

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Jasna Grgič

Pametna moč kot zunanjepolitična strategija ZDA

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Jasna Grgič

Mentor: izr. prof. dr. Jernej Pikalo

Somentor: doc. dr. Milan Brglez

Pametna moč kot zunanje-politična strategija ZDA

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

Pametna moč kot zunanjepolitična strategija ZDA

Moč je sporen pojem v mednarodnih odnosih; različne teorije se ga lotevajo z različnih vidikov, splošno veljavne definicije pa ni. Teorije niso nevtralne in dostikrat podpirajo vzdrževanje *statusa quo*. Mehka moč kot nasprotje tradicionalno uveljavljeni trdi je v 90. letih razvil Joseph Nye, slabi dve desetletji pozneje pa je sodeloval v komisiji CSIS, ki je zasnovala zamisel o pametni moči. Slednjo komisija razlaga kot spretno kombinacijo prvih trde (prisilne) in mehke (privlačne) moči, s posebnim poudarkom na nekoliko pozabljeni javni diplomaciji. Z novo predlagano strategijo naj bi pomagali ZDA preseči ovire, nastale po hladni vojni, ko se je ta pretirano zanašala na svoje vojaške in gospodarske zmogljivosti, premalo pa je gradila svoj ugled v svetu in se od njega pretirano oddaljila. Komisija je dosegla tudi široko podporo strokovne in politične javnosti. Neprisilnost mehke moči in prepletanje civilnih in vojaških mehanizmov pa ni nesporno; šele v prihodnjih desetletjih bo možna ocena uveljavitve in uspešnosti pametne strategije.

Ključne besede: diplomacija, javna diplomacija, mehka moč, moč, pametna moč

Smart Power As US Foreign Policy

Power is a contentious concept in international relations; while various theories address different aspects of power, none provides the ultimate definition. Theories are never neutral and often support the status quo. Soft power was developed in the 1990's by Joseph Nye in contrast to the traditionally authoritative idea of hard power. Nye also contributed to the formation of the smart power concept as a member of the CSIS Commission on Smart Power some 20 years later. The Commission defines smart power as a skillful combination of hard (coercive) and soft (attractive) power resources, especially emphasizing the somewhat ignored public diplomacy. This new strategy should enable the US to overcome the obstacles encountered after the end of Cold War, when the country relied too heavily on its military and economic capacities, while neglecting to maintain its reputation and distancing itself from the rest of the world. The Commission Report has enjoyed the support of academic and political circles. However, there is some doubt whether soft power truly is attractive rather than coercive, and whether combining civil and military operations should necessarily prove successful. The effectiveness of the smart power strategy will need to be scrutinized in the years to come.

Key words: diplomacy, power, public diplomacy, smart power, soft power

KAZALO

Uvod	6
1 Razumevanje moči	
1. 1 Izbor konceptualizacij moči v teorijah mednarodnih odnosov	8
1. 1. 1 Realizem	9
1. 1. 2 Klasični realizem	10
1. 1. 3 Neorealizem ali strukturni realizem	12
1. 1. 4 Modificirani ali neoklasični realizem	14
1. 1. 5 Ocene in kritike	15
1. 1. 6 Moč v marksističnih teorijah	15
1. 1. 7 Liberalizem	19
1. 1. 8 Obramba <i>statusa quo</i> : razprava med neorealisti in neoliberalisti	20
1. 2 Relacijska moč	23
1. 2. 1 Pluralizem Roberta A. Dahla	25
1. 2. 2 Bachrach in Baratz: Drugi vidik moči	27
1. 3 Strukturna moč	
1. 3. 1 Tretji vidik moči Stevena Lukesa	28
1. 3. 2 Strukturna moč in hegemonija	31
1. 3. 3 Strukture Susan Strange	32
1. 4 Mehka moč	
1. 4. 1 Medsebojna odvisnost	34
1. 4. 2 Mehka moč – moč privlačevanja	37
1. 4. 3 Prisilna narava mehke moči	39
1. 4. 4 <i>Noopolitik</i> kot alternativa <i>realpolitik</i>	42
2 Razumevanje zunanje politike in diplomacije	
2. 1 O naravi zunanje politike	42
2. 2 Sredstva zunanje politike	
2. 2. 1 Gospodarske metode vplivanja	44
2. 2. 2 Vojaško prisiljevanje	46
2. 3 Diplomacija	47
2. 3. 1 Funkcije diplomacije	48
2. 3. 2 Reševanje sporov in prisilna diplomacija	49
2. 4 Javna diplomacija	
2. 4. 1 Diplomacija in komunikacija skozi čas	50

2. 4. 2 Javna diplomacija	52
2. 4. 3 Komunikacijske težave javne diplomacije	53
3 Študija primera – ZDA	
3. 1 Zgodovina uporabe moči – ciklusi svetovnih hegemonij	54
3. 2 Opredelitev okoliščin	
3. 2. 1 Izzivi 21. stoletja	57
3. 2. 2 Razkol med Evropo in ZDA	58
3. 2. 3 Ameriška javna diplomacija pred in po 11. septembru	62
3. 2. 4 Primer iz prakse: Oglaševalska kampanja <i>Shared Values</i>	64
3. 3 Strategija pametne moči	65
3. 3. 1 Ključne točke strategije CSIS	68
3. 4 Implementacija pametne moči, nevarnosti in težave	
3. 4. 1 Proračunski razkorak med trdo in mehko močjo	69
3. 4. 2 Predlogi institucionalnih sprememb	70
3. 4. 3 Izrazi podpore in praktične rešitve	71
3. 4. 4 Pasti zameglitve meja med človekoljubnimi dejavnostmi in vojsko	73
Sklep	74
Literatura	75

Uvod

Konec hladnovojnih napetosti v bipolarnem ravnotežju moči je v svet prinesel lažen občutek miru in »konca zgodovine«. Stara rivalstva je zamenjalo novo povezovanje sveta in velika gospodarska rast; glavno besedo je dobila globalizacija. Z 11. septembrom 2001 so mednarodno politično prizorišče razburkali napadi, ki jim je sledil silovit odziv ZDA. Politični jezik so zaznamovale z vojno proti terorju in znova vzpostavile neizprosno razlikovanje med zavezniki ter sovražniki. Skrb za dobrobit sveta in upoštevanje mednarodnih norm ter institucij je tedaj predstavljalo zgolj oviro za nacionalno varnost. ZDA so se naslonile na svojo trdo moč, pogajanja in mednarodno sodelovanje pa je stopilo v ozadje. V letih, ki so sledila napadom, se je zlasti zaradi kršitev človekovih pravic, denimo dolgotrajnega pridržanja in mučenja terorističnih osumljencev ter od leta 2003 tudi zaradi vojne v Iraku javno mnenje v odnosu do ZDA zaostrilo. Enostranske poteze velesile so vzbudile precej nasprotovanja in zaskrbljenosti, kar ne znotraj ZDA ne drugod ni ostalo neopaženo. V času administracije predsednika Georga W. Busha je začelo razpadati tradicionalno čezatlantsko zavezništvo. Posebno v arabskem svetu in v islamskih državah nasploh je namigovanje na križarske vojne in trk civilizacij ter izenačevanje terorizma z islamom spodkopalo ameriški ugled. Kot pravijo zagovorniki pametne moči, so postali Američani dvojne žrtve 11. septembra: prvič s samimi napadi, drugič pa z izgubo svoje tradicionalne samozavesti in optimizma.

Po vdoru v Irak se je najprej v akademskih razpravah, pozneje pa tudi med politično srenjo razširila zamisel o preobrazbi sloga ameriške zunanje politike in redefiniranju njenih ciljev s pametnejšim pristopom. Nove spodbude spremembam zunanje politike in poudarjanje vloge diplomacije so zaradi velike pozornosti, ki jo svetovna javnost posveča velesili, postale zanimive ne le za Američane, ampak za veliko širše občinstvo. Pametna moč pa se je – najverjetneje tudi pod težkim bremenom posegov v Afganistanu in Iraku – izprebila v besedišče ameriške aktualne politike; znašla se je denimo v programu predsednika Baracka Obame, izvoljenega novembra 2008.

Sama sem mnogo bolj naklonjena miroljubnemu reševanju sporov kot pa vojaškemu delovanju, zato me je zanimala ideja mehke moči kot protiutež surovi trdi moči. Pričujoča naloga predstavlja izid raziskovalnega procesa; sprva sem naključno naletela na idejo pametne strategije v ameriški zunanji politiki, ki sem jo nato želela podrobneje proučiti. Kot se je izkazalo, je bila ta v preteklosti že uporabljena, poimenovanje v obliki pametne moči (*smart power*) pa se je razvilo v novem tisočletju.

Glavni cilj naloge je odkrivati možnosti novih razvojnih smernic v zunanji politiki in nakazati, kako te spremembe oblikujejo prihodnost ZDA ter mednarodne skupnosti. Osredinjam se na primer ZDA, od koder izvira in kjer se razvija ideja pametne moči. Čeprav ni nujno vezana zgolj na omenjeno državo, drugih tu ne obravnavam, prav tako izsledkov ne posplošujem. Znanost o mednarodnih odnosih konceptu moči ni prišla do dna, kar priznavajo različni avtorji; tudi sama tako le zbiram in soočam različne teoretične perspektive, vprašanje glede temeljne in nesporne opredelitve moči pa ostaja odprto.

ZDA obravnavam kot velesilo, ne raziskujem pa podrobneje, ali obstaja v svetu kot edina velesila, ali pa vzpostavlja svoj položaj v odnosu do drugih velesil v multipolarnem ravnotežju.

V nalogi poskušam odkrivati povezave med močjo in diplomacijo v ameriški zunanji politiki in kakšno vlogo bi v tem lahko igrala pametna moč, pa tudi kakšne posledice bi lahko spreminjanje sloga ameriške zunanje politike prineslo ZDA in mednarodni skupnosti.

Teoretične koncepte moči v prvem delu naloge razlagam na podlagi analize in interpretacije sekundarnih virov (knjig in strokovnih člankov). V raziskovanju diplomacije se naslanjam tudi na primarne vire, v zadnjem delu naloge pa zlasti v izjavah nosilcev in oblikovalcev ameriške zunanje politike še na množična občila. Pri analiziranju moči uporabljam primerjalno metodo, v raziskovanju diplomacije zgodovinskorazvojno, nazadnje pa študijo primera ZDA.

Naloga je tridelna; v prvem delu raziskujem koncept moči v teorijah mednarodnih odnosov. Nobena izmed teorij koncepta ne zajame povsem in ne podaja končne sodbe. Najprej soočam pojmovanje moči v večinskih teoretskih usmeritvah, posebej pa orisujem tudi relacijsko, strukturno in mehko moč. Na tem mestu izpostavljam dihotomijo trda – mehka moč, katerih kombinacija predstavlja nosilna stebra pametne moči. V nadaljevanju se lotevam zunanje politike in diplomacije; poskušam nakazati, kako se povezujeta ter kako moč deluje v okviru diplomacije. Posebno pozornost namenjam javni diplomaciji kot obliki udejanjenja mehke moči. V zadnjem delu naloge se usmerjam bolj konkretno na primer ZDA. Poskušam odkrivati, kako je država svojo moč uporabljala v preteklosti, predvsem v času hladne vojne in po njenem koncu ter kakšne spremembe so prinesli dogodki 11. septembra 2001. Zanima me, kako je uporaba ameriške moči v 21. stoletju vplivala na njen odnos z zaveznicami in nasprotnicami in kakšen ugled je država uživala v svetovni, delno tudi v domači javnosti. Novo, pametno zunanjepolitično strategijo razlagam zlasti na podlagi izsledkov in pričevanj

nevladne komisije za pametno moč CSIS.¹ Na koncu se dotaknem možnih slabosti, ki jih prinaša reformiranje zunanje politike, prepletanje nevojaških diplomatskih dejavnosti s humanitarnim, pa tudi nekoliko manj človekoljubnim posredovanjem.

1 Razumevanje moči

1.1 Izbor konceptualizacij moči v teorijah mednarodnih odnosov

Razlage politike so pogosto povezane z močjo, ki tako povsem pričakovano zaseda osrednje mesto v razpravah o mednarodnih odnosih od antike dalje, vendar široko priznane definicije oz. koncepta, ki bi bil uporaben v vsaki situaciji, ni – vedno je povezan s teorijo. Koncept moči je *primitiven* – njegovega pomena ni mogoče pojasniti v odnosu do drugih zamisli, ki so manj sporne od moči; niti ga ni mogoče ločiti od vredno(s)tnih predpostavk tistega, ki moč ocenjuje. Neorealist Waltz priznava, da prava definicija ostaja sporna (an. *a matter of controversy*), njegov somišljenik Robert Gilpin koncept moči označi za »najbolj težaven v mednarodnih odnosih«, število in raznolikost definicij pa bi morala po njegovem mnenju »družboslovce spravljati v zadrego«. Tudi kritik realistov David Baldwin ugotavlja, da se raziskovalci večinoma zavedajo, da je treba vlogo moči v mednarodnih odnosih definirati in preseči nezadovoljivo razumevanje tematike, ki še vztraja. Najbolj razširjena definicija pripada pluralistu Robertu A. Dahlu: »A ima moč nad B do točke, do katere mu uspe pripraviti B, da naredi nekaj, česar sicer ne bi storil«. Sociolog Steven Lukes si pomaga s splošno definicijo Johna Locka:² »Biti močen pomeni biti sposoben povzročati kakršne koli spremembe ali jih sprejemati ali pa se temu upreti«. Lukes moč poveže s sposobnostjo in moč razume kot potencialen pojav, ki se lahko sploh ne udejanji (Hay 2002, 172; Schmidt 2005, 529; Lukes 2005, 477, 478; Baldwin 2005, 177; Guzzini 1993, 446).

Široko podporo v znanosti o mednarodnih odnosih uživa koncept moči, ki temelji na virih moči države, ti pa se razlikujejo po obsegu, dometu in okoliščinah, v katerih so uporabljeni. Mednje sodijo denimo orožje, bogastvo, številke, strateški položaj, informacije,³ sposobnosti oz. spretnosti⁴ in sloves. Raziskovalci, ki sledijo temu pristopu, verjamejo, lahko z meritvami in kombinacijami posameznih prvin oblikujejo kazalo celotne moči države. Kot pravi Muir, pa »se zdi malo verjetno, da bomo kdaj koli lahko popolnoma izmerili moč«, zato se opiramo na »grobe približke«, odvisne od okoliščin, v katerih je moč uporabljena (Muir

---

¹ *Center for Strategic and International Studies Commission on Smart Power.*

² Po Johnu Locku je posedovanje moči razloženo preprosto v smislu biti sposoben povzročati ali sprejemati kakršne koli spremembe (an. *able to make, or able to receive any change*) (Locke 1946 v Lukes 2005, 478).

³ Racionalno odločanje je povezano s popolno obveščenostjo, kar pa se v praksi zgodi le redko (Bealey in dr. 1999, 17).

⁴ An. *skills*. Gre za sposobnost prepričevanja, pogajanja itd. (Bealey in dr. 1999, 18).

1981 v Taylor in Flint 2000, 33, 34). Načini uporabe moči⁵ lahko segajo od surovega zatiranja do prefinjenega prepričevanja, ocenjevanje moči pa lahko povežemo tudi s pripisljivostjo: »Če ima nekdo moč, morajo biti posledice te moči pripisljive tisti osebi, ki je zanje odgovorna,« kar pa je v praksi spet težko določiti (Taylor in Flint 2000, 33, 34; Bealey in dr. 1999, 16-20; Schmidt 2005, 529).

Pristopu, ki temelji na virih, Stefano Guzzini pravi »pavšalni koncept« (an. *lump concept*) moči, ki predpostavlja zameljivost moči, kar je težko dokazljivo. Samo posedovanje virov ne zadošča – pomembna je sposobnost njihove pretvorbe v dejanski vpliv; vprašanje, v kolikšni meri so različne prvine moči države medsebojno zamenljive, ostaja odprto. Teoretiki relacijskega pristopa (behavioristi v 50. in 60. letih prejšnjega stoletja, npr. David Baldwin in Robert Dahl) so zavrnili pavšalni koncept moči in predpostavko o zamenljivosti ter moč definirali kot večdimenzionalno; razstavili so jo na več sestavnih delov, da bi pokazali, kako deluje v določenih okoliščinah. Moč so razumeli v smislu interakcije; njena navezanost na vire je v ozadju, behavioristom se je zdela pomembnejša dejanska sposobnost delovalca A, da spreminja vedenje delovalca B (Schmidt 2005, 529, 530).

1. 1. 1 Realizem

Čeprav se vse teorije mednarodnih odnosov ukvarjajo z močjo, z njo najbolj povezujemo izjemno vplivno realistično šolo. Realisti že dolgo vztrajajo, da je moč odločilni dejavnik v odnosih med različnimi političnimi skupnostmi, in da je ključna za razumevanje dinamike vojne in miru (Schmidt 2005, 523).⁶

Realizem, ki se giblje okoli konceptov varnosti, suverenosti, nacionalnega interesa in politike moči, je oblika teorije racionalne izbire na ravni sistema držav. Te veljajo za racionalne subjekte, ki jih vodi skrb za lastne koristi. Realisti verjamejo, da je boj za moč neizogiben, zato je mednarodna politika skozi zgodovino zaznamovana s konflikti in tekmovanjem. Pomembno so prispevali k umestitvi moči v središče zanimanja mednarodnih odnosov, njihovo razumevanje koncepta pa ostaja sporno – kritiki jim očitajo vrsto težav in nedoslednosti. Kot naravno enoto analize sprejemajo suvereno državo, ki ne priznava nikakršne oblasti nad seboj; v odnosu do nedržavnih delovalcev je avtonomna in jo vodi izključno skrb za nacionalni interes. Temeljni nacionalni interes je povezan s preživetjem oz.

---

⁵ Prisila, manipulacija in vpliv. Vpliv je lahko povezan z manipulacijo, nikoli pa s prisiljevanjem (Bealey in dr. 1999, 19).

⁶ Realistov se drži sloves zagovornikov agresivne zunanje politike, kar pa dostikrat ne drži. Carr je denimo branil sporazum Češkoslovaške z Nemčijo leta 1938, Morgenthau je za vojno v Vietnamu menil, da nasprotuje racionalnemu razumevanju nacionalnega interesa ZDA, 34 vodilnih realistov na čelu z Mearsheimerjem in Waltom pa se je javno izreklo proti napadu na Irak 2003 (Dunne in Schmidt 2007, 229-230).

varnostjo države. V realizmu sta notranja in mednarodna politika strogo ločeni (druga naj bi bila prvi podrejena). Zaradi razlik v njunih strukturah je bolj razširjena uporaba nasilja na mednarodni ravni pojmovana kot samoumevna. Do mednarodnega prava so realisti nezaupljivi, saj to omejuje izključno pravico suverenih držav po uporabi sile. Prav zaradi odstonosti oblasti na naddržavni ravni svet ostaja decentraliziran in anarhičen sistem. Konflikte v meddržavnem sistemu preprečuje ravnotežje, ki ga ustvarja agresivni boj držav za moč in varnost, in ne njihovi (morebitni) miroljubni nameni⁷ (Hay 2002, 17–19; Schmidt 2005, 523, 524, 526; Benko 2000, 55, 56; Dunne in Schmidt 2007, 207, 222).

Realizem ni poenoten, obstaja namreč več konkurenčnih usmeritev.⁸ V nezgodovinski razdelitvi Dunne in Schmidt sledeče umestita nekaj ključnih avtorjev: Tukidida, Machiavellija in Morgenthaua med klasične realiste, Rousseauja, Waltza in Mearsheimerja med strukturne, Schwellerja in Zakario med neoklasične, Grieca in Krasnerja pa med realiste racionalne izbire. Vse povezuje trojni moto, tj. državni centralizem, preživetje in samopomoč,⁹ ne strinjajo pa se glede vzrokov boja za moč, glede strategij, ki jih države uporabljajo za povečevanje svoje moči, glede uporabe moči za doseganje želenih ciljev, glede ustreznih načinov merjenja moči, niti glede tega, kako naj bi bila – če sploh – moč primerno omejena (Schmidt 2005, 523, 524; Dunne in Schmidt 2007, 207, 211, 212; Benko 2000, 53, 54).

1. 1. 2 Klasični realizem

»Mednarodna politika je, tako kot vse politike, borba za moč,« je bil prepričan klasični realist Hans Morgenthau, čemur je pritrdil Carr (Carr 1964 v Schmidt 2005, 531). Frederick Schuman je v notranji politiki moč videl kot sredstvo za doseganje ciljev, v mednarodni politiki pa kot cilj sam po sebi (Schuman 1993 v Schmidt 2005, 531). Volja do moči naj bi bila odvisna od človeškega vedenja; »politika, tako kot družba nasploh, se ravna po

---

⁷ V realistični tradiciji velja omeniti še pojem geopolitike, ki označuje globalne tekmece v svetovni politiki in ga je precej populariziral nekdanji ameriški državni sekretar in svetovalec za nacionalno varnost Henry Kissinger (kot evfemizem za razmerja moči). V sodobnosti se pojavlja v resnih novinarskih člankih o svetovnih političnih vprašanjih, kjer pomeni splošni proces vodenja globalnih rivalstev za doseganje ravnotežja moči. Druga oblika oživitve je akademskega značaja, in sicer v štirih raziskovalnih smereh – revizionističnem zgodovinopisju, politični geografiji, vključevanju politično-ekonomskih tem (najbolj opazno hegemonije) v geopolitiko in v (poststrukturalistični) »kritični geopolitiki«. Tretja oblika je povezana z neokonzervativnim lobijem, naklonjenim vojski, ki je svojim krilaticam hladne vojne v 70. in 80. letih 20. stoletja dodal geopolitične argumente (Dalby 1990 v Taylor in Flint 2000, 51) s spornimi idejami o »geopolitičnih nujnostih« in obravnavo geografije kot »stalnega dejavnika« v oblikovanju strateškega načrtovanja (Taylor in Flint 2000, 50-51; Howard 1994).

⁸ Schmidt ločuje tri skupine: klasični, strukturni in modificirani oz. neoklasični realizem. Dunne navaja dve vrsti strukturnega realizma, poleg tega pa še zgodovinski, politični in liberalni (Schmidt 2005, 523 in Benko 2000, 53, 54).

⁹ »Trije s-i« oz. koti realističnega trikotnika: *statism*, *survival*, *self-help* (Dunne in Schmidt 2007, 207).

objektivnih zakonih, ki imajo svoje korenine v človekovi naravi«. ¹⁰ Morgenthau je sicer moral priznati, da si lahko vsi ljudje prizadevajo za moč, v resnici pa se mora večina podrediti moči drugih. Trenje med prizadevanjem za in upiranjem nadvladi naj bi prispevalo k zlobni ¹¹ naravi politike (Schmidt 2005, 527, 531, 534, 535; Morgenthau 1995, 75, 102).

Kot klasični realist je Morgenthau moč povezoval s posedovanjem prepoznavnih in merljivih virov. Razlikoval je med količinskimi (geografske značilnosti, naravni viri, industrijske zmogljivosti, vojaška pripravljenost, prebivalstvo) in kakovostnimi prvinami moči (nacionalni značaj in morala, kakovost oblasti in diplomacije). Najpomembnejši dejavnik, ki vpliva na moč države, je po njegovem mnenju diplomacija. Morgenthau je v svoji definiciji moči presenetljivo prvine moči države kombiniral z relacijsko močjo: »Ko govorimo o moči, mislimo na nadzor enega človeka nad mnenjem in delovanjem drugih«; politična moč je »psihološki odnos med tistimi, ki jo uporabljajo in tistimi, nad katerimi je uporabljena«. Politično moč je Morgenthau strogo ločil od fizične (pri)sile. Uporabo nasilja je videl kot »odpoved politični v prid vojaške ali polvojaške moči«, kjer se izgubi psihološki vidik moči (Morgenthau 1995, 104, 105 in v Schmidt 2005, 531, 532). Čeprav je poudarjal pomen vojske, pa je Morgenthau tudi svaril pred pretiranim osredinjanjem na eno prvine moči na račun vseh ostalih. Carr je denimo najbolj cenil vojaško moč (kot sredstvo in cilj obenem), po Morgenthauovem prepričanju pa je ključna naloga zunanje politike ocena, kako posamezne prvine prispevajo k celotni moči držav. Vsaka država naj bi si tako prizadevala maksimirati moč na optimalno raven – s tremi končnimi cilji: države si prizadevajo moč ohraniti (obstoje *statusa quo*), jo povečati (imajo imperialistične težnje) ali pokazati (skrbijo za svoj ugled) (Baldwin 2005, 177-178; Schmidt 2005, 531-533, 535; Benko 2000, 56).

Morgenthau je predpostavljala racionalno obnašanje »entitet v mednarodni skupnosti« in ob tem zanemarjal primere sprememb in dejavnike, ki jih povzročajo. Ker je bil prepričan, da ni mogoče določiti želja ali motivov delovalcev (posamezni motivi vodijo v različne vedenjske vzorce, pa tudi da določenih oblik vedenja ni moč povezati z enim samim motivom), je predlagal rešitev: v raziskovanju naj motivi ostanejo konstantni, spremembe

---

¹⁰ Morgenthau 1995, 75. Klasičnega realizma se je včasih prijelo kar poimenovanje biološki oz. realizem človeške narave. Michael Doyle ga je označil za fundamentalizem, saj »vso družbeno interakcijo označuje kot temeljno vkoreninjeno v psiholoških in materialnih potrebah človeštva, ki vodijo v slo po moči« (Doyle 1989 v Schmidt 2005, 533, 534).

¹¹ Arnold Wolfers je realiste razdelil v dve skupini, zlobno (an. *evil*) in tragično šolo (an. *tragedy*). »Zlobni«, tj. klasični realisti menijo, da človeška narava spodbuja ljudi kot posameznike ali kot narode, da se obnašajo kot plenilci, ki jih žene nenasitna volja do moči. V »tragičnem« strukturnem realizmu se težišče z značilnosti posameznika ali države preusmerja k razporeditvi moči med državami. Obnašanje delovalca mnogo bolj določa njegovo okolje - anarhija kot odsotnost vrhovne oblasti v mednarodni skupnosti - kot pa njegov značaj (Wolfers 1962 v Frankel 1996, 387, 397 in v Schmidt 2005, 533).

delovanja pa naj bi pojasnjevali s spreminjanjem prepričanj, zlasti v povezavi z močjo. Različna uporaba moči bi sledila razvrstitvi držav na različne tipe (od bolj napadalno do bolj obrambno naravnanih), čeprav je hkrati opozoril, da je v praksi to skoraj nemogoče. Morgenthau je koncepte definiral zelo posplošeno in pogosto brez empirične podlage, nakazane vzročne povezave pa so si občasno nasprotovale. Moč je denimo označil za večdimenzionalno, a ni izoblikoval strategije, na podlagi katere bi določili njeno končno vsoto (Benko 2000, 62-63; Herrmann 2005, 120-123).

1. 1. 3 Neorealizem ali strukturni realizem

Tudi strukturni realisti mednarodno politiko povezujejo z bojem za moč, ki pa naj bi bil posledica anarhičnega okolja, v katerem se države srečujejo. »Tekmovanje in konflikti med državami izvirajo neposredno iz dveh dejstev, povezanih z življenjem v anarhiji: države so izpostavljene dejanskim ali domnevnim grožnjam in morajo same poskrbeti za svojo varnost,« meni Kenneth Waltz (Waltz 1989 v Schmidt 2005, 537); v takšnih razmerah se zatekajo k samopomoči. Strukturni realizem sicer daje prednost uresničevanju vplivanja pred grobim vsiljevanjem moči (Schmidt 2005, 536-537; Dunne in Schmidt 2007, 217-218; Benko 2000, 57, 61).

»Če obstaja kakršna koli distinktivna politična teorija v mednarodni politiki, je to teorija ravnotežja moči,« pravi Waltz (Waltz, K. 1979 v Benko 2000, 62). Kadar je vzpostavljeno ravnotežje moči, konflikti med državami niso več neizbežni. Preudarne države si prizadevajo za primerno količino moči, da bi zagotovile svoj obstoj v sistemu samopomoči, saj je moč zgolj sredstvo za doseganje cilja – varnosti. V nasprotju z Morgenthauom namreč Waltz verjame, da si države prizadevajo maksimirati varnost.¹² Mednarodni sistem se nagiba k nestabilnosti, ki jo lahko omeji vzpon dominantne države (hegemon), ravnotežja moči pa se pojavljajo periodično v procesu razvoja. Agresivno in ekspanzionistično vedenje se po njegovem mnenju izkaže kot neustrezno, saj sproži izravnalno zavezništvo držav. V različnih inačicah teorije ravnotežja moči je obveljalo, da je posamezne prvine moči države (»vire moči« oz. »razpoložljiva sredstva«, an. *capabilities*) mogoče preprosto sešteti, končni izid pa naj bi predpostavljajal razporeditev moči med velesilami. Po Waltzevi razlagi se države veliko posvečajo oceni zmogljivosti drugih, zlasti njihovih sposobnosti povzročanja škode, kar pa je neosnovana in sporna trditev. Oblikovanje splošnih ocen je vprašljivo, bolj verjetno je, da so te povezane z določenim kontekstom. Na Waltzevi lestvici (Waltz 1979 v Schmidt 2005, 537)

---

¹² Waltz države označuje z izrazom *security-maximizers* (Schmidt 2005, 539).

so države razvrščene glede na oceno vseh razpoložljivih sredstev, ki so le seštevek nekaterih njihovih ohlapno opredeljenih lastnosti. Čeprav priznava, da imajo »raznolike kombinacije razpoložljivih sredstev, ki jih je težko meriti in primerjati« (Waltz 1979 v Baldwin 2005, 183), pa je prepričan, da za rangiranje držav ni potrebno napovedati njihovih vojaških in drugih uspehov, ampak rangiranje poteka le na podlagi okvirne ocene njihovih zmogljivosti. Podobno posplošuje tudi Robert Gilpin (Gilpin 1981 v Schmidt 2005, 538). Waltz ne oblikuje lastne definicije moči, tudi razpoložljivih sredstev ne definira, ampak odpravi z oznako »lastnosti enot«, ne opredeli kriterija, po katerem bi prvine moči merili, prav tako ne nakaže, kako naj bi jih kombinirali v končen rezultat. Zanaša se na poenostavljeno razlago, da je »delovalec močan do te mere, dokler lahko na druge vpliva bolj kot drugi nanj« (Waltz 1979 v Schmidt 2005, 538). Baldwin opozarja, da se očitno zateče k relacijski definiciji, čeprav deklarativno takšno pojmovanje zavrača (Baldwin 2005, 177-178, 183; Schmidt 2005, 537-539; Benko 2000, 56; Dunne in Schmidt 2005, 218; Hay 2002, 20-21).

Waltz ne navaja jasnih meril za rangiranje razpoložljivih sredstev držav; Baldwin pa sklepa, da implicitno uporablja merilo sposobnosti zmage v vojni, kar ga povezuje s klasičnimi realisti. »Možnost, da bo ena od vpletenih držav uporabila silo, večno grozi iz ozadja. V politiki velja sila za *ultima ratio* [skrajni ukrep]. V mednarodni politiki pa sila služi ne le kot *ultima ratio*, temveč kot prvi in stalni [ukrep]« (Waltz 1979, 113 v Baldwin 2005, 183). Tudi ravnotežje moči ni jasno opredeljeno – ni znano, kaj točno je podvrženo opazovanju in merjenju. »Defenzivni realisti«, kot je Waltz, menijo, da si v mehanizmu ravnotežja moči države prizadevajo le zmanjšati vrzeli v mednarodni moči, ne pa da bi te maksimirale v lastno korist. V okviru strukturnega realizma se je razvila pomembna razprava prav okoli vprašanja, ali si države prizadevajo maksimirati varnost ali moč (Schmidt 2005, 539-540; Baldwin 2005, 182-184).

Ofenzivni realist John Mearsheimer se sicer v marsičem strinja z defenzivnimi strukturnimi realisti, ključno pa se mu zdi vprašanje, *koliko* moči si želijo države. Znotraj anarhičnega sistema, kjer se države zatekajo k samopomoči, si bodo po njegovem prepričanju najlažje zagotovile obstoj, če bodo postale v njem najmočnejše oz. bodo nakopičile več moči kot druge. Tako se mu zdi idealna vloga globalnega hegemonu, za katero priznava, da je le stežka dosegljiva. Verjame pa, da imajo vse velesile revizionistične cilje in da vodijo ekspanzionistično politiko. Mearsheimer sledi Waltzu v uporabi prvin moči države, nato pa poskuša odkriti zanesljiv način merjenja državne moči. Moč razdeli na dvojje, vojaško in prikrito. V središču razpoložljive moči države je vojaška moč, ki jo Mearsheimer jasno razvrsti po pomenu (najbolj ceni kopenske sile). Sposobnost oblikovati močno vojsko je

odvisna od prikrite moči države, tj. »družbeno-ekonomskih sestavin vojaške moči; večinoma temelji na bogastvu države in obsegu njenega prebivalstva« (Schmidt 2005, 540, 541).

Robert Gilpin se z Waltzem strinja glede racionalnega delovanja držav v mednarodnih odnosih (tehtanje stroškov in koristi), in da glavno obliko nadzora v mednarodnem sistemu predstavlja porazdelitev moči med državami, ki ga sestavljajo. Gilpin pa je razvil tudi idejo cikličnega razvoja – izmenjave hegemonialnih sil »na svetovnem prestolu«. Razloge za spremembe v mednarodnem sistemu Gilpin išče v »zakonu o neenakomerni rasti«. Za razliko od ostalih (neo)realistov, se Gilpin bolj pogloblja v razlago sprememb znotraj ciklusov, a virov sprememb natančneje ne pojasni (Benko 2000, 63).

Waltz je predpostavko glede maksimiranja moči zamenjal s predpostavko o maksimiranju varnosti. Prepoznal je koncept aktiviranja moči in načel raziskovanje pogojev, pod katerimi se države potegujejo za relativne koristi, kar je pozneje raziskoval še Joseph Grieco. Podobno je razmišljal Stephen Walt; njegov model oblikovanja zavezništev je vedenjske vzorce povezal z nakopičeno močjo, bližino delovalcev, sposobnostjo napadanja in zaznamimi namerami drugih delovalcev. Da pa bi s tem modelom dosegli sposobnost napovedovanja, bi morali operacionalno in empirično prepoznati zaznave delovalcev. Pojasnila neorealistov so bila bolj skopa; namesto da bi oblikovali metode, s katerimi bi določali zaznavanje groženj, so preprosto predvidevali, da so te pristojnim strokovnjakom znane (Herrmann 2005, 122).

1. 1. 4 Modificirani ali neoklasični realizem

Neoklasični realisti anarhijo razumejo kot »dopustno stanje in ne neodvisno vzročno silo« (Walt 2002 v Schmidt 2005, 542), volja do moči pa po njihovem prepričanju ne izvira izključno z individualne ali strukturne ravni, ampak jo določa mešanica obeh. V svoje analize vpeljejo vrsto notranjepolitičnih spremenljivk za določanje dejanske moči države, osebnosti in zaznave državnikov, odnos med državo in družbo ter državne interese. Neoklasični realisti namreč države ne razumejo »kot enote«, saj »zapleteni notranjepolitični procesi (pre)usmerjajo in posredujejo politike kot odgovor na zunanje sile« (Randall Schweller 2004 v Schmidt 2005, 542). V teorijo mednarodnih odnosov so poskušali vnesti večjo stopnjo delovanja, kar sicer otežuje merjenje moči. Med najpomembnejše posredovalne spremenljivke umeščajo zaznavanje razporeditve moči s strani odločevalcev, pa tudi notranjo strukturo države. Sklepajo namreč, da razlike v odnosu med državo in družbo prispevajo k različnim oblikam države in vplivajo na način merjenja njene moči (Schmidt 2005, 542-545).

Fareed Zakaria v svoji neoklasični inačici realizma kot ključno spremenljivko označi moč države, in posebej poudarja različne interese držav. Strukturni realisti nasprotno verjamejo, da so ti za vse države enaki. Zakaria meni, da države ne poskušajo maksimirati svoje varnosti ali moči, ampak vpliv. Prizadevanje za moč je le eno izmed sredstev, s katerimi država poskuša nadzirati in oblikovati svoje okolje (Schmidt 2005, 545-546).

1. 1. 5 Ocene in kritike

Nekatere ključne predpostavke realizma, s katerimi naj bi pojasnjevali mednarodne odnose, ne veljajo več ali pa bi jih bilo treba rekonstruirati. Benko meni, da je v pristopih klasičnih (neo)realistov »zanemarjeno vprašanje razmerja med elementi oz. viri moči«; v realizmu vlada monizem moči, »kar pa politika ni in ne more biti«. Država ne more biti »edini relevantni subjekt v mednarodni skupnosti«, vprašljivo pa je tudi strogo ločevanje notranje in zunanje politike. Kvalitativno razliko med med anarhijo in suverenostjo so denimo behavioristi zavračali s trditvijo, da je raziskovanje notranje in zunanje politike zbližal naraščajoči pomen transnacionalnih subjektov, ki spodkopavajo koncept suverenosti, idejo poenotenga ali racionalnega subjekta pa je birokratska politika postavila pod vprašaj. Čeprav je pojav globalizacije spodbudil vprašanja o »eroziji suverenosti in zatonu nacionalnih držav«, pa to še ne pomeni zatona sintagme moči (Benko 2000, 58, 65-66; Guzzini 1993, 467).

Delovanje mednarodnega sistema je po mnenju realistov možno razložiti na podlagi temeljne razporeditve moči; v analizi so izpostavljeni tekmeci, njihovi nasprotujoči si interesi in namere, odkriti ali prikriti spopad želja in prevladujoč izid. Razkrivajo se najučinkovitejša sredstva, kar omogoča oceno njihove moči v obravnavanem spopadu in v prihodnje. Relativni položaji subjektov so izračunani na podlagi njihovega obvladovanja najučinkovitejših sredstev, ki so jim na razpolago, kar omogoča določitev smernic za prihodnost. Predstavljena mešanica pojasnjevanja in načrtovanja politik je nacionalnemu interesu, kot se izraža v moči, omogočila prevzeti vlogo »varčnega« in vseprisotnega orodja v tradicionalnih mednarodnih odnosih. Razmišljanje pa prikriva krožno argumentacijo, ki so se je pozneje lotevali pluralisti in behavioristi: po eni strani naj bi bila (razdelitev) moči glavni kriterij za razlago izidov, po drugi pa naj bi bili v nekaterih primerih izidi glavni kriterij za oceno moči (Guzzini 1993, 448-449).

1. 1. 6 Moč v marksističnih teorijah

Marksistične razlage pojavov v mednarodnih odnosih so neločljivo povezane z oceno kapitalizma. Po razlagi Karla Marxa celotni postopek proizvodnje načrtuje buržoazija, ki ima

v lasti proizvajalna sredstva, in od proletariata kupuje delovno silo. Immanuel Wallerstein je razširil Marxov koncept: delavci so tisti, ki neposredno proizvajajo, obstajajo pa različne vrste izkoriščane delovne sile. Na drugo stran razrednega konflikta je umestil nadzornike proizvodnje, ki so lahko lastniki kapitala ali pa tudi ne.¹³ Marx je med proletariatom in buržoazijo prepoznal srednji sloj, a napovedal, da se bo ta skrčil in izgubljal pomen, kar se ni zgodilo, Wallerstein ga je celo označil za gonilno silo svetovnega gospodarstva (Taylor in Flint 2000, 30, 31).

Podobno kot realisti tudi marksisti moč v mednarodnih odnosih povezujejo s konfliktnostjo. Različne sodobne marksistične usmeritve (gramscianizem, teorija svetovnega sistema, kritična teorija in novi marksizem) združuje analiziranje družbenega sveta kot celote, materialistično pojmovanje zgodovine in pomen, ki ga pripisujejo (družbenim) razredom (Hobden in Wyn Jones 2007, 294-297; Benko 2000, 59-60).

Marx ni raziskoval mednarodnih razsežnosti kapitalizma, pozneje so to poskušali drugi npr. v teoriji svetovnega sistema, ki izhaja iz kritike imperializma in odpravlja Marxovo izvorno predpostavko harmonije interesov znotraj svetovnega proletariata. V kritiki imperializma je Lenin trdil, da je kapitalizem vstopil v najvišjo in končno stopnjo (monopolni kapitalizem), kjer deluje dvostopenjska struktura – prevladujoče jedro svetovnega gospodarstva izkorišča manj razvito obrobje (Hobden in Wyn Jones 2007, 294, 298).

Najverjetneje najpomembnejši teoretik svetovnih sistemov, Immanuel Wallerstein, si je prizadeval razviti politični program v zagovor novega – pravičnejšega – svetovnega sistema.¹⁴ Enota analize, prek katere razlaga preteklost in sedanost ter poskuša napovedovati prihodnost, je svetovni sistem, ki so ga oblikovale povezave političnih, ideoloških, etničnih, geografskih in vojaških dejavnikov; osrednje mesto med njimi pa je pripadlo ekonomiji. Svetovni sistemi se pojavljajo v obliki svetovnih imperijev in svetovnih gospodarstev, ki se med seboj razlikujejo le po postopku odločanja o razporeditvi virov, končni učinek pa je pri obojih enak – prenos virov z obrobja v jedro. V primeru svetovnih imperijev moč centraliziranega političnega sistema usmerja prerazporejanje virov, v svetovnem gospodarstvu pa je več konkurenčnih središč politične, ekonomske in vojaške moči, ki med seboj tekmujejo – razporeditev virov sledi delovanju trga. Tako deluje tudi sodobni svetovni sistem od preloma 16. stoletja dalje, v katerem po Wallersteinovem prepričanju nastajajo ter se

---

¹³ V 20. stoletju je na primer tipičen primer kapitala multinacionalna korporacija. Vodstvena elita, ki nadzira takšne korporacije, nima nujno velikega lastniškega deleža v njih. Skupaj z višjimi državnimi uradniki sestavljajo 'novo buržoazijo' 20. stoletja (Taylor in Flint 2000, 30).

¹⁴ Wallerstein na podlagi raziskovanja revščine afriških družb oblikuje prepričanje, da pojava revščine ni možno ustrezno pojasniti, ne da bi ga preverjali skozi prizmo svetovnega gospodarskega sistema. Ob tem zavrača zahodnjaške teorije, ki v razvoju vseh družb predpostavljajo enake cikle (Benko 2000, 99-100).

obnavljajo vse družbene institucije (Hobden in Wyn Jones 2007, 299, 302; Benko 2000, 99-101, 106, 111-112).

Veliko političnih študij se je omejilo na analiziranje države in vlade (oblasti) ter izenačilo moč in politiko s samim delovanjem državne politike. Rešitve ne ponuja razprava o relativnem pomenu različnih institucij, saj so te tako medsebojno prepletene, da jim Wallerstein pravi »institucionalni vrtinec«. Moč deluje skozi številne kombinacije institucij in neposredno izkazuje sposobnost delovanja države znotraj sistema na način, ki ji prinaša koristi. To je odvisno od učinkovitosti njenih proizvodnih procesov, kar merijo jedro (center), obrobje (periferija) in hibridna kategorija polobrobja (polperiferije), ki jo Wallerstein dodaja uveljavljenima prvinama svetovnega sistema. Tri območja svetovnega gospodarstva so povezana v izkoriščevalsko razmerje, v katerem bogastvo odteka z obrobja v središče, relativni položaj območij pa se tako utrjuje.¹⁵ Ker sodobni svetovni sistem izvira iz Evrope, je delitev dela v njem podrejena interesom jedrnih držav. Wallerstein je prepričan, da ekonomija učinkoviteje od politike vzpostavlja nadvlado, obe pa razume v smislu dialektičnega odnosa; kapitalistično svetovno gospodarstvo brez meddržavnega sistema ne more obstati in obratno (Taylor in Flint 2000, 31-32, 37-38; Hobden in Wyn Jones 2007, 300; Benko 2000, 100, 105).

Pravila in pritiski na mednarodnem trgu po Wallersteinovi razlagi izvirajo iz kompleksnega medsebojnega vplivanja med državami v meddržavnem sistemu, nacijami, razredi in skupnimi gospodarstvi. Kapitalistične elite zagovarjajo »ideologijo univerzalizma«; danes na to kaže pripadnost tokovom globalizacije in »praksi znanstveno utemeljene racionalnosti«. Vrhovi v mednarodni skupnosti se internacionalizirajo in postajajo »mednarodni kapitalistični razred zase«. Konca hladne vojne Wallerstein ne razume kot zmago slavje liberalizma, ampak kot kazalec njegovega konca, ki naj bi ga nadomestil drug sistem (Wallerstein v Benko 2000, 103-104; Wallerstein 1995, 1998, 1999 v Hobden in Wyn Jones 2007, 302).

Giddens in Mann sta opozorila na Wallersteinov ekonomski redukcionizem. Njegova analiza »hipostazira odnose menjave, ne da bi hkrati upoštevala globalno razširitev kapitalističnega sistema,« pravi Giddens. Wallersteinova razlaga nastanka in razvoja svetovnega kapitalističnega sistema in procesa globalizacije (združevanje nacionalnih ekonomij na svetovnem trgu, komunikacijska revolucija, transnacionalne družbe in gibanja) je

---

¹⁵ Države jedra veljajo za precej liberalne, saj njihova moč v precejšnji meri temelji na ekonomskih sposobnostih. Polobrobje, ki jo sestavljajo avtoritarne države, je najbolj razgibana kategorija znotraj svetovnega gospodarstva. Države obrobja so najšibkejši del sistema; tudi ko so dosegle politično neodvisnost, so ostale gospodarsko odvisne, ostajajo žrtve »neformalnega imperializma« in »neokolonializma«. Glavno težavo predstavlja notranja [ne]varnost, ki vodi v represivne ukrepe in režime, ti pa so večinoma kratkotrajni (Taylor in Flint 2000, 38).

v veliki meri usklajena z drugimi najbolj razširjenimi interpretacijami. V izhodišču opisanih pojavov naj bi s povezovanjem po vertikali in horizontali stal drugi val industrijske revolucije. Odtod naj bi denimo izvirale današnje transnacionalne korporacije, katerih razvoj sta še pospešili obe svetovni vojni. Razvoj, ki je spodbudil zaznavanje mednarodne skupnosti kot »svetovne družbe«, je dopolnila komunikacijska revolucija (Benko 2000, 109-111).

Med sodobne tokove v marksizmu sodi pristop, nastal pod vplivom Gramscija, ki ga Cox poimenuje kritična teorija. Razvila se je iz dela frankfurtske šole; za razliko od ostalih marksistov pa so se kritični teoretiki osredotočili na vprašanja, povezana s kulturo, birokracijo, družbeno bazo in naravo avtoritarne ureditve. »Teorija je vedno za nekoga in za nek namen.« (Cox 1981 v Hobden in Wyn Jones 2007, 305). Če so ideje in vrednote odraz sklopa družbenih razmerij in se z njim spreminjajo, mora vse znanje odražati določen kontekst, čas in prostor. Znanje ne more biti objektivno in brezčasno; dejstva niso ločena od vrednot – na analize vplivajo vrednote raziskovalcev. Kadar so ugotovitve predstavljene kot objektivne, bi se morali najprej vprašati, kakšnemu namenu služijo, na kar opozarjajo tudi postmodernisti. Cox denimo za neorealizem pravi, da je namenjen tistim, ki se v prevladujočem redu okoriščajo, torej razvitim državam in njihovim elitam. Teoretiki poskušajo legitimirati *status quo* in reproducirati odnose moči, tako da ustvarjajo vtis o naravnosti in nespremenljivosti obstoječe ureditve (Hobden in Wyn Jones 2007, 305-306, 309; Hay 2002, 26).

Kritična teorija podpira družbene procese, ki lahko vodijo v osvoboditev prek razumevanja svetovnih redov, v katerem so zajeti viri stabilnosti in gibalno spreminjanja v sistemu. Cox tu vnaša Gramscijevo pojmovanje hegemonije, prevladujoče sile v mednarodnem sistemu so po njegovi razlagi izoblikovale svetovni red po svoji meri – ne le s prisilo, ampak ker jim je uspelo pridobiti široko soglasje zanj. Vodilna hegemonijska ideja analiziranih primerov ZDA in Velike Britanije je bila »svobodna trgovina«: trditev, da koristi vsem, je dobila status zdravorazumske razlage. V resnici koristi predvsem hegemonu kot najučinkovitejšemu proizvajalcu, ostalim pa precej manj, nemara celo zavira razvoj v državah obrobja. Stopnja, do katere lahko država svojo hegemonijo ustvari in obnavlja, je znak obsega njene moči. Uveljavitev neoliberalizma po svetu kaže, kako zelo je sedanji hegemon (ZDA) prevladal. Cox verjame, da bodo neizogibne gospodarske krize pospešile nastanek protihegemonskih gibanj. Prva generacija kritičnih teoretikov je sicer iskala osvoboditev v smislu pomiritve z naravo. Novejše generacije, še zlasti Jürgen Habermas, ki ga mnogi štejejo za najvplivnejšega sodobnega družbenega teoretika, pa vidijo obljubo boljše družbe na področju komunikacije. V politični praksi to pomeni radikalno demokracijo, kjer široko

sodelovanje uživa deklarirano podporo, raziskovanju pa so podvržene tudi prepreke za sodelovanje in njihovo premagovanje (Hobden in Wyn Jones 2007, 307-311).

1. 1. 7 Liberalizem

Zgodovinsko alternativo sicer prevladujoče teorije v mednarodnih odnosih, realizma, predstavlja liberalizem. Njegov vpliv se je v obliki idealizma¹⁶ povečal po 1. svetovni vojni, potem pa je liberalnemu razpoloženju, ki je bilo na kratko obujeno po koncu 2. svetovne vojne (denimo z ustanovitvijo OZN), sledila hladnovojna politika moči. Ko so zahodni voditelji razglašali »novi svetovni red«, intelektualci pa ponudili teoretično utemeljitev prevlade liberalistične ideologije v 90. letih 20. stoletja, se je zdelo, da je liberalizem spet v vzponu.¹⁷ Zmagoslaven povratek realizma je prinesel 11. september 2001, ko so ZDA in njihove zaveznice poskušale utrditi svojo moč in kaznovati tiste, ki so jih opredelile kot teroriste in vse, ki naj bi jim nudili zatočišče (Dunne 2007, 238).

Razpoznavno znamenje liberalističnega pristopa je njegova vera v napredek, razum naj bi v mednarodne odnose vnesel svobodo in pravičnost. Anarhija v mednarodni skupnosti v liberalistični razlagi še ne pomeni vojnega stanja, politika moči pa je le produkt idej, ki se lahko spreminjajo. Vojno povzročajo imperializem, neuspeh ravnotežja moči, nedemokratični režimi; na vse to je možno vplivati prek kolektivne varnosti, trgovine, svetovne vlade. Že v času razsvetljenstva je Immanuel Kant iskal načine za vzpostavitev »večnega miru«: najprej bi morali preoblikovati zavest posameznika, nato uvesti republikansko ustavno ureditev in skleniti federativno pogodbo med državami, ki naj bi vodila v »svetovno vlado« in odpravila vojno. Kant je verjel, da so liberalne države miroljubne v odnosih z drugimi liberalnimi državami. Njegova teza o demokratičnem miru je bila večkrat obujena,¹⁸ ponoven razmah pa je doživela v 80. letih 20. stoletja. Raziskovalci so jo argumentirali sledeče: v demokratičnih državah odločitev za uporabo sile sprejema ljudstvo, ne pa vladar; liberalne države so praviloma bogate in z vojnami več izgubijo kot pridobijo; običajno pa so tudi v prijateljskih

---

¹⁶ Po prvi svetovni vojni se je razširilo prepričanje, da mir ni naravno stanje, ampak ga je treba vzpostaviti. V mednarodni sferi mora obstajati sistem predpisov za obravnavanje sporov in mednarodna sila, ki jo je možno uporabiti, če nenasilno reševanje konflikta spodleti, v tem smislu naj bi denimo vzpostavili mednarodno organizacijo, ki bi urejala mednarodno anarhijo (Dunne 2007, 244).

¹⁷ Leta 1989 je Francis Fukuyama predstavil svojo slovito idejo konca zgodovine: » ... stoletje, ki se je začelo polno samozavesti o dokončnem zmagoslavju zahodne liberalne demokracije, se ob svojem koncu spet vrača tja, kjer se je začelo: ne h 'koncu ideologije' ali zbliževanju kapitalizma in komunizma, ampak k nesramežljivi zmagi gospodarskega in političnega liberalizma.« (Fukuyama 1989 v Cox 2007, 170).

¹⁸ Po prvi svetovni vojni je nekako obveljalo, da so monarhije bolj bojevite in republike bolj miroljubne, v kar je verjel tudi tedanji ameriški predsednik Woodrow Wilson. Podobno so socialisti, zagovorniki New Deala in socialni demokrati verjeli v večjo miroljubnost socialističnih držav v primerjavi s kapitalističnimi. Države v razvoju so sprejele novo inačico mita, namreč da so nekatere države že po definiciji miroljubnejše od drugih. Na podlagi takih idej so se v drugi polovici 20. stoletja organizirale v Gibanje neuvrščenih (Strange 1995, 55, 56).

odnosih z drugimi liberalnimi državami. Kantova »miroljubna federacija« se še 200 let po svojem nastanku pojavlja v razpravah o zunanji politiki zahodnih držav, politiki pa so v svojih govorih manj vneti (Dunne 2007, 238, 239, 241-243).

Začetnik teorije integracije David Mitrany je verjel, da je možno skupne probleme reševati s transnacionalnim sodelovanjem, predvideval je tudi, da se bo sodelovanje v enem postopoma širilo na druge sektorje (Mitrany 1943 v Dunne 2007, 247). Pluralisti 60. in 70. let so na podlagi njegovih idej ugotavljali, da začenjajo transnacionalni delovalci napadati prevlado suverenih držav. Tudi Keohane in Nye (Keohane in Nye 1972 v Dunne 2007, 247) sta zagovarjala idejo, da je treba poleg držav upoštevati osrednjo vlogo drugih delovalcev. Bolj kot transnacionalizem med pomembne prispevke pluralizma umeščamo podrobno obdelano medsebojno odvisnost (širjenje kapitalizma in globalne kulture), ki omejuje absolutno državno avtonomijo. Prav to pa povečuje možnosti za sodelovanje in stopnjo ranljivosti (Dunne 2007, 247).

1. 1. 8 Obramba *statusa quo*: razprava med neorealisti in neoliberalisti

Pluralistov, ki so svoja stališča soočili v razpravi z neorealisti, se je prijelo poimenovanje neoliberalisti. Čeprav izhajajo iz različnih idej, je »razprava med paradigmami« oz. »neo-neo sinteza« obe perspektivi precej zbližala (Weaver 1996 v Hay 2002, 19). Neorealizem in neoliberalizem sta več kot teoriji – sta paradigmi, ki določata področje preučevanja, omejujeta dojemanje resničnosti in usmerjata raziskovanje ter politiko; v zadnjih 20 letih sta v ZDA zaznamovali akademski diskurz in razvoj zunanje politike. Neorealizem in neoliberalistični institucionalizem sta racionalni teoriji *statusa quo*, zato raziskujeta pojave, ki ga lahko okrnijo: varnost, konflikte in sodelovanje. Neorealiste zanima varnost oz. preživetje v sistemu in vojna, neoliberalisti pa se osredinjajo na sodelovanje (kako ga razširiti in podpirati v anarhičnem ter tekmovalnem okolju), na mednarodno politično ekonomijo, v zadnjem času pa tudi na okoljsko problematiko (Hay 2002, 19, 23; Dunne 2007, 249; Lamy 2007, 265-266, 284).

Neorealisti in neoliberalisti se strinjajo, da anarhija pomeni odsotnost skupne oblasti, ki lahko omejuje mednarodne delovalce in jih spodbuja k enostranskemu ravnanju. V nasprotju z neorealisti neoliberalisti držav ne obravnavajo kot enotne delovalce, ampak kot sklop birokracij z različnimi interesi; svetovna politika je po njihovi razlagi kompleksen sistem kupčevanja med različnimi delovalci, med katerimi poseben pomen pripisujejo transnacionalnim. Neorealisti so na splošno bolj pesimistični in razumejo mednarodne odnose kot boj za preživetje, neoliberalistični institucionalisti pa vseeno menijo, da veliko priložnosti

za sodelovanje na področju skupnih interesov lahko učinke anarhije omili. Oboje pa bi lahko razlikovali tudi po tem, da proučujejo dva različna svetova – neorealisti mednarodno varnost (»visoko politiko«), neoliberalisti pa politično ekonomijo, okolje, človekove pravice (»nizko politiko«) (Lamy 2007, 276-277; Smith in Baylis 2007, 6).

Neoliberalizem v teoretičnem smislu pomeni neoliberalistični institucionalizem oz. institucionalno teorijo, neoliberalistična zunanja politika pa podpira svobodno trgovino, zahodne vrednote in finančne ter politične institucije, ki so nastale po drugi svetovni vojni, in na katerih temelji zdajšnja politična ter gospodarska ureditev moči. V neoliberalistični zunanji politiki imajo nacionalni interesi še vedno prednost pred moralo in univerzalnimi ideali, na veliko nezadovoljstvo tradicionalnih realistov pa tudi gospodarski interesi pred geopolitičnimi. Teoretiki neoliberalizma si prizadevajo v mednarodne odnose vnašati ekonomsko dinamiko, se osrediniti širše kot zgolj na državo in raziskati možnosti sodelovanja v okviru mednarodnega sistema. V nasprotju z neorealisti so prepričani, da si države prizadevajo doseči absolutne koristi. Moč vidijo v mednarodnem sistemu kot razpršeno in spremenljivo; zagovarjajo doktrino demokratičnega miru in ne verjamejo, da je vojaška sila najučinkovitejša ali celo edino orodje zunanje politike. Predvidevajo, da kompleksna delitev dela v svetovnem gospodarstvu spodbuja oblikovanje odnosov medsebojne odvisnosti in sodelovanja med državami, zaradi česar postajajo gospodarstva držav vse bolj občutljiva in ranljiva¹⁹ za dogajanje v drugih državah, kar pa omejuje tudi pristojnosti in avtonomijo držav. Odnos med notranjo in mednarodno politiko je po mnenju neoliberalistov kompleksen in ni podvržen hierarhičnemu redu (Hay 2002, 23; Lamy 2007, 265-266).

David Baldwin (Baldwin 1993 v Lamy 2007, 272) je izločil štiri različice liberalizma znotraj sodobnih mednarodnih odnosov. V komercialnem liberalizmu velja, da blaginjo in mir prinašata svobodna trgovina in tržno gospodarstvo, republikanski liberalisti se naslanjajo na teorijo demokratičnega miru; obe usmeritvi pa tvorita jedro zunanjepolitičnih ciljev številnih velikih sil. Sociološki liberalizem zaznamujeta pojem skupnosti in proces medsebojne odvisnosti. Najprepričljivejši izzivalci neorealistov naj bi bili neoliberalistični institucionalisti,²⁰ ki verjamejo, da mir in blaginjo dosežejo neodvisne države, ki povežejo svoje vire ter se odrečejo delu suverenosti. Tako naj bi ustvarile skupnost, ki podpira gospodarsko rast in se odziva na regionalno problematiko. V institucijah vidijo posrednike in

---

¹⁹ Koncept, ki sta ga vpeljala Keohane in Nye.

²⁰ V razpravah po prvi svetovni vojni je prevladovala idealistična inačica liberalističnega institucionalizma, po drugi svetovni vojni so se razvile teorije povezovanja, tretjo generacijo liberalističnega institucionalizma pa predstavlja razvoj transnacionalizma in kompleksne medsebojne odvisnosti v 70. letih prejšnjega stoletja (Lamy 2007, 273).

sredstvo za doseganje sodelovanja med delovalci v sistemu; neorealizem očitajo pretirano osredotočanje na konflikt in tekmovanje ter zanemarjanje možnosti za mednarodno sodelovanje (Lamy 2007, 272-273).

Zunanja politika v neoliberalističnem institucionalizmu pomeni vodenje kompleksne medsebojne odvisnosti in različnih procesov globalizacije ter odzivanje na probleme, ki ogrožajo gospodarstvo po svetu. Neoliberalisti vidijo prihodnost zunanje politike v ustvarjanju, vzdrževanju in krepitvi institucij, v katerih imajo države obojestranske interese. Prepričani so, da lahko te storijo več, kot zgolj oblikujejo ali vplivajo na zunanjo politiko držav, saj nudijo odločilne informacije in strokovno znanje; lahko podpirajo tudi oblikovanje zavezništev med državnimi in nedržavnimi delovalci. Postajale naj bi čedalje vplivnejši mednarodni delovalci, saj naj bi pomagale razrešiti globalne in regionalne probleme. Neorealisti mednarodne odnose predstavljajo kot svet sodelovanja in konflikta; zunanja politika je zanje področje, kjer prevladujeta varnost in preživetje – najučinkovitejše orodje vodenja države pa ostaja sila ali grožnja s silo. Čeprav ne zanikajo pomena režimov in institucij, pa vztrajajo, da si države prizadevajo za absolutne koristi (vzpostavijo jih, če služijo njihovim interesom) in za relativne (podpirajo jih, če njihovo delovanje ne prinaša nepravilne prednosti drugim delovalcem) (Lamy 2007, 277-278).

Vsaka teorija nekaj izpušča; nobena ne prikaže popolne podobe sveta in nobena nima izključne pravice do resnice. (Neo)realisti²¹ prinašajo vpogled v moč, konflikt in politiko preživetja, ne pomagajo pa razumeti vpliva gospodarske medsebojne odvisnosti na ravnanje držav ter možnih učinkov režimov in institucij, kjer poseže vmes neoliberalistični institucionalizem. Ker pa gre pri obeh za teoriji *statusa quo*, si ne zastavljata vprašanj o prevladujočem sistemu prepričanja oz. o razporeditvi moči ali o tem, kako sta ta lahko povezana z revščino in nasiljem (Lamy 2007, 285).

---

²¹ Pomanjkanje historičnosti in posledično legitimiranje obstoječih odnosov moči v neorealizmu razkriva koncept metamoci Stephena Krasnerja. Režime razlaga kot vplive nad izidi, ki z normativnimi strukturami predstavljajo možne vire moči; nadzor nad njimi je metamoč. Normativna struktura postane objekt (podoben materialnim virom); z redukcijo režimov je omogočena analiza strukturnega okolja kot vrste danih omejitev in priložnosti, brez upoštevanja zgodovinskih sprememb pod vplivom predsodkov. Tudi Waltz podobno praktično izključuje možnost spreminjanja na ravni strukture: strukturne spremembe omeji na raven razmerja med anarhijo in hierarhijo, anarhijo pa opredeli kot odsotnost mednarodne oblasti. Do sprememb lahko torej pride le, če je moč skoncentrirana v rokah enega subjekta (hegemona) in če ta hegemonija ustvari edinstveno suverenost (an. *unique sovereignty*); mednarodna sfera in njeno spreminjanje pa ostaja nerazloženo. Krasner obravnava obstoječe režime kot dane in prepoznavna razmerja moči samo v primerih, kjer se razkrivajo namerni poskusi njihovega spreminjanja. Nasprotno pa denimo James Caporaso pokaže, da režimi niso le sredstva v odnosih moči, temveč vplivajo na prav te odnose moči. Krasnerjeva in neorealistična analiza moči nasploh opravičuje prikrito moč *statusa quo* (Guzzini 1993, 475-476).

1. 2. Relacijska moč

Ena najznamenitejših definicij pripada Maxu Weberu, ki je moč označil kot možnost (an. *chance*) človeka ali skupine ljudi, da v družbenem odnosu uveljavijo svojo voljo s skupnim delovanjem kljub preprekam in ne glede na to, na čemu ta možnost sloni. Moč je torej vidna; možno jo je empirično izslediti in oceniti po Laswellovi karakterizaciji politike: »Kdo dobi kaj, kdaj in kako?«. ²² Z Webrovo definicijo je povezana relacijska analiza moči. Zagovornik pristopa David Baldwin (podobno tudi Krasner) vztraja pri vključevanju družbenih norm v analizo: »Standardizirane ocene vrednosti postanejo ključne šele po razpravi o posredni (iz)menjavi in njeni pravičnosti.« Relacijski koncept moči zahteva predhodno kontekstualno analizo oz. specifikacijo situacije, tj. okvir politike – možnosti. V raziskovalnem procesu je treba razkrivati zgodovinsko in družbeno ozadje norm; tarča poskusov pridobivanja vpliva lahko postane kakršen koli razvoj, ki izboljša učinkovanje določenih virov na izide. Moč sloni na relacijski interakciji delovalcev in na sistematičnih običajih, ki se oblikujejo na podlagi njihovih dejanj. Svojo potencialno moč lahko v danih okoliščinah izboljšamo, tako da poskušamo povečati ustrezne vire moči ali pa se v okolju pojavi sprememba, ki opredeli situacijsko pomembne vire moči (Baldwin v Guzzini 1993, 454, 456). Pojav družbene reprodukcije je obred moči; podpirajo ga tisti, ki jim sistem prinaša koristi. Pomembno prvino koncepta moči običajno predstavlja namen subjekta, Baldwina pa zanimajo tudi nenamerni učinki delovanja moči (prim. Guzzini 1993 in Strange 1995) (Bealey in dr. 1999, 14; Baldwin 2005, 180; Guzzini 1993, 454, 472-473).

Med prvimi sta se za vpeljavo relacijske moči v znanost o mednarodnih odnosih zavzemala Harold in Margaret Sprout. Predpostavke o tem, kdo poskuša koga pripraviti do česa sta poimenovala okvir politike – možnosti. Analiza razpoložljivih sredstev držav (denimo v neorealizmu) usmerja pozornost zgolj k njihovi potencialni moči in ne zajema vseh (pet) razsežnosti moči, kot jo razume Baldwin. Področje zadeva vidik vedenja B, na katerega vpliva A, oblast se nanaša na delovalce, ki so podvrženi vplivu A. Vpliv pomeni verjetnost, da je vedenje B (lahko) pod vplivom A; pri oceni vpliva so pomembni stroški A in stroški B. Po mnenju nekaterih avtorjev (Harsanyi 1962 v Baldwin 2005) je močnejši delovalec tisti, ki vpliva z nižjimi stroški od drugega, ki mu to uspeva z višjimi. Sredstva Baldwin razvrsti v štiri skupine: simbolna, ekonomska, vojaška in diplomatska. Kljub nekaterim kritikam, da večdimenzionalnost otežuje oceno moči, je sam prepričan, da ne omejuje napovedovanja ali posploševanja, saj je mogoče okvir politike – možnosti opredeliti bolj ali manj natančno – pač

---

²² V skladu z Laswellovim pojmovanjem politika zadeva podelitev (an. *allocation*) in razporeditev (an. *distribution*) dobrin (Jackman 1993, 26, 27).

glede na potrebe raziskovalca. Viri moči predstavljajo le »temelje, na katerih zrastejo razmerja moči«. V »revolucionarni« relacijski perspektivi moč pomeni »odnos, v katerem vedenje delovalca A vsaj delno vpliva na spremembo vedenja delovalca B« (Baldwin 2005, 178). Vedenje lahko pomeni prepričanja, stališča, mnenja, pričakovanja, občutke ali dovzetnost za delovanje. Baldwin pravi, da je moč »dejanski ali možni odnos« med delovalci, »ne pa last kogar koli med njimi«. Pojmovanje moči v mednarodni politiki je tradicionalno povezano z vlogo denarja (prototip zamenljivega vira) v tržnem gospodarstvu. Zamenljivost pomeni možnost uporabe enega vira moči v različnih okoliščinah; ker moč ni zamenljiva, je večdimenzionalna, njene razsežnosti pa morajo biti jasno določene. Preprosta analogija z denarjem je po Baldwinovem prepričanju zavajajoča, saj ne omogoča opredelitve vseh razsežnosti. Čeprav imata politična in kupna moč skupne točke, je temeljena razlika med njima, da standardiziranega merila politične moči ni (Guzzini 1993, 453-454 in Baldwin 2005, 178-180).

Baldwin je soočal dva pristopa v analizi moči, pavšalni²³ in koncept relacijske moči. Oblikovalcem politike (an. *policy-makers*) je ljubša ideja »posedovanja virov«, ker v njej moč deluje kot »bolj konkretna, merljiva in predvidljiva« (Nye 1990 v Baldwin 2005, 185), s čimer se sicer Baldwin ne strinja. Oblikovalci politik pa razmišljajo in delujejo predvsem kratkoročno; zanje je bistveno, ali lahko njihova država zmaga v določeni vojni, ki poteka v določenem kontekstu, v določenem obdobju, proti določenemu nasprotniku. Pristop, ki sloni na prvinah moči države (an. *elements of national power approach*),²⁴ kljub nasprotnim prizadevanjem tako ostaja trdno vpet v strokovno literaturo. Relacijsko pojmovanje je bilo deležno kritik tudi zaradi domnevnega zanemarjanja strukturne moči (Guzzini 1993, 2000; Strange 1988 v Baldwin 2005, 184). Pristopa se opazno razlikujeta, kadar obravnava strukturne moči ni povezana s človeškim delovanjem in temelji na nevzročnem pojmovanju moči, kadar so strukture predstavljene kot enodimenzionalne in neopredeljene glede področja ter oblasti; idejo ene same prevladujoče strukture moči (v nekaterih razlagah hegemonije) je pač težko povezati z relacijsko močjo. Strukturna moč pa se zbliža z relacijsko, kadar se nanaša na nenamerno moč ali moč v smislu nadzorovanja struktur. Proučevanje struktur – v smislu obstojnih vzorcev razmerij moči znotraj določenih področij in oblasti – bi tako lahko po Baldwinovem mnenju uspešno razložili s pomočjo relacijske konceptualizacije (Baldwin 2005, 184-186).

---

²³ Poimenovanje za moč v smislu virov, ki ga uporablja Guzzini (Schmidt 2005, 529).

²⁴ V pristopu, ki sloni na prvinah moči, je ta obravnavana v smislu virov (an. *power-as-resources approach*), ki so sami pojmovani kot moč. Baldwin opozarja, da lahko prednost v enih pomeni tveganje v drugih okoliščinah, tj. virov moči ni mogoče nedvoumno presojati (Baldwin 2005, 180).

1. 2. 1 Pluralizem Roberta A. Dahla

Vplivni raziskovalec ameriške demokracije, pluralist Robert A. Dahl je soočal »madisonski«²⁵ in »populistični« model demokracije z »ameriškim hibridom«, ki ga označuje »vladavina manjšine« – sistem, v katerem močne manjšine dosegajo želene izide, in kjer je vladavina večine omejena. Elitisti so trdili, da moč poseduje omejeno število elit, pluralisti pa da je v demokratičnem sistemu razporejena med konkurenčnimi skupinami (ekonomskimi, družbenimi in političnimi voditelji), in da v ZDA ne obstaja vodilna elita ali prikrita oligarhija. V svoji vplivni raziskavi mesta New Haven (Connecticut)²⁶ je tako Dahl poskušal razkrivati, v kolikšni meri ameriški hibrid obvladuje vodilna elita, prišel pa je do sklepa, da so v demokratičnem kontekstu strukture moči pluralistične (obstaja »poliarhija«²⁷) in da se preference nosilcev moči (an. *power-wielders*) v sporih z drugimi delovalci le delno uresničujejo. Z analizo *Who Governs?* so bili vzpostavljeni temelji za široko sprejeto trditev, da je v ZDA moč razpršena med različnimi skupinami in razredi. Čeprav se je Dahl osredotočil na postopke oblikovanja politike v določenem času in na določenem kraju, pa domet njegovega raziskovanja presega te omejene okvire in ponuja metodološke smernice za proučevanje struktur moči. Po njegovi razlagi pluralistično demokracijo obvladujejo različne vrste voditeljev, ki so jim na voljo raznolike kombinacije političnih virov (Benewick in Green 1998, 49; Bealey in dr. 1999, 15; McGettigan 1998; Domhoff 1978, ix-xii).

Dahl v svojem poskusu sistemizacije ocene moči določil štiri načine proučevanja razporeditve moči. Prvi poteka skozi opazovanje tistih, ki zasedajo formalne položaje v uradnih hierarhijah; ob čemer zanemarja posredno zakulisno moč, kjer ta obstaja. Pri drugem naj bi uporabili »sodnike«, tj. pronicljive ljudi na položajih, kjer lahko opazujejo politično prizorišče in ocenjujejo prispevek vsakega delovalca. A Dahl ne odgovarja na neizbežno vprašanje, kdo naj bi sodil sodnikom. Tretji način proučevanja razporeditve moči se osredotoča na raziskovanje udeležbe pri odločanju, vendar pa udeležbe pa ni mogoče enačiti s posedovanjem moči, Dahl pa sploh izpusti koncept ne-odločanja. Političnim delovalcem pripisuje ocene in tako oblikuje tabelo nosilcev moči, priznava pa, da je težko je primerjati raznolike odločitve (Bealey in dr. 1999, 19-20; Benewick in Green 1998, 49).

---

²⁵ James Madison, četrti predsednik ZDA, tudi avtor Listine [človekovih] pravic, an. *Bill of Rights*. Sodi med utemeljitelje ZDA (Wikipedia 2008b).

Dahl madisonsko teorijo demokracije razlaga kot poskus uspešne sklenitve kompromisa med močjo večine in močjo manjšine. Madisonski politični sistem se je večinoma izkazal za trpežnega in priljubljenega med Američani, kot politična teorija pa je omenjeni kompromis bolj sporen (Dahl 1970, 4).

²⁶ Dahl, Robert A. 1961. *Who Governs?. Democracy and Power in an American City*.

²⁷ Poliarhija: iz gr. mnogovladje, vladavina več ljudi (kot nasprotje monarhije) (Priročni slovar tujk 2005, 640).

Dahl ugotavlja, da večina definicij moči vključuje poudarjanje moči v smislu »odnosa« in da sloni na »intuitivni ideji« – »A ima moč nad B do te mere, do koder lahko pripravi B, da naredi nekaj, česar sicer ne bi storil.«²⁸ Opozarja, da je »formalno definicijo« moči »težko uporabiti v konkretnih raziskovalnih problemih« in ne poskuša premostiti prepada med formalno in operacionalno definicijo moči. Prepričan je, da bi morali sprejeti soobstoj različnih definicij: »ni verjetno, da bomo oblikovali [...] nekaj, kar bi se približalo eni sami konsistentni in koherentni »teoriji moči«. Verjetnejši je nastanek različnih teorij omejenega dometa, od katerih bo vsaka prinesla definicijo moči, ki bo delovala v kontekstu določenega raziskovalnega primera ali teorije [...]«. Poraja se vprašanje, kako se takšno stališče obnese v kontekstu raziskovanja strukture moči, saj to terja premislek o moči skupin ali razredov, posledično pa splošno koncepcijo in ne različnih omejenih teorij. Družbena moč je povezana s prevlado ene skupine nad drugim(i), razkriva pa se v ugotovitvi, komu delovanje opazovanega družbenega sistema najbolj koristi. Razporeditev zaželenih dobrin (koristi) kot kazalcev moči ni v nasprotju z relacijskim pojmovanjem, saj je mogoče te razporeditve obravnavati kot izide odnosov moči ali trenj med skupinami. Kot je zapisal politolog William C. Mitchell: »Poskušajmo definirati moč v smislu, kdo iz sistema prejme koliko, in ne kdo odloča. Tisti, ki pridobijo največ, so tisti, ki imajo moč.« Pojem koristi vodi do »sistemske ali razredne moči« (Alford in Friedland v Domhoff 1978, 129), zato bi morale študije odkrivati tudi strukturno in situacijsko raven. Različne šole so izpostavile različne oblike moči in podlegle določenim predsodkom; glavni problem skozi prizmo marksizma je razredna dominacija, elitiste najbolj zanima vodenje institucij, pluraliste pa zmage v procesu odločanja v politični areni. Marksisti so se usmerili predvsem na sistemsko in strukturno raven; kazalce moči so določili z vprašanjem, kdo ima koristi in je prekomerno zastopan na položajih formalne avtoritete. Elitisti so se osredotočili na pozicijsko ali strukturno raven – močni so tisti, ki zasedajo vrhovne položaje v ključnih institucijah. Primarni kazalec moči v pluralizmu je »kdo zmaga« (situacijska raven). Obstajajo torej tri vrste kazalcev moči: komu sistem koristi, kdo usmerja ali vodi pomembne institucije in čigav glas prevlada pri sprejemanju pomembnih odločitev. Vsak od kazalcev izraža določene teoretske predsodke, lahko pa tudi izpostavlja različne skupine ljudi kot »močne« (Domhoff 1978, 126-130 in Hay 2002, 172).

---

²⁸ Dahl, Robert A. 1957. The Concept of Power. *Behavioral Science* (julij). Barnett in Duvall v Dahlovi definiciji izpostavita tri prvine: namernost, konfliktnost želja ter materialne in idejne vire; sama pa vztrajata, da so lahko učinki prisilne moči tudi nenamerni (Barnett in Duvall 2005, 49-50).

1. 2. 2 Bachrach in Baratz: Drugi vidik moči

Neolitisti so očitali pluralistom, da so spregledali mobilizacijo predsodkov in se osredotočali na »prvi vidik« (an. »*first face*«) moči, tj. na njeno uporabo, zanemarjali pa drugega, tj. način, na kateri je dnevni red politike zaznamovan z odnosom med državo in njenim družbenoekonomskim sistemom. V klasičnem eseju o dveh vidikih moči sta Bachrach in Baratz²⁹ trdila, da nosilci moči nadzirajo *dostop* do odločanja: »Moč je lahko in dostikrat tudi je uporabljena, tako da je odločanje omejeno na razmeroma »varne« teme.«³⁰ Sposobnost oblikovanja dnevnega reda za neolitiste pomeni bolj temeljno uporabo moči, kot samo vplivanje na odločitve, sprejete po določitvi dnevnega reda razprav.³¹ »Ne-odločanje« kot obliko prikrite moči sta Bachrach in Baratz črpala iz dela E. E. Schattschneiderja, sama pa sta ga opredelila kot »odločitev, ki sledi zatiranju ali onemogočanju prikritega ali odkritega izziva vrednotam ali interesom tistega, ki sprejema odločitve [an. *decision-maker*]« (Bachrach in Baratz 1970 v Hay 2002, 174). Pred obravnavo formalnih postopkov odločanja bi morali raziskovalci upoštevati neformalne oblike določanja dnevnega reda, pri ocenjevanju dejanske razporeditve moči pa presojati obravnavane teme glede na njihov pomen. Določanje dnevnega reda je za neolitiste namreč oblika manipulacije, ki ciljno usmerja odločanje, ker »odločitev« na področju zadev »ne-dnevnega reda« pač ni potrebno sprejemati.³² Klasični pluralistični pristop denimo povsem zanemari temelje, na podlagi katerih poteka pripisovanje pomena posameznim temam in odločitvam, kar pa izkrivlja obravnavane odnose moči in omogoča normativno legitimacijo elit (Taylor in Flint 2000, 35; Mollenkopf 1994, 26; McGettigan 1998; Hay 2002, 174-176).

Bachrach in Baratz predpostavljata obstoj razmerij moči, samo kadar obstaja spor med tistimi, ki uporabljajo moč in tistimi, ki so jim podrejeni, pri čemer prezreta primere, v katerih podrejeni nimajo občutka, da svojih interesov ne morejo povsem uresničevati. Ne moreta se

---

²⁹ Bachrach in Baratz 1962, prim. Bealey in dr. 1999, 15 in Guzzini 2000, 62. Bachrach in Baratz razlikujeta tri temeljne značilnosti moči: moč vključuje konflikt interesov ali vrednot oseb ali skupin označenih z A in B. A uporablja moč nad B, tako da slednji ravna v skladu z željami A. B pristaja na zahteve A iz strahu pred odkrito ali prikrito zagroženimi sankcijami, ki jih izraža A. Odnos moči obstaja, le če so hkrati izpolnjeni vsi trije pogoji (Jackman 1993, 28).

³⁰ Bachrach in Baratz v Mollenkopf 1994, 26. Praktičen primer so denimo vodje političnih strank, ki poskušajo ohraniti videz enotnosti v stranki, tako da predstavnikom »radikalnih« struj onemogočijo nastop na shodih (kongresih, klavzurah itd.) stranke: moč je uporabljena učinkovito brez jasnih znakov spora (McGettigan 1998).

³¹ Podobno je razmišljial James Caporaso, ki je behavioristom očital, da zanemarjajo »sposobnost manipuliranja izbir, razpoložljivih sredstev, možnih zavezništev in izidov, ki so delovalcem na voljo« (Caporaso 1978 v Guzzini 2000, 62).

³² Eden najvztrajnejših poskusov spreminjanja dnevnega reda v svetovni politiki se je odvijal v OZN, potem ko so države tretjega sveta dobile večino v Generalni skupščini. Prizadevanje OZN za spremembe pa je le oslabilo položaj organizacije v očeh najmočnejših držav; ko je enkrat dnevni red določen, ga je težko spreminjati, saj izraža temeljne politične predpostavke. Po koncu hladne vojne, kjer so prevladovali odnosi Vzhod-Zahod, teh ni zamenjala nekdanja alternativna politična geografija odnosov Sever-Jug, ampak globalizacija, ki večinoma opušča politične cilje gospodarskega razvoja v tretjem svetu (Taylor in Flint 2000, 36).

povsem otresti spon behaviorizma, zanemarita bolj prikrite postopke oblikovanja preferenc in sledita Dahlovi predpostavki, da prave interese subjektov neposredno predstavljajo njihove preference. Namerno določanje dnevnega reda je gotovo pomemben vidik analize moči, a kljub trditvam o nasprotnem ni v neskladju z behaviorizmom; še vedno je posredi namerno delovanje, usmerjeno v spreminjanje okoliščin, v katerih se poteka strateško medsebojno vplivanje. Ustrezneje bi bilo razlikovati med strukturno in relacijsko močjo, ki izhajata iz iste teorije delovanja (Hay 2002, 177; Mollenkopf 1994, 26-27; Guzzini 2000, 62-63).

1.3 Strukturna moč

1.3.1 Tretji vidik moči Stevena Lukesa

Sociolog Steven Lukes nadgrajuje neelitistično pojmovanje in razkriva tri razsežnosti moči. V enodimenzionalni (pluralistični) perspektivi se moč izraža v opaznih vplivih enega delovalca na drugega, neelitistična (dvodimenzionalna) perspektiva kritizira pluraliste, ker so spregledali, v kolikšni meri lahko moč v boju z možnimi napadi [nase] deluje prikrito. V Lukesovi tridimenzionalni shemi³³ zavestne interese delovalcev oblikujejo strukture moči, odnose moči pa zaznamuje prikriti konflikt, »neskladje med interesi nosilcev moči in praviimi interesi tistih, ki jih [prvi] izključujejo«, tj. »interesi, ki bi jim bili ljubši, ko bi imeli možnost izbire« (Lukes 1974 v McGettigan 1998).

Lukes identificira dve glavni tradiciji konceptualizacije moči v družbenih vedah; v prvi (npr. v pluralizmu in marksizmu) je moč definirana v smislu konfliktov med skupinami ali posamezniki, v drugi (npr. pri Talcottu Parsonsu) pa kot vir družbe ali skupnosti in so poudarjene njene prednosti za vso družbo. Funkcionalne, nekonfliktne definicije moči se osredotočajo na »moč da bi« (an. *power to*), zanemarjajo pa »moč nad« (an. *power over*). Tako opredeljena moč označuje »zmožnost«, »spretnost« ali »sposobnost« (an. *capacity, facility, ability*) in ne odnosa; izginja konfliktni vidik moči (uporabljena je *nad* ljudmi), pa tudi »osrednji interes za raziskovanje razmerij moči – interes (poskušati ali uspešno) zagotoviti privolitev ljudi s premagovanjem ali odvrčanjem njihovega nasprotovanja« (Lukes 1974 v Domhoff 1978, 127). Omejevanje izraza »moč« le na okoliščine, v katerih se pojavljajo dejanski in nesporno opazni konflikti, Lukes označuje kot arbitrarno, nerealno in kratkovidno, saj je »družbeni konsenz posledica izjemno učinkovitih in zahrbtnih

---

³³ Prim. tridelna tipologija moči Alforda in Friedlanda: situacijska se sklada z Webrovim pojmovanjem moči v smislu ukazovanja in podrejanja ukazom, institucionalna se nanaša na elemente institucionalnih okvirov, ki vplivajo na postopke odločanja, tako da koristijo določenim skupinam, sistemska raven pa zadeva značilnosti družbe, ki določenim delovalcem pomagajo dosegati njihove cilje (sorodno Lukesovemu »tretjemu vidiku moči«) (Bealey in dr. 1999, 16).

mehanizmov institucionaliziranega prepričevanja« (Lukes 1974 v Hay 2002, 178). Tako predlaga nov okvir analize, ki bi vključeval strategije, napore in prakse, ki zaznamujejo postopke odločanja, dejanja in *ne-dejanja* (an. *inactions*), ki vplivajo na oblikovanje dnevnega reda ter dejanja in *ne-dejanja*, ki vplivajo na zaznane interese in politične preference. Zadnja razsežnost Lukesa prisili v razlikovanje med subjektivnimi ali zaznanimi interesi na eni in dejanskimi ali »pravimi« interesi na drugi strani. Delovalci večinoma ne morejo svobodno odločati, ker njihove zavestne subjektivne interese sprevrča nevidni vir moči, ki vanje vgradi »zmotno zavest« (Marx v Tucker 1978, cit. v McGettigan 1998), zato da jih spodbudi k pristajanju na družbene projekte, ki so v nasprotju z njihovimi pravimi interesi (Foucault 1977, 1980 v McGettigan 1998). Konsenz oz. odsotnost opaznega konflikta izkazuje delovanje najbolj prisilne oblike moči. Lukes zato meni, da ni mogoče ustrezno analizirati moči ali opazne resničnosti, ne da bi upoštevali razsežnosti moči, ki strukturirajo dogodke pred njihovim udejanjenjem v empirični resničnosti. Pojem zmotne zavesti ni povsem nesporen; lahko deluje vzvišeno in pokroviteljsko, saj je družbenim subjektom pripisana vloga ideoloških opeharjencev, medtem ko naj bi posvečeni s svojih akademskih višav ocenjujevali njihove dejanske interese (McGettigan 1998; Domhoff 1978, 126-127; Hay 2002, 178-180; Lukes 2005, 478; Bealey in dr. 1999, 15; Barnett in Duvall 2005, 53).

Lukes priznava, da ostaja moč »eden tistih konceptov, ki so večno odvisni od vrednotenja« (Lukes 1974 v Hay 2002, 181). Pojmovanje »objektivnih interesov« povzema po Williamu E. Connollyju: »Politika x je bolj v interesu A kot pa politika y, če bi A – ko bi lahko izkusil izide obeh – izbral x kot izid, ki mu je ljubši.« (Connolly 1972 v Hay 2002, 181). Čeprav takšna definicija pojasnjuje, pa povečuje problem, saj priznava *zaznavno* naravo domnevno »objektivnih« interesov in vodi do t. i. paradoksa emancipacije.³⁴ Postopek, skozi kateri posameznik določa svoje interese, ni objektivni, in tudi sam Lukes priznava *normativno* naravo identifikacije interesov. Njegovo normativno presojo izkazuje pojmovanje moči kot kritične in ne analitične kategorije; moč postane povsem slabšalen koncept, in ker je njeno bistvo označeno kot negativno, je razumevanje moči omejeno. Lukes predlaga analizo, ki ne bi temeljila na tem, kakšen družbeni in politični svet *je*, ampak na tem, kakšen *naj bi bil*

---

³⁴ Benton 1981 v McGettigan 1998. Da bi posamezniki prepoznali svoje »prave interese«, bi se morali osvoboditi (emancipirati) od prisilnih vplivov tretjega vidika moči, ki po Lukesovem mnenju te interese prikriva, še pred tem pa bi se morali vpliva zavedati. Tu se pojavi Bentonov paradoks: posameznik bi se moral osvoboditi od vpliva tretjega vidika moči, da bi lahko prepoznal svoje prave interese, zdi pa se, da mu ta vpliv onemogoča prepoznavanje in izzivanje, kaj šele »emancipacijo«. Bentonu se zdi sistematična analiza tretjega vidika moči nedosegljiva – ker prepoznavanje pravih interesov ni možno. McGettigan pa verjame, da celovita emancipacija sicer ni možna, da pa se lahko posamezniki skozi proces redefiniranja realnosti »delno« osvobodijo, tj. da lahko v posameznih trenutkih avtonomije do te mere izzovejo tretji vidik moči, da jim uspe opredeliti svoje »prave« interese in delujejo v skladu z njimi (McGettigan 1998).

in kako se »resnični« razlikuje od idealiziranega sveta, kot ga vidijo kritiki ali teoretiki. Ne uspe mu ustrezno razlikovati med analitičnimi vprašanji, ki se nanašajo na *identifikacijo* moči v družbenem in političnem okolju na eni strani ter normativnimi vprašanji, ki zadevajo *kritiko* razporeditve in uporabe (tako prepoznane) moči na drugi (Hay 2002, 181-184; poudarki v izvorniku).

Tudi Barnett in Duvall sta prepričana, da se študije moči še vedno pretirano naslanjajo na (preozko) Dahlovo definicijo, čeprav bi morale svoje perspektive razširiti v smislu, kako, zakaj in kdaj imajo nekateri delovalci moč nad drugimi ter upoštevati načine, na katere družbene strukture in procesi ustvarjajo raznolike razmere, v katerih delovalci opredeljujejo svoje interese in ideale ter jim sledijo. »Moč pomeni proizvajanje učinkov – v in prek družbenih razmerij – ki delovalcem omogočajo določati njihove okoliščine [tj. razmere, v katerih živijo in delujejo] in [krojiti] njihovo usodo [...]«.« (Barnett in Duvall 2005, 39). Analizo moči zaznamujeta dve razsežnosti, vrste družbenih odnosov, skozi katere deluje moč – ločujeta med nasprotnima položajema odnosov interakcije (»moč nad«) in konstitucije (»moč da [nekaj naredimo]«) – ter specifičnost družbenih odnosov, ki proizvajajo učinke. Pri slednji gre za stopnjo, do katere so družbeni odnosi ali posredni in družbeno specifični ali neposredni in družbeno razpršeni. V njuni taksonomiji vzporedno obstajajo različne oblike moči (prisilna, institucionalna, strukturna, produktivna) hkrati. Prisilno moč razumeta kot odnose interakcije neposrednega nadzora enega delovalca nad drugim. Institucionalna moč predstavlja nadzor, ki ga izvajajo delovalci posredno (nad drugimi) skozi razpršene odnose interakcije. Strukturno moč avtorja pojmujejo prek organiziranja zmogljivosti delovalcev v neposrednem strukturnem medsebojnem odnosu. Produktivna moč pa se izraža skozi družbeno razpršeno produkcijo subjektivnosti v sistemih pomena in smisla. V nasprotju z institucionalno, ki se osredotoča na raznolike ovire delovanja, se strukturna moč usmerja v opredelitev družbenih sposobnosti (an. *capacities*) in interesov. Struktura je pojmovana kot notranji odnos: strukturni položaj A obstaja izključno zaradi svojega odnosa do strukturnega položaja B (npr. v dvojicah gospodar – suženj, kapital – delo). Na sposobnosti družbenih odnosov, subjektivitete in interese delovalcev neposredno vplivajo družbeni položaji, ki jih zasedajo. Strukturni položaji ne ustvarjajo nujno enakih družbenih privilegijev, ampak različnim položajem pripisujejo raznolike sposobnosti in prednosti; družbena struktura pa določa delovalce in njihove sposobnosti ter oblikuje njihovo razumevanje samih sebe in [njihove] subjektivne interese. Delo Barnetta in Duvalla se ne prekriva z različnimi teorijami mednarodnih odnosov, ki dajejo prednost določenemu razumevanju moči, omogoča pa

sistematičen premislek o moči v smislu delovanja in strukture (Barnett in Duvall 2005, 39-44, 52-53).

1. 3. 2 Strukturna moč in hegemonija³⁵

Pluralisti so zanemarili družbeni in ekonomski kontekst, na katerega so se (ob očitkih glede ekonomskega determinizma) osredotočali strukturalisti in pokazali, da zasebna lastnina, tržna konkurenca, neenakost razporeditve bogastva in dohodkov, korporativni sistem in stopnja kapitalističnega razvoja močno vplivajo na oblikovanje okoliščin, v katerih potekajo politični boji. Neomarksistični strukturalisti³⁶ so ovrgli pluralistično trditev, da je treba »neodločanje« proučevati kot odločanje, ali da gre za ideološki konstrukt, ki ga ni mogoče opazovati in razkrili primere, ko je pluralizem podpiral ter ideološko potrjeval sistemsko in kumulativno neenakost. Strukturno moč omenjajo različni teoretiki, najbolj razširjena pa je pri tistih pod vplivom marksističnih idej (Lukes, Gramsci, Gill in Law). Po njihovem prepričanju struktura globalnega kapitalizma odločilno zaznamuje sposobnosti in vire delovalcev ter oblikuje njihovo ideologijo, tj. interpretativni sistem, s pomočjo katerega razumejo svoje interese in želje. Hegemonska ideologija (Gill in Law 1989 v Barnett in Duvall 2005, 54) služi objektivnim interesom kapitalistov neposredno na račun interesov svetovnih proizvajalnih razredov, kar prinaša reprodukcijo, ne pa preobrazbe strukture in odnosov dominacije. Kot pravi Wallerstein, je najpomembnejša oblika razmerja moči, ki izvira neposredno iz delovanja svetovnega gospodarstva kot sistema, strukturna; najvišja oblika moči, ki izvira iz strukturnega položaja, pa svetovna hegemonija. V teoriji svetovnega sistema je država hegemon, kadar obvladuje večino ekonomskih kapacitet svetovnega gospodarstva.³⁷

---

³⁵ Hegemonija se uporablja v dveh različnih pomenih, kot *prevlada* (»hegemonizem« je denimo v besedišču Mao Cetunga pomenil prevlado ene države nad drugo, ki pa ni imperializem) in kot *vodstvo*, kar kaže na določeno stopnjo pristanka oz. strinjanja, in je najpogostejše pojmovanje hegemonije pri marksistih. Čeprav se izraz pojavlja že prej, je koncept hegemonije v času med svetovnima vojnoma pomembno nadgradil Antoino Gramsci, v mednarodne odnose pa so ga vnesli njegovi nasledniki, npr. Stephen Gill in Robert Cox. Teoretiki mednarodnih odnosov načeloma priznavajo, da se hegemonija nanaša na vodstvo, v razpravah o njenih virih pa so vodstvo še naprej izenačevali s prevladujočo močjo. Kopičenje vojaške in ekonomske moči v veliko večji meri, kot jo poseduje katera od konkurenčnih držav, je bilo označeno za hegemonsko, neorealist Gilpin pa je izraza »dominanten« in »hegemonski« uporabljal skoraj kot sopomenki (Showstack Sassoon 1991, 230, 231; Muqtedar Khan 2004, 85, 86; poudarka J. G.).

³⁶ Npr. Gill in Law, ki poskušata preseči sicer prevladujočo behavioristično paradigmo, po Lukesovem zgledu ločujeta med tremi razsežnostmi moči: odkrito, prikrito in strukturno, ki jim dodata še razlikovanje med posredno in neposredno. Osredotočata se na povezavo države in trga – strukturna moč kapitala deluje skozi trge. Odsotnost svetovne vlade predstavlja strukturni predpogoj za moč kapitala, pa tudi omejitev potencialno globalne razširitve tržnoekonomskih dejavnosti. V pristopu Gilla in Lawja tržna logika prevzame ravnatežju moči položaj osrednje in nekoliko mehanicistične razlagalne spremenljivke, z izpostavljanjem normativnega vidika strukturne moči pa se navežeta na Gramscijevo analizo hegemonije (Guzzini 1993, 463).

³⁷ 20. stoletja se je prijelo poimenovanje »ameriško«, ker so ZDA so zavzele takšen položaj. Svojo hegemonsko moč izražajo ekonomsko in vojaško, pa tudi z uspešno promocijo svobodne trgovine in liberalne demokracije, kar je najočitneje v procesu globalizacije (Taylor in Flint 2000, 34, 35).

Zaradi učinkovitosti v gospodarski proizvodnji hegemon vzpostavi prevlado nad svetovno trgovino, kar mu zagotavlja prihodke, s pomočjo katerih v svetovnem gospodarstvu tudi finančno prevlada. Na podlagi gospodarskih zmogljivosti hegemonna država odkrito kopiči svojo vojaško moč, prikrito pa jo izraža, tako da predlaga in ureja dnevni red ostalih držav svetovnega gospodarstva (Arrighi 1990 v Taylor in Flint 2000, 35), medtem ko ji ostale države sledijo in jo posnemajo (Taylor 1996 v Taylor in Flint 2000, 35). Realisti so poskušali pojasniti naraščanje mednarodnega sodelovanja, ne da bi ob tem ovrgli temeljne realistične predpostavke. Iz mednarodne politične ekonomije so prenesli teorijo hegemonске stabilnosti, po kateri poskuša najmočnejša država v sistemu vpliv izvajati legitimno in ne z uporabo sile. Prevladujoča država v svojih prizadevanjih za legitimno moč ustanavlja in podpira mednarodne institucije in režime, ki privilegirajo njene interese in njeni prevladi dajejo videz globalne legitimnosti. Če režimi in institucije, ki jih hegemon ustvarja, prinašajo stabilnost in red, mu druge države sledijo, sam pa lahko doseže zastavljene cilje. Kontinuiteto režimov kljub zatonu hegemona je pojasnjeval Robert Keohane (Keohane 1984 v Muqtedar Khan 2004, 86) (Barnett in Duvall 2005, 52-53; Taylor in Flint 2000, 34-35; Muqtedar Khan 2004, 85-86; Mollenkopf 1994, 27-28; Layne 2006, 136).

1. 3. 3 Strukture Susan Strange

Susan Strange disciplini mednarodnih odnosov očita omejevanje na raziskovanje relacijske moči, na teme vojne in miru z glavnimi protagonisti – nacionalnimi državami, medtem ko ostajajo ostale skupine in organizacije zanemarjene. Sama potisne sicer bolj razširjen koncept relacijske moči na stran in se osredotoča na strukturno – »moč oblikovati in opredeljevati strukture globalne politične ekonomije, znotraj katere potem delujejo države, njihove politične ustanove, podjetja in nenazadnje znanstveniki in ostali strokovnjaki«. Prepričana je, da pomen strukturne moči sega dlje od moči določanja dnevnega reda razprav oz. oblikovanja mednarodnih režimov pravil v mednarodnih ekonomskih odnosih, pa tudi da med politično in ekonomsko močjo ne obstaja jasna ločnica. V njeni shemi strukturno moč sestavljajo štiri različne, a povezane strukture – nadzor nad varnostjo, nadzor nad proizvodnjo, nadzor nad posojili in nadzor nad znanjem, prepričanji ter idejami. Strukture si zamišlja kot tetraeder, kjer se ploskve med seboj dotikajo in so tako povezane; »vsaka predstavlja en del strukture, s pomočjo katere se izraža moč v določenem odnosu«, nobena pa ne prevlada nad ostalimi. Strukturam pripiše dve stičišči: njihov lastnik lahko spreminja obseg možnega izbora, strukture pa so v odnosu medsebojne odvisnosti (Strange 1995, 30-45).

Varnostna struktura je povezana z razmerami v svetu: dokler obstaja možnost oboroženega konflikta, ki lahko ogroža varnost, bo tisti, ki drugim nudi varnost pred takimi grožnjami, lahko moč uveljavljal tudi na področjih, ki niso povezana z njo. Strangeva se ne strinja z realistično tezo, da »vojaška moč oz. sposobnost s prisilo doseči poslušnost ostalih navsezadnje vedno prevlada« – vsak odnos ni podvržen takšnim pritiskom. *Strukturalna moč nad proizvodnjo* spodbuja družbene in politične spremembe, ki se širijo prek nacionalnih meja, in postaja vse bolj kulturno, jezikovno in ideološko vplivna. *Nadzor nad posojili* pomembno vpliva na varnost, proizvodnjo in raziskovanje; je precej kompleksnejši v razvitih kot v manj razvitih gospodarstvih, njegov pomen pa je v zadnji desetletjih rasel mnogo hitreje od ostalih. Tovrstna moč se marksistom, ki so se sicer prepričljivo lotevali strukture proizvodnje, precej slabše razkriva. Nekateri še danes razvoj kapitalizma povezujejo z odvisnostjo od akumulacije kapitala, čeprav se v razvitih državah ne investira denarja, ampak posojila, ki so ustvarjena in ne akumulirana. Najtežje opredeljiva je *struktura znanja*, ki se tudi najbolj izmika nadzoru. V sodobnosti je najbolj iskana relacijska moč za utrjevanje drugih oblik strukturne moči tehnologija (Strange 1995, 34-36; poudarki J. G.).

Varnostna struktura je »okvir moči, ki jo oblikujejo tisti, ki drugim nudijo varnost« in tako pridobijo moč, s katero lahko drugim določajo in omejujejo izbor ali razpoložljive možnosti. Mednarodna politična ekonomija bi morala po mnenju Strangeve razkrivati, na kakšen način strukture »vplivajo na varnost posameznikov, družbenih skupin in [...] posameznih držav«, pa tudi kako privilegirajo red ali varnost »v primerjavi z ostalimi tremi poglavitnimi vrednotami organizirane človeške družbe: blaginjo, pravičnostjo in svobodo«. Grožnje varnosti, ki jih predstavljajo naravne sile ali pa ljudje oz. ustanove, obstajajo v različnih oblikah (lokalne – globalne, selektivne – splošne). Nuklearna vojna predstavlja univerzalno grožnjo, ostale pa so razporejene neenakomerno (posredno ali neposredno). Strangeva opozarja, da proučevanje politike, kjer »ima država osrednje mesto, natančno vendar napačno razlikuje med grožnjami varnosti, do katerih pride znotraj držav [...] in tistimi, ki nastajajo med državami [...]«, saj je lahko ravnotežje miru po eni strani »izvor miru«, po drugi pa »povzročitelj sporov«. V sistemu držav vse sebi in drugim priznavajo »monopol legitimnega nasilja«, varnostno strukturo pa ogroža »negotovost glede meja njihove oblasti« – če se ena država odloči izzvati oblast druge. Obstoječi mednarodni sistem držav utrjuje odsotnost ustreznih alternativ [svetovni imperij ali svetovna organizacija držav] in tehtanje med varnostjo, ki jo zagotavlja država ter tveganji znotraj alternativnega sistema. Kljub različnim poskusom preobrazbe se zdi, da se še vedno oklepamo »varnostne strukture, ki temelji na nacionalni državi« (Strange 1995, 48-55).

1. 4 Mehka moč

1. 4. 1 Medsebojna odvisnost

Učinkovita alternativa realistični paradigmi se je lahko začela razvijati po koncu druge svetovne vojne, ko so se med različnimi delovalci v mednarodni skupnosti spreminjale gostota, intenzivnost in kvaliteta interakcij, in ko na dnevnem redu zunanje politike držav niso bile več le zadeve vojne in miru. Pred dobrimi tridesetimi leti so se mednarodni politični ekonomisti poglobili v povečevanje gospodarskih povezav med državami in naraščajočo vlogo multinacionalnih korporacij (Cooper 1968, Vernon 1971 v Keohane 2002, 2); v zvezi z Evropsko skupnostjo pa so poskušali razkrivati vplive gospodarske medsebojne odvisnosti na organizacijo oblasti (an. *arrangements for governance*) (Haas 1958 v Keohane 2002, 2). Najznamenitejša teoretika medsebojne odvisnosti, Robert Keohane³⁸ in Joseph Nye (Keohane in Nye 1972 v Keohane 2002, 2), sta termin prenesla v mednarodne odnose in poskušala oblikovati paradigmo, ki bi konkurirala realistični teoriji. Z uporabo kriterija stroškov sta ločevala med medsebojno odvisnostjo in povezanostjo (podobno ekonomistu Albertu Hirschmanu). Medsebojno odvisnost sta opredelila kot okoliščine, kjer interakcije med delovalci ustvarjajo obojestranske stroškovne učinke (Keohane in Nye 1977 v Keohane 2002, 14), kjer teh ni, pa gre za medsebojno povezanost. Vzpostavila sta tudi razlikovanje med občutljivostjo in ranljivostjo; prva predstavlja »stopnjo reakcijske sposobnosti na dogajanja oziroma spremembe« (Benko 2000, 122) v drugih delovalcih. V primeru ranljivosti pa mora v odnosu medsebojne odvisnosti obravnavani delovalec z modifikacijo svojega delovanja absorbirati zunanje stroške; gre za sposobnost omejevanja škode zaradi občutljivosti. Njuni kritiki so dvomili, da je mogoče to razliko empirično dokazati (Keohane 2002, 2, 14; Benko 2000, 117-123).

V delu *Power and Interdependence*³⁹ sta razvila »kompleksno medsebojno odvisnost« (idealnotipski okvir za analizo raznolikih transnacionalnih tem in povezav, v katerih sila ni uporabno politično orodje) ter vpeljala razlikovanje med močjo v smislu »nadzorovanja virov« in v smislu »nadzorovanja izidov«. Posedovanje virov predstavlja potencialno moč; za

---

³⁸ Keohane razume svet kot hkrati individualističen in institucionalističen, institucije v njem pa po eni strani kot posledico človeškega delovanja, po drugi pa kot tiste, ki to delovanje strukturirajo. Sámó delovanje poganja skrb za lasten in racionalno utemeljen interes, ki strukturne in institucionalne pogoje prevaja v izide, verjetnosti in spodbude. V tej kompleksni podobi sveta poskuša Keohane zajeti subjektivnost in objektivnost, primarno voljo do moči in njene institucionalne omejitve, prepričanja in razumsko presojo. Raziskuje delovanje mednarodnih institucij v pogojih medsebojne odvisnosti kot delov večje sestavljanke in ne v smislu najpomembnejših prvin sodobne svetovne politike. Njegove institucionalne teorije se je prijelo poimenovanje (neo)liberalni institucionalizem, kar sam zavrača. Ne zanika povezave z liberalizmom, a se z njim ne strinja v celoti in se tako opredeljuje za institucionalista (Keohane 2002, 1, 3).

³⁹ Keohane in Nye 1977 v Keohane 2002, 2. Prvotno teorijo sta razširila in jo povezala s polstoletno zgodovino (1920-70), dvema področjema (oceani in denar) ter dvema razmerjema (ZDA - Avstralija in ZDA - Kanada).

tistega, ki jo poseduje, pa se pretvori v izide, samo če je v uporabi. V realizmu je moč obravnavana predvsem kot izraz sile in lastnost tistega, ki jo poseduje. Nasprotno sta Keohane in Nye izpostavila relacijsko moč (v dejanskem ali postuliranem odnosu med delovalci), moč v smislu »sile« pa naj bi medsebojna odvisnost nevtralizirala. Keohane priznava, da v institucionalni teoriji (»modelu mednarodnih organizacij za spreminjanje režimov«) ni ustrezno razložil, zakaj države ustanavljajo mednarodne režime, tj. regulirane institucije, ki svojim članom omejujejo zakonsko svobodo delovanja. V odzivu na kritike sta z Nyjem svoje trditve nekoliko prilagodila: uporaba sile je za velesile vse dražja zaradi tveganja jedrske eskalacije, zoperstavljanja v revnih državah, negotovosti glede ekonomskih koristi uporabe sile in domačega javnega mnenja. Prav tako sta zavrnili »naivno« domnevo, da je medsebojna odvisnost povsem neškodljiva, in da bo uspešno nadomestila stare vzorce mednarodnih sporov; prizadevala sta si le za uporabno in nevtralnno sredstvo analize. Medsebojna odvisnost je zaznamovana s politiko in pogosto asimetrijo, ki ustvarja vire moči za države in druge delovalce (Keohane 2002, 2, 3; Benko 2000, 118-123; Guzzini 1993, 448-450).

»Globalizacija«, ki se je v 90. letih prejšnjega stoletja močno razširila, je kot izraz povečanja gospodarske odprtosti in integracij nadomestila »medsebojno odvisnost«, čeprav nista enoznačni. Globalizacija zajema različne postopke, ki utelešajo »transformacijo prostorske organiziranosti družbenih odnosov in transakcij«, kar ustvarja transnacionalne tokove in omrežja (Held in drugi 1999 v Keohane 2002, 14). Medsebojna odvisnost se nanaša na *stanje sveta* (an. *state of the world*), tako kot »globalizem«, globalizacija pa razkriva *trend* povečevanja transnacionalnih tokov in omrežij medsebojne odvisnosti. Medsebojna odvisnost ni zgolj ekonomska, ampak tudi strateška, okoljska in konceptualna (an. *ideational*); prav tako globalizem zajema ekonomsko, družbeno, okoljsko in vojaško globalizacijo – s pripadajočimi političnimi razsežnostmi (Keohane in Nye 2000 v Keohane 2002, 15). Sestavljajo ga tesno prepletena in transnacionalno organizirana omrežja medsebojne odvisnosti. Vsak niz medsebojne odvisnosti zajema določene delovalce, globalizem pa se nanaša na celoten vzorec teh nizov in na njihovo globalno organiziranost. Keohane vidi svet kot delno globaliziran, prepleten s tesno povezanimi omrežji medsebojne odvisnosti, v katerem pa meje in države še vedno igrajo ključne vloge (Keohane 2002, 14-16, poudarki v izvorniku).

Soočanje z globalizacijo, ki prinaša razpršene vire groženj z nasiljem, je podobno izzivu, s katerim so se spopadli ustanovitelji ZDA: kako »oblikovati delujoče institucije za politično skupnost, ki ji po velikosti in raznolikosti ni enake« – uspevale bodo samo v svetu, ki ga ne ogroža terorizem. Globalizacijo neformalnega nasilja (terorizma) lahko razlagamo s pomočjo koncepta medsebojne odvisnosti, v katerem je moč predstavljena kot asimetrična

medsebojna odvisnost: »vojaška moč prevladuje nad ekonomsko, v smislu da so ekonomska sredstva sama po sebi proti resni uporabi vojaške sile običajno neučinkovita« (Keohane in Nye 2001 v Keohane 2002, 276) (Keohane 2002, 17, 276).

ZDA v preteklosti ZDA niso bile *asimetrično ranljive* – imele so večje nuklearne zmogljivosti ali pa je »vzajemno zagotovljeno uničenje« v hladnovojnem obdobju ranljivost razmeroma simetrično porazdelilo med poloma. 11. septembra 2001 sta bili na strani napadalcev dve obliki asimetrije, ki običajno ne zaznamujeta meddržavnih odnosov. Prva je bila asimetrija informacij: ameriška visoko razvita »informacijska družba« ni uspela prestreči neposredne komunikacije teroristov in ustrezno razložiti delovanje terorističnih mrež v zahodnem svetu, hkrati pa jim je zaradi svoje odprtosti omogočila vpogled v njihove tarče. Druga je bila asimetrija prepričanj: napadalci so verjeli, da bodo za samomorilsko akcijo nagajeni po smrti. V državah, ki jih napada Al Kaida, pa je prostovoljno sodelovanje v takih misijah in napadi na civiliste v neskladju z uveljavljenimi vrednotami. ZDA in njihove zaveznice imajo premoč na mnogih področjih, zato sta asimetriji izjemi, ki pa sta dali teroristom kratkoročno prednost in terorizmu podelili status dolgoročne grožnje (Keohane 2002, 17, 276, 277, poudarek in navednice v izvorniku).

V preteklosti so Američani prevelik pomen pripisovali državam in pretirano kopičili moč, saj niso predvideli, da bi lahko postala najmočnejša država na svetu ranljiva za napade manjših skupin teroristov. Spregledali so vzorce asimetrične medsebojne odvisnosti, od koder črpajo svojo moč različni delovalci, in ki ni povezana samo s posedovanjem orožja, ampak tudi z asimetrično ranljivostjo medsebojne odvisnosti. Omrežja medsebojne odvisnosti, skozi katera se giblje moč, so raznolika in se nujno ne izključujejo; celo država, ki je v določenih razsežnostih izjemno močna, je lahko v drugih precej ranljiva. Glavno sodobno grožnjo predstavlja terorizem, v preteklosti pa je bila tak primer naftna kriza v 70. letih (Keohane 2002, 277).

1. 4. 2 Mehka moč – moč privlačenja

Čeprav je moč eden izmed temeljnih pojmov v svetovni politiki, enotnega mnenja o tem, kaj natančno *je*, še vedno ni. V tradicionalnih analizah mednarodnih odnosov je izenačena s posedovanjem virov ali sposobnosti (velikost prebivalstva, ozemlja, naravni viri, gospodarstvo, vojska, stabilnost družbe), s pomočjo katerih lahko države vplivajo na izide. Moč je pojmovana kot konkretna, merljiva in predvidljiva, a posedovanja virov ne bi smeli preprosto izenačevati z doseganjem zelenih izidov. Šele premišljene strategije in spretno vodstvo lahko vire pretvorijo v uporabno moč, saj vsi viri niso enako uporabni v vseh

kontekstih. Novejši pristopi tako uvajajo tudi drugačno pojmovanje – moč kot odnos in ne »konkretna stvar« (an. »*hard thing*«), kot proces in ne »konkretno stanje« (an. »*hard condition*«), kot ideja in ne »konkretno dejstvo« (an. »*hard fact*«) ali resnica. Prevlada trde moči kot edinega učinkovitega sredstva za doseganje ciljev je sploh oslabela, ko je ameriški akademik Joseph Nye predstavil svoj sloviti koncept »mehke moči«.

Moč je na splošno definirana kot sposobnost vplivanja na vedenje drugih, da bi dosegli želene izide (Nye 1990 v Myers 2004). Ukazna moč, an. *command power*, (sposobnost spremeniti delovanje drugih) sloni na prisili (grožnjah, »palici«) ali spodbujanju (podkupovanju, »korenčku«), moč pritegnitve, an. *co-optive power*, (sposobnost oblikovanja želja drugih)⁴⁰ pa na privlačnosti kulture ali sposobnosti spreminjanja dnevnega reda političnih odločitev, tako da se zdijo nasprotnikove preference neuresničljive. To je mehka moč, katere prizadevanja so usmerjena v doseganje zelenih izidov prek skupnih norm in vrednot ter sodelovanja na nacionalni in transnacionalni ravni. Država lahko doseže zastavljene cilje, ker druge občudujejo njene vrednote, jo posnemajo ter si prizadevajo doseči njeno raven blaginje in odprtosti; ciljno občinstvo lahko prepriča brez groženj ali spodbud, če to verjame v legitimnost ciljev.⁴¹ Mehka moč je najbolj dostopna državam, ki so najbližje globalnim normam liberalizma, pluralizma in avtonomije; tistim, ki uporabljajo največ komunikacijskih kanalov in tistim, katerih verodostojnost potrjuje njihovo notranjepolitično in zunanjepolitično delovanje. Vse oblike kulture pa ne delujejo privlačno vsepovsod – ponekod so lahko uspešne, drugje pa ne; tudi ameriška kultura, na katero se osredotoča Nye, ne privlači vseh. Svoj položaj lahko izboljša, če smernice za delovanje oblikuje na podlagi posvetovanja, s sprejemanjem različnih stališč in interesov, zato je slog novih unilateralistov v času administracije Georga W. Busha legitimnost ameriške politike nedvomno okrnil. Da bi se branile pred sodobnimi grožnjami, morajo države med seboj tesno sodelovati, deliti informacije, usklajevati politike in preiskovati finančne tokove. Informacije o terorističnih dejavnostih denimo lahko vlade posredujejo iz lastnega interesa, intenzivnost sodelovanja pa

---

⁴⁰ Koncept, po katerem druge pripravijo, da si želijo isto kot ti, je Nye črpal pri enem od utemeljiteljev taoizma Lao Ceju (Whitney 2008).

⁴¹ Neprisilne razsežnosti moči je Nye raziskoval že v razpravi o moči univerzalno privlačne kulture, ki naj bi dominantni državi olajšala privilegiranje interesov brez uporabe sile; mehka moč lahko predstavlja tudi moč identitete ali hegemonije. Prim Stephen Krasner. Krasner ločuje med relacijsko in meta-močjo; prva pomeni neposredno sposobnost delovalca vplivati na druge, pa tudi učinkovati na izide znotraj uveljavljenih pravil igre (režimov). Vplivanje na te izide lahko poteka »s spremembo virov, ki so na voljo posameznim delovalcem in s spremembo režimov, ki pogojujejo delovanje«. Sposobnost spreminjati pravila igre oz. preobraziti obstoječe režime, tako da dajejo ti prednost preferencam delovalcev, ki spremembe sprožajo, pa Krasner označi kot meta-moč (Muqtedar Khan 2004, 83).

je povezana s privlačnostjo (Armitage in Nye 2007a, 6; Bially Mattern 2005, 587; Ganjidoost 2006; Myers 2004; Nye 2004; Muqtedar Khan 2004, 83; Whitney 2008).

Mehka moč ni dobra sama po sebi; lahko je uporabljena tako v dobre kot tudi slabe namene, na primerne ali neprimerne načine (Osama bin Laden je s svojo mehko močjo motiviral napadalce 11. septembra). Tudi oprijemljivi in neoprijemljivi viri niso povezani samo s trdo ali samo z mehko močjo – oboji lahko sprožijo delovanje ene ali druge. Pred nekaj leti je denimo indonezijskim žrtvam cunamija pomagala ameriška mornarica; prvina trde moči je bila uporabljena v človekoljubne namene, in ZDA so postale privlačnejše. Čeprav je azijska podpora Ameriki po vdoru v Irak močno upadla, je po tej akciji spet nekoliko narasla (Whitney 2008 in Traub 2005).

Nye je že v 90. letih nasprotoval tedaj prevladujočemu stališču o upadanju ameriške moči (»zatonu ameriške hegemonije«), ker je verjel, da so ZDA najmočnejša država tako po svoji trdi kot tudi mehki moči. Poleg kulture imajo mnoge vire mehke moči, politične vrednote (ideali odprtosti in kritičnih razprav) ter ideje (ustava, listina pravic), gospodarski in izobraževalni sistem, osebne stike in izmenjave, (nekoliko zadržano) vodstvo v pomembnih mednarodnih institucijah, nepomemben pa ni niti uspeh Amerike kot države in njena zgodovina v smislu naroda priseljencev. Čeprav notranje ni etnično homogena, jo povezujejo skupne vrednote. Tudi v času vietnamske vojne, ko njene politike niso uživale pretirane podpore po svetu, je ostala ameriška ideja zaradi odprtosti in samokritičnosti privlačna.

Včasih je za merilo moči veljala sposobnost zmage v vojnah, v informacijski dobi pa zmagujejo »zgodbe«; trda vojaška moč brez mehke moči privlačenja ne zadošča več, ustrezna kombinacija obeh pa prinaša novo vrednost – **pametno moč**. Nye je prepričan, da ameriško idejo najbolj ogrožajo kar sami Američani; če se bodo ZDA v odzivu na terorizem (ekonomsko, družbeno, politično) zapirale, bodo bitko izgubile. Kot primer pametne strategije Nye navaja kitajsko »ofenzivo šarma«, ki se je začela v devetdesetih letih. Po začetnih neuspehih, ko so Kitajci poskušali demonstrirati svojo trdo moč, so se preusmerili v mehko moč v obliki prostotrgovinskih sporazumov s sosedami in organizacije olimpijskih iger, svoj vzpon pa naznanili kot »miroljuben«. Kitajska se je naučila iz izkušenj: ko je rasla njena trda moč, svojih sosed ni želela prestrašiti, ampak jih privlačiti. Spoznala je, da potrebuje tako trdo kot tudi mehko moč, ker se medsebojno utrjujeta (Armitage in Nye 2007a, 7; Myers 2004; Nye 2007; Whitney 2008).

Mehka moč je še vedno moč in ne povečuje nujno naklonjenosti sveta do ZDA. Ameriška vseprisotnost in dejanski vpliv sta lahko povezana le rahlo ali pa sploh ne; ves svet kupuje prvine ameriške kulture (filme, glasbo, hrano, knjige, oblačila), pa to še ne pomeni, da

se porabniki z ZDA tudi poistovetijo. Temna stran mehke moči je odpor in ne privlačevanje; v 60. letih so se evropski študentski protesti zgledovali po ameriških, a se kmalu obrnili proti Američanom.⁴² V času med Vietnamom in Irakom je postala ameriška kultura, pa tudi zamere do ameriške mehke moči vseprisotne; tako kot preveč trde moči sproži upor in ne podreditve, poplava mehke moči privede do zamer in jeze (Joffe 2006).

1. 4. 3 Prislilna narava mehke moči

Čeprav se mehka moč že razmeroma dolgo pojavlja v teoretskih razpravah, pa privlačnost kot njena bistvena prvina ni doživela celovite obravnave in celo sam Nye je ne razloži dosledno. Ko opisuje domnevno univerzalno privlačne vrednote, privlačnost pomeni *naravno* objektivno izkustvo (Nye 2004 v Bially Mattern 2005, 591), ko pa izpostavlja koristi javne diplomacije za »spreobrnitev« tujcev, tako da postanejo zanje [naše] vrednote privlačne, namiguje na *družbeno konstrukcijo* privlačnosti (Nye 2004 v Bially Mattern 2005, 591) (Bially Mattern 2005, 591, poudarki v izvorniku).

Janice Bially Mattern, ki poskuša privlačnost osmisliti na novo, izhaja iz habermasovskih idej o konstrukciji privlačnosti prek odprte komunikacijske izmenjave: v procesu komunikacije delovalci svoje različne intepretacije sveta postopoma pretvorijo v eno ali nekaj družbeno legitimiranih interpretacij, ki tako postanejo »prava [družbeno konstruirana] resnica«. Vse konceptualizacije procesa konstrukcije kulture ali »realnosti«, so na določeni točki odvisne od komunikacijske izmenjave,⁴³ ki poteka prek jezika (družbeno sprejetih znakovnih sistemov), zato je »realnost« *sociolingvistični konstrukt*. Tudi »realnost« privlačnosti je sociolingvistično konstruirana »resnica« o čaru določene ideje, tj. interpretacija, ki je skozi komunikacijski proces prevladala nad vsemi drugimi možnimi interpretacijami.

Sociolingvistična konstrukcija »realnosti« ne sloni na argumentiranju z dokazovanjem, temveč nastaja skozi *predstavnostno silo* (an. *representational force*); obliko moči, ki deluje skozi strukturo govorčeve narativne reprezentacije »realnosti«. Pripoved izraža predstavnostno silo, kadar občinstvu grozi z nepredstavlljivo škodo, če se to ne podredi stališču govorca. Ker »žrtvam« ne dopušča alternativ, je takšna sila je izjemno učinkovito orodje delovalcev. V razmeroma slabo institucionalizirani svetovni politiki je besedni boj, ki

---

⁴² Podobno so si protestniki v Cannesu pred nekaj leti ob premieri *Shreka 2* (»kot porabniki ameriške kulture«) naredili zelena ušesa, da so postali bolj opazni, ko so izražali nasprotovanje z ameriško politiko vojne v Iraku (Joffe 2006).

⁴³ Komunikacijska izmenjava je proces, skozi katerega delovalci drug drugemu sporočajo svoje interpretacije in percepcije delovanja sveta (Bially Mattern 2005, 597).

ga zaznamuje predstavnostna sila, najobičajnejši proces, skozi katerega poteka družbena konstrukcija »realnosti« privlačnosti. Slednja torej sloni na prisili; kljub Nyejevim in podobnim trditvam v takšni perspektivi razpada logika razlikovanja med oblikami moči – prisiljevanje ni zgolj v domeni trde, ampak tudi mehke moči (Bially Mattern 2005, 585-587, 596, 597, 604, poudarki v izvirniku).

Sociolingvistični model razkriva načine, na katere določene interpretacije (privlačnosti) dosežejo družbeni položaj »resnice« znotraj določene populacije, druge pa ne. Uspešnost reprezentacij je odvisna od njihove *komunikacijske strategije*, tj. od načina, na kateri govorec izraža svojo interpretacijo poslušalcem med komunikacijskimi izmenjavami. Najučinkovitejša oblika komunikacije je besedni boj, ki občinstvu ne ponuja možnosti zavrnitve. Delovalec poskuša ustrahovati občinstvo, da bi potrdilo njegovo interpretacijo; strategija tega komunikacijskega žanra pa je predstavnostna sila. Grožnje, ki jih izraža predstavnostna sila, se osredotočajo na *subjektivnost* (in ne fizičnost) žrtev, sporočajo pa se skozi način strukturiranja pripovedovanja (an. *narrative*)⁴⁴ (Bially Mattern 2005, 596–602, poudarki v izvirniku).

Konstruktivistično usmerjeni model privlačnosti je izpeljan iz teorije komunikacije Jürgena Habermasa: delovalci uporabljajo prepričevalni govor za izboljšanje odnosov, da bi si olajšali strinjanje in sodelovanje. Sorodne študije prepričevanje obravnavajo kot prakso, ki se lahko udejanji le skozi *argumentiranje*, tj. način, na kateri govorniki »zapeljujejo« voljne sogovornike v strinjanje. Prepričevanje je sredstvo za konstruiranje privlačnosti. Prenos Habermasove teorije v mednarodne odnose pa otežujejo njegove omejitve: komunikacijska izmenjava postane argument, le če se odvija v strogo opredeljenem okolju, kjer sodelujoči delijo skupni življenjski prostor (neproblematizirano skupno znanje), v katerem morajo biti vkoreninjeni vsi (tudi kolektivni) delovalci. Bistvena prvina procesa družbene konstrukcije privlačnosti je legitimnost. Delovalci se v skupnem življenjskem prostoru prepoznavajo kot legitimni, kar jim omogoča argumentiranje, zaradi legitimnosti pa postane prepričevanje vir privlačnosti in ne prisile. Takšno pojmovanje pa skriva krožno razlago: legitimnost je potrební pogoj za pravo argumentiranje (in torej prepričevanje), kjer deluje v funkciji skupnega življenjskega prostora ali kulture sogovornikov in tako izvira iz skupne privlačnosti (Bially Mattern 2005, 593-595).

---

⁴⁴ ZDA so neposredno po napadih 11. septembra predstavljale svojo vojno proti terorju na način, ki je obljubljal nevzdržno subjektivno oškodovanje držav, ki bi se zoperstavile ameriškí stališčem. Pri oblikovanju te pripovedi so Ameriçani določene besede in besedne zveze postavili v medsebojno razmerje, s čimer so opominjali na [možno] oškodovanje (Bially Mattern 2005, 604).

Opisana perspektiva, v kateri privlačnost temelji na besednih bojih in predstavnostni sili, terja ponoven premislek o »mehkosti« mehke moči. Ker je predstavnostna sila oblika prisile, tudi privlačnost sloni na prisiljevanju in Nyejeva ločnica med trdo in mehko močjo nima več pravega pomena. Nadalje, razmišljanje o mehki moči skozi sociolingvistično prizmo ima normativne posledice, ki spodbujajo kritične ocene njene etične vrednosti (Bially Mattern 2005, 609, 611).

Takoj po 11. septembru 2001 je v ospredje sociolingvistične konstrukcije ameriške privlačnosti (in njene mehke moči) stopila besedna zveza »vojna proti terorju« kot namig na uporabo »trde moči«, ki jo je načrtovala Busheva administracija, po Nyejevi razlagi pa je izraz poskušal tudi konstruirati »realnost« ameriške privlačnosti (Nye 2004 v Bially Mattern 2005, 605). Administracija je vojno proti terorju v smislu zakonitega in moralno upravičenega dejanja samoobrambe postavila nasproti nenadzorovanim nezakonitim potezam teroristov – privlačne in dobre Združene države Amerike na eni ter podli in zlobni Drugi na drugi strani. V izrazu je bila implicitna obljuba ZDA, da bodo celotni svet branile pred celotnim pojavom terorizma, in da bodo »terorizem za vedno izkoreninile«. V »vojni proti terorizmu« so se predstavljale kot močni in globalno odgovorni vodja – to pa je bilo »dejstvo«, ki je podprlo »resničnost« ameriške privlačnosti. Vsi se nad tovrstno interpretacijo le niso navduševali in so ob »vojni« napovedi opozarjali na (prekomerno) širjenje ameriškega mednarodnega nadzora. »Odpadniškim« izrazom so se ZDA zoprestavile na ravni jezika, z besednimi boji in s podporo že »prepričanih« delov mednarodne skupnosti. Najprej so oblikovali izraze, s katerimi so vojno proti terorju opisovali kot pravičen, primeren in edini logični odziv na napade, nato pa so besede povezali z grožnjo »ste na naši strani ali pa na strani teroristov«; privlačnosti in podporo svojim političnim smernicam so povezali z ločnico med dobrim in zlim. S povezovanjem izrazov »vojne proti terorju« in »z nami ali s teroristi« so ZDA uporabile strukturo svoje pripovedi za prisiljevanje, čeprav to *ni* namigovalo na fizično silo (oprijemljivejše grožnje so bile povezane s *podpiranjem oz. skrivanjem teroristov*). V prvih mesecih po napadih je zaradi uspeha predstavnostne sile ameriška perspektiva obveljala za [edino] »realnost«, podpora vojni proti terorju pa je postala vir ameriške mehke moči⁴⁵ (Bially Mattern 2005, 605-607).

---

⁴⁵ »Vojna proti terorizmu« ni imela neomejenega vpliva na promocijo ameriške privlačnosti in mehke moči. Grožnja »z nami ali proti nam« je učinkovala le na tiste možne upornike, katerih subjektivitete so bile odvisne od vzdrževanja »realnosti«, znotraj katere so bili »dobri« po ameriški definiciji (Jordan, Sirija, Egipt, Turčija). Drugi - denimo Irak pod Sadamom Huseinom, zahodnoevropske države – so se (vsak iz svojih razlogov) uprli. Ko so ZDA začele načrtovati vdor v Irak, se je tako skupni čezatlantski življenjski prostor – povezan z idejo moralno pravične države v svetovni politiki – skrhal, čeprav je sicer neposredno po napadih Evropa Ameriko podprla (Bially Mattern 2005, 607, 608).

1. 4. 4 Noopolitik kot alternativa realpolitik

Ob robu mehke moči velja omeniti še koncept *noopolitik*. V »informatijski dobi« naj bi politiko obvladovala nova tridelna paradigma – »kiberpolitik, infopolitik in noopolitik«, ki izvirajo iz kiberprostora, informatijske sfere in *noosfere* (informatijski prostor uma). Paradigma naj bi kot prevladujoča sila v 21. stoletju z uporabo mehke moči in s pomočjo informatijsko-komunikacijske tehnologije preseгла politiko moči in liberalni institucionalizem. *Noopolitik* (*noos* iz gr. razum) se v nasprotju z *realpolitik* (politiko moči) usmerja bolj v privlačenje in prepričevanje; predstavlja sistematično in strukturirano sposobnost vodenja zunanjih odnosov na podlagi znanja, tako da izpostavlja sposobnost mišljenja, naslavljanja preišljenega občinstva in mobilizacijo legitimnega. Gre za vzorec zunanjepolitičnega vedenja, ki deluje prek mehke moči in v katerem prevladujejo ideje, vrednote, norme, zakoni in etika. Osrednja motivacija *noopolitik* ne more biti nacionalni interes v državocentričnem smislu; ta se preobraža in povezuje v bolj globalne interese delovalcev v svetu. Medtem ko *realpolitik* podpira delovanje držav, *noopolitik* nudi oporo omrežjem državnih in nedržavnih delovalcev; *realpolitik* deluje razdiralno, *noopolitik* pa spodbuja k sodelovanju.

V prihodnosti bosta verjetno obe obliki obstajali vzporedno, razmerje med njima pa se bo po regijah razlikovalo; *noopolitik* se lahko uveljavi v državah, kjer prevladujejo tehnološko napredne družbe, z različnimi oblikami medijev, vplivnimi nevladnimi organizacijami, in kjer so vzpostavljeni dobri odnosi med vladnim in navladnim sektorjem. Da bi se *noopolitik* udejanila, bi morale države v prihodnosti uvajati ustrezne kombinacije odprtosti in zaščite. Prizadevati bi si morale za dostopnost interneta po vsem svetu, podpirati zamisel, da bi svoboda informacij in komunikacij postali splošna pravica (in odgovornost), oblikovati »posebne medijske enote« (analogno z vojaškimi posebnimi enotami), odpreti diplomacijo za več koordinacije med državnimi in nedržavnimi delovalci ter razviti strateško informatijsko doktrino, ki bi se oprla na moralne razsežnosti *noopolitik* in nudila politične smernice v kriznih časih (Arquilla in Ronfeldt 1999, ix-xii; Ganjidoost 2006).

2 Razumevanje zunanje politike in diplomacije

2. 1 O naravi zunanje politike

Zunanja politika je predmet mednarodnih odnosov, podobno kot moč pa v literaturi ni dokončno opredeljena. Različne analize so se lotevale politik, ki jih države razglašajo, odločitev, sprejetih znotraj vladnih krogov, procesov, s katerimi vlade sprejemajo svojo politiko in odločitve, dejanj, ki jih vlade resnično sprejmejo ter posledic ravnanja vlad in

njihovih predstavnikov. Zunanja politika je povezana s suverenostjo; kar je onstran legalnih meja države, kjer ta nima več pravne oblasti nad ljudmi ali nad ozemljem, je zunanje. Gre torej za izraz države v globalnem sistemu, sklop smernic za odločitve onstran njenih meja (Russett in Starr 1996, 278, 279).

Zunanja politika v smislu razmerja je povezana z vplivanjem na druge delovalce: ker v globalnem sistemu ni enakomerne porazdelitve virov, so države prisiljene v sodelovanje in koordinacijo. Kot proces in kot izraz pa predstavlja *povezavo* med dejavnostmi znotraj države in svetovnim okoljem zunaj nje. Zunanja politika je »premostitvena disciplina«, ki »se s svojim predmetom preučevanja osredinja na mostove, ki jih gradi celotni sistem, imenovan nacionalne države [...]« (Rosenau 1987 v Russett in Starr 1996, 279). James Rosenau v proučevanju zunanje politike zagovarja primerjalni pristop z izpostavljenimi vzorci ravnanja, ki se povezuje z različnimi vrstami držav v različnih kontekstih. Primerjalna analiza je smiselna, saj omogoča odkrivanje in razlago rednih vzorcev spremenljivosti. Zastavlja pa se temeljno vprašanje, *kaj primerjati* (raznolike ali podobne enote, veliko število enot v različnih časovnih obdobjih, vrste zunanje politike, da bi ovrednotili njihov (ne)uspeh itd.) (Russett in Starr 1996, 279, 280, poudarki v izvirniku).

Vse vplive na zunanjo politiko je mogoče razvrstiti glede na raven analize, treba pa je tudi določiti sorazmerno pomembnost spremenljivk z različnih ravni analize, ki učinkujejo na zunanjo politiko držav. Rosenau države razvršča po treh bistvenih razsežnostih (velikost, gospodarski razvoj in značaj oblasti) ter določa učinkovanje posameznih spremenljivk na različne vrste držav (Rosenau 1966 v Russett in Starr 1996, 281). Empirična preverjanja so potrdila pomen njegove razvrstitve držav za razlago zunanje politike. Nadaljnje primerjalne analize so se usmerile v opisovanje in izdelovanje modelov zunanjepolitičnih *procesov*, tj. odkrivanje enot odločanja, zaznavanja zunanjepolitičnih problemov in rešitev, dinamike medsebojnega učinkovanja med delovalci itd. Maria Papadakis in Harvey Starr (Papadakis in Starr 1987 v Russett in Starr 1996, 282) pa sta razvila celovit model okolja za analizo zunanje politike, v katerem slednjo obravnavata kot proces (»zunanjepolitično odločanje«), izraz (»zunanjepolitične odločitve«) in kot izvajanje izraza (»zunanjepolitično ravnanje«) ter ob tem upoštevata notranje in zunanje dejavnike (Russett in Starr 1996, 281, 282).

Cilji zunanje politike so v širšem smislu tisto, za kar si prizadevajo voditelji držav, katerih vloge in politične usmeritve pa se razlikujejo in spreminjajo; nacionalno soglasje ali konsenz je zelo redko. Cilji so lahko bolj ali manj konkretni, ostajajo stalni v daljših časovnih obdobjih ali pa so bolj prehodne narave, nekateri zadevajo celotno državo, drugi pa interese le majhnega deleža družbe. Da bi razkrivali rangiranje vrednot in ciljev ter njihovo udejanjanje v

mednarodni politiki, se moramo odreči zamisli enovitega nacionalnega odločevalca. Raziskati moramo, kako v postopku odločanja poteka usklajevanje interesov, kako posamezne želje postanejo skupne izbire – kdo vodi odločanje, kako se sklepajo kompromisi, kako se postopki odločanja razlikujejo v različnih obdobjih in okoliščinah. V bolj odprtih (demokratskih) družbah na zunanjo politiko močnejše vplivajo družbene spremenljivke (javno mnenje, politični interesi), v zaprtih (avtoritarnih) pa značilnosti vlade in njene strukture (Russett in Starr 1996, 283, 288-290).

Vse vlade se soočajo s temeljnimi pričakovanji, da bodo svojemu prebivalstvu zagotavljale mir in blagostanje, demokratične pa so še pod posebno velikim pritiskom, da ugodijo ljudem, ki so jih izvolili. Bolj jih tudi ogroža možnost, da zunanji konflikt vodi do notranjega nemira, saj njihove vlade niso pripravljene ali sposobne učinkovito zadušiti nasprotovanja. Kljub temu zlasti velike sile z več nasprotniki, ki so mnogo šibkejši in jih zato ne ogrožajo preveč, občasno posegajo po vojaški sili ali grožnjami z njo (Russett in Starr 1996, 292, 293).

Nacionalni interes »opredeljuje usmeritev zunanje politike [...], osvetljuje konflikte in grožnje med državami«, diplomaciji pa predpisuje njeno glavno nalogo, tj. »uravnavanje različnih nacionalnih interesov«, čemur pritrjujejo denimo realisti. A nacionalni interes, opredeljen v okvirih preživetja, ni nedvoumen pojem, navidezna kontinuiteta diplomacij pa temelji na iskanju največje možne svobode delovanja pri soočanju s spreminjajočim se dojemanjem groženj. Nanaša se na svet vojaških suverenih enot, v katerem poskuša vsaka od njih povečati svojo moč na račun drugih (Devin 2008, 43, 44).

2. 2 Sredstva zunanje politike

2. 2. 1 Gospodarske metode vplivanja

Vse države imajo določene gospodarske potrebe, ki jih same ne morejo izpolniti, zato le redke pristajajo na avtarkijo. V mednarodni skupnosti velja preprosto načelo: delovalci, ki posedujejo gospodarske vire, lahko z njimi vplivajo na tiste, ki jih ne premorejo. Gospodarski viri in povpraševanje po njih so v mednarodnem sistemu neenakomerno razporejeni; države s presežkom virov lahko pridobijo več vpliva, druge, ki so bolj odvisne od zunanje dobave dobrin, pa so bolj dovzetne tudi za zunanje pritiske. Strategije gospodarskega izsiljevanja si zaradi visokih vložkov lahko privoščijo le najpremožnejše države; od gospodarske sile do njene uporabe v diplomaciji pa je le korak (Russett in Starr 1996, 265, 266, Devin 2008, 80).

Gospodarske sankcije so izraz moči in tvorijo samostojen nabor diplomatsko-strateških sredstev; lahko delujejo kot mednarodni ali notranji simboli politične podpore, nasprotovanja

ali ideologije. Gre za posredna sredstva vplivanja, ki ciljajo na enega izmed vidikov družbe (npr. blagostanje), njihovo predvideno učinkovanje pa vodi ravnanje voditeljev. Njihov osrednji namen je izkoriščanje *ranljivosti* drugih držav. Država lahko doseže vpliv, ki ga potem uporabi za ustvarjanje novih gospodarskih in vojaških virov, z nagrajevanjem ali kaznovanjem. V primeru slednjega svoji nasprotnici oz. tekmici zagrozi, da ji bo odtegnila ali da ne bo zagotovila določenih gospodarskih virov (blaga ali storitev), kot nagrado pa lahko obljubi zagotavljanje ali povečanje dobave blaga in storitev prek posojil, monetarne politike oz. podelitve statusa »države z največjimi ugodnostmi« (Russett in Starr 1996, 266-272; Devin 2008, 85, poudarek v izvorniku).

Glavna oblika gospodarskega nagrajevanja, tuja pomoč, pomeni prenos blaga ali storitev v obliki dotacij, subvencij, posojil ali tehnične podpore od darovalca (običajno gre za bogate, razvite države) k prejemniku (države v razvoju). Nudenje ali odtegotanje pomoči sodi med običajne strategije vplivanja na države v razvoju, še posebej v bilateralnih odnosih, kjer darovalka večinoma pričakuje koristi za svojo zunanjo ali varnostno politiko. Prejemnice pomoči se zato raje odločajo za multilateralne oblike razvojne pomoči prek regionalnih ali globalnih organizacij, ki pa tudi ne delujejo povsem neodvisno⁴⁶ (Russett in Starr 1996, 273, 274).

Kazen oz. nagrada se običajno izražata skozi *raven* dobave (kvote) ali *ceno* blaga in storitev (carine), popolna ukinitve (bojkot, embargo) je precej redka. Baldwin (Baldwin 1985 v Devin 2008, 80; Russett in Starr 1996, 267, 268) je razdelal okoli trideset pozitivnih in negativnih sankcij, njihova učinkovitost pa ostaja vprašljiva. Kot pravi Berridge, so gospodarske sankcije dejansko »nevodene rakete« (Berridge 1997 v Devin 2008, 83) – nikoli jih ni mogoče povsem nadzorovati, zato lahko proizvedejo precej nasprotnih učinkov in zameglijo vprašanje cilja. V primeru negativnih sankcij so njihovi učinki povezani s stopnjo vključenosti mednarodne skupnosti, z ranljivostjo ciljne države in z nadomestljivostjo določenega blaga ali storitev.⁴⁷ Za kaznovalno državo je pomembno, da je manj ranljiva od kaznovane, in da lahko nadomesti oz. pogreši primanjkljaj v izvozu ali uvozu. Gospodarske sankcije so lahko bolj uničevalne kot »čista« ali »moralna« slika, ki bi jo želeli ustvariti njihovi pobudniki (Müller in Müller 1999 v Devin 2008, 85), njihov namen je dostikrat pošiljanje diplomatskega signala v smeri ciljne države (Devin 2008, 80-85; Russett in Starr 1996, 267-270).

---

⁴⁶ Na odločitve Svetovne banke denimo bistveno vplivajo interesi ZDA (Russett in Starr 1996, 274).

⁴⁷ V času naftne krize v 70. letih 20. stoletja so arabske izvoznice nafte dokaj uspešno delovale na nekatere zahodne države, ker te njihove nafte preprosto niso mogle nadomestiti iz drugih virov (Russett in Starr 1996, 269).

2. 2. 2 Vojaško prisiljevanje

Vojna je bila v svetovni zgodovini vedno prisotna in tudi v sodobnosti se še uporablja kot orodje zunanje politike. Vojna oz. agresija po mednarodnem pravu nista dovoljeni, se pa legitimnost sile ali grožnje s silo ohranja na različne načine. Ustanovna listina OZN⁴⁸ dovoljuje uporabo sile v samoobrambi; že samo delovanje sistema kolektivne varnosti, ki ga prinaša organizacija, temelji na grožnji kolektivne sile držav članic proti kršiteljicam mednarodnega prava (Russett in Starr 1996, 259).

Vojaško orodje se v zunanji politiki uporablja na različne načine,⁴⁹ njegov namen pa je pridobiti vpliv za doseg cilja. Medtem ko sila⁵⁰ neposredno vpliva na razporeditev varnosti, političnega nadzora, ozemlja in bogastva v mednarodnem sistemu, pa grožnja s silo učinkuje na države zaradi strahu pred izgubami, ki bi jih utrpele, če bi drugi uporabili silo.⁵¹ Države se ob uporabi svojih vojaških zmogljivosti ne zatekajo nujno k nasilju; lahko le posredujejo informacije o svojih vojaških zmogljivostih. Manj pomembno je, ali je demonstracija vojske odkrita ali prikrita; predvsem mora druge delovalce presenetiti in ustvarjati ugled močne države. Tipičen tak primer je jedrsko orožje; glavna vrednost je v njegovi *neuporabi*, tj. z zastraševanjem, da ga ne bi uporabile druge jedrske sile, obenem pa je uporaba konvencionalne vojaške sile oz. grožnja njene uporabe proti nejedrskim državam ohranila svoj pomen. Z namestitvijo orožja v tujini lahko države izkažejo nagrajevanje zaveznikov ali grozijo nasprotnikom; svoje sile pa občasno mobilizirajo tudi zato, da bi pokazale svojo pripravljenost uporabiti jih v kritični situaciji. Za odnose moči je ključna *grožnja* s sankcijami; delovalec, ki želi uporabiti moč (an. *would-be wielder of power*), z dejansko uporabo sankcij

---

⁴⁸ 51. čl. UL OZN (VII. poglavje) izrecno dovoljuje individualno ali kolektivno samoobrambo »v primeru oboroženega napada na člana Združenih narodov, dokler Varnostni svet ne ukrene, kar je potrebno za ohranitev mednarodnega miru in varnosti«, sicer pa UL napotuje sprte strani na Varnostni svet, ki odloča o morebitnih grožnjah miru in daje priporočila za nadaljnje delovanje.

53. čl. UL OZN (VIII. poglavje) dopušča možnost prisilnih akcij na podlagi regionalnih dogovorov oz. z regionalnimi ustanovami, a le s pooblastilom Varnostnega sveta OZN.

⁴⁹ Vojaške zmogljivosti denimo trajno nevtralnimi državam omogočajo njeno obrambo (Russett in Starr 1996, 259).

⁵⁰ Tri osnovne oblike vojaških strategij prisiljevanja skozi čas so Napoleonova (množično uničenje nasprotnikovega vojaškega potenciala), strategija posrednega nastopanja (cilj: tako oslabiti nasprotnika, da boj poteka v kar najugodnejših okoliščinah, z najmanj možnimi stroški) in strategija neomejenega vojskovanja (inačica strategije posrednega nastopanja, kjer pa osrednjo vlogo igrajo neregularne (gverilne) enote, ki si prizadevajo za zmago z demoraliziranjem nasprotnika in si prizadevajo za podporo civilnega prebivalstva) (Devin 2008, 85, 88).

⁵¹ Uspešna strategija odvratanja mora izkazovati sposobnost protiudarca in primeren obrambni mehanizem (za verodostojnost odvratanja) ter imeti sloves trdnosti. Raziskava, ki je spremljala uporabo ameriške vojaške sile kot sredstva vplivanja, je razkrila, da je ta ustrežnejša za zastraševanje oz. odvratanje kot pa prisiljevanje, tj. bolj za podporo obstoječih prijateljskih režimov kot pa za spreminjanje vlad ali njihove politike (Devin 2008, 89; Blechman in Kaplan 1979 v Russett in Starr 1996, 257).

priznava poraz (Bachrach in Baratz 1970 v Jackman 1993, 31, poudarek v izvorniku) (Russett in Starr 1996, 256-259).

Vojno nasilje ne izginja; glede na številčnost znotrajdržavnih konfliktov zadnjih desetletij lahko sklepamo samo, da se preoblikuje. Prihodnji odnosi med »umirjenim« razvitim svetom in obrobjem, pogreznjenim v »predmoderne« vojne, so odvisni od razvoja na obeh straneh. Če ga bodo zaznamovale dejanske in ne le deklarirane liberalno-demokratske vrednote, se lahko odnosi uskladijo, v okoliščinah naraščajoče neenakosti pa tudi poslabšajo. Precejšnja nevarnost predstavljajo vojne, ki so izbruhnile v imenu demokracije, saj gre pravzaprav za nasilne poskuse, da bi poenotili mednarodni sistem pod vodstvom ZDA s spreminjanjem režimov in njihovo prilagoditvijo »liberalno-demokratskim normam« (Devin 2008, 94).

2.3 Diplomacija

Sredstva, ki so na voljo delovalcem v mednarodni skupnosti, segajo od rešitev, pridobljenih s konsenzom in pogajanjem do tistih z uporabo sile. Vez med skrajnostma (pravo na enem koncu in sila na drugem), tvori diplomacija. Definirali bi jo lahko kot »uradno dejavnost šefov držav, vlad in uradnih organov v mednarodnih odnosih, ki uresničujejo cilje in potrebe zunanje politike«, in sicer »s pogajanjem, pisnimi in ustnimi komunikacijami in drugimi miroljubnimi sredstvi« (Slovar *Diplomatičeskij* 1960 v Benko 1997, 255) ali kot »vodenje mednarodnih zadev s pogajanjem«, pa tudi kot »posel in sposobnost diplomatov« (Slovar *Shorter Oxford Dictionary* 1950 v Benko 1997, 255). Onkraj ozkega pojmovanja diplomacijo »razumemo kot sinonim za zunanjo politiko kake države ali [...] državnika, pa tudi kot opredeljevanje področja zunanje politike«. V sodobnih mednarodnih odnosih velja za »samo eno od sredstev zunanje politike oz. [...] načinov komuniciranja med državami« (Benko 1997, 255, 256). V preteklosti je raziskovanje diplomacije obvladovala osredotočenost na državo, kar ne zadošča, saj gre za institucijo, ki strukturira odnose med političnimi skupnostmi (Ferguson in Mansbach 1996 v Jönsson in Hall 2004, 397) ter »izraža človeško stanje, ki je predhodno in presega izkušnjo življenja v suverenih, ozemeljskih državah v preteklih nekaj stoletjih« (Sharp 1999 v Jönsson in Hall 2004, 397). Russett in Starr diplomacijo označujeta za bistveno in edino res neposredno metodo izvajanja zunanje politike, ki drugim omogoča učinkovito vplivati na ciljne države (Devin 2008, 53; Russett in Starr 1996, 245; Benko 1997, 257).

Diplomacija kot konzervativna večina prenese evolucijo in inovacijo, revolucije pa ne. Vsi revolucionarni poskusi, da bi »stare cilje, metode in naloge« nadomestili s povsem

novimi, so propadli; kljub prizadevanjem, da bi staro nadomestila nova diplomacija, so klasični – bilateralni in multilateralni – diplomatski mehanizmi preživeli in se celo okrepili. Vsebina, naloge in cilji dvo- ali večstranske diplomacije so skozi zgodovino enaki; obe označujeta reševanje problemov na diplomatski, tj. miroljubni način in sta najučinkovitejši, kadar delujeta usklajeno. Diplomacija ima le malo alternativ, pa še te so praviloma nevarne (totalitarni poenostavljajoči recepti nadomeščanja stare diplomacije z novo). Skozi zgodovino se sicer polni z novimi vsebinami, njen temeljni smisel pa ostaja v bistvu nespremenjen, tj. kako uskladiti skupne potrebe in različne interese ljudi, ki so organizirani v države, so oboroženi in različno mislijo, vendar pa so se pripravljene pogajati (Simoniti 1995, 7).

Zaradi nenehnega družbeno-političnega valovanja v svetu pa so spremembe neizbežne. Nekdanja ameriška državna sekretarka Condoleezza Rice je že pred nekaj leti pozvala k »transformacijski diplomaciji«; zunanje ministrstvo je želela pretvoriti v »pametnejšo« ustanovo, »s preobrazbo starih diplomatskih institucij [v novejše], da bi lahko služile novim diplomatskim namenom«. Spremembe prioritet, je priznala, predstavljajo »delo [ki bo moralo potekati skozi več] generacij«, ki pa ga bodo začeli s »pologom« v obliki spreminjanja stališč do različnih držav (Rice 2005 v Wilson 2008, 117, 118). Podobno razmišljajo tudi oblikovalci politik in diplomacije drugod po svetu.

2. 3. 1 Funkcije diplomacije

Osnovne funkcije diplomacije so predstavljanje, pogajanje in opazovanje (Devin 2008, 54, 55). Morgenthau se izrazi nekoliko drugače, »diplomat izpolnjuje temeljne funkcije, ki mu jih je poverila vlada, te pa so simbolne, legalne in politične«, skupaj z zunanjim ministrstvom oblikuje zunanjo politiko svoje države (Morgenthau 1966 v Benko 1997, 258). Poullade navaja pet bistvenih funkcij: reševanje sporov, dvostranskih ali večstranskih problemov, pospeševanje medkulturne komunikacije, pogajanje ter celovito načrtovanje in izvajanje programa zunanjepolitičnih odločitev (Poullade 1974 v Russett in Starr 1996, 246). Politične funkcije se izražajo prek informacij, ki jih diplomati pošiljajo svojim vladam, skozi svetovanje (kot podpora odločanju politikov) in v vodenju pogajanj, katerih učinkovitost je povezana s količino in kakovostjo informacij, s katerimi razpolagajo diplomati. Diplomatsko delovanje je uspešno, če predstavlja del »orkestrirane« dejavnosti (v povezavi z javnim mnenjem, propagando, skupinami pritiska, posamezniki); diplomacija pa je v tem okviru glavni dejavnik (Benko 1997, 258, 259).

Po razlagi Russetta in Starra diplomacija najprej deluje kot sredstvo vplivanja ene države na drugo, njena nadaljnja bistvena funkcija pa je usmerjena k tretjim strankam in

opazovanju njihove diplomatske dejavnosti. V tem primeru je namen diplomacije s propagando vplivati na druge stranke, spodkopati položaj nasprotnika, razkriti njegova pogajalska izhodišča ali zavzeti položaj, s katerim bi naredila vtis na, prestrašila ali pomirila opazovalce tretje stranke (Russett in Starr 1996, 247).

Diplomatsko pravo je kodificirano v Dunajski konvenciji o diplomatskih odnosih, ki opredeljuje temeljne naloge diplomatskih predstavništva: predstavljanje države pošiljateljice v sprejemni državi, varovanje interesov države pošiljateljice in njenih državljanov v sprejemni državi v mejah, ki jih dopušča mednarodno pravo, pogajanja z vlado sprejemne države, zbiranje obvestil o stanju in razvoju dogodkov v sprejemni državi z vsemi dovoljenimi sredstvi ter obveščanje matične države, negovanje prijateljskih odnosov in razvijanje gospodarskih, kulturnih ter znanstvenih stikov med državama.⁵²

Kljub družbenim spremembam bi verjetno le težka zamenjali obstoječe diplomatske mehanizme; stalno diplomatsko predstavništvo ostaja nenadomestljiv instrument, drugi bilateralni in multilateralni instrumenti pa so mu komplementarni. Ne glede na izpopolnjenost komunikacijskih tehnologij, ki omogočajo takojšnje posvetovanje pogajalcev z matičnimi vladami, pa te ne morejo ustrezno nadomestiti stalnega diplomatskega predstavništva, ki zagotavlja neprekinjenost opravljanja diplomatskih funkcij. Veleposlaništvo ne skrbi le za to, med dvema multilateralnima konferencama odnosi ne bi čisto zamrli; splošna naloga diplomacije ostaja vzpostavljanje, spreminjanje in vzdrževanje mednarodne ureditve (Simoniti 1995, 7, 8).

2. 3. 2 Reševanje sporov in prisilna diplomacija

V mednarodni skupnosti poteka reševanje sporov na različne načine: s silo (osvojitvijo, prisilno podreditvijo ali odvrčanjem) ali z različnimi mirnimi sredstvi (kompromis, mediacija, poravnava, sodna rešitev).⁵³ Pomembno vlogo v postopkih mirnega reševanja sporov imajo pogajanja. Sprte strani se morajo za njihov uspešen razplet soočiti v razumnem vzdušju medsebojnega spoštovanja in odprte komunikacije. Večina sporov ima objektivne temelje, postopki njihovega reševanja pa so subjektivni zaradi zapletene narave barantanja (trgovanja oz. obojestranskega popuščanja in zbliževanja stališč). Pri reševanju sporov lahko pomagajo tudi mednarodne organizacije, ki pa so običajno omejene z interesi močnih držav (Russett in Starr 1996, 252-255).

---

⁵² 3. člen Dunajske konvencije o diplomatskih odnosih (sprejeta leta 1961, v veljavi od leta 1964).

⁵³ Sredstva in postopki mirnega reševanja sporov so zajeti v VI. poglavju Ustanovne listine Združenih narodov 1945.

Diplomacija sile, pritiskov, ustrahovanja, izsiljevanja in groženj z uporabo sile je *contradictio in adiecto* – to je le oblika politike sile, v kateri sodelujejo diplomati (Simoniti 1995, 9). Prisiljevanje z nasiljem običajno predstavlja skrajni ukrep, ko so spodleteli poskusi prepričevanja, tovrstna »diplomacija« pa se ne zanaša na moč argumentacije, ampak jo podpira grožnja z uporabo sile.⁵⁴ Države seveda za doseganje različnih ciljev od nekdanj uporabljajo vojno in nasilje. Čeprav sredstva prisile in pritiska uradno ne sodijo v diplomatske dejavnosti, je praksa že bolj ohlapna – diplomacija lahko uporabi nasilje; uporaba nasilja pa tudi ne izključuje diplomatskega delovanja. V pogajanjih imajo nezanemarljiv vpliv obveščevalne službe, ki prinašajo ključno kvaliteto – podatke.⁵⁵ Države za medsebojno vplivanje uporabljajo tri temeljne vrste metod (diplomatske, vojaške in gospodarske); osnovni obliki uporabe sile pa sta gospodarsko orožje (kot vir ali sredstvo moči) in vojaška moč (za zastraševanje in odvrčanje) (Taylor in Flint 2000, 36; Devin 2008, 69; Russett in Starr 1996, 255).

2. 4 Javna diplomacija

2. 4. 1 Diplomacija in komunikacija skozi čas

Komunikacija (med posameznimi ali kolektivnimi vladarji oz. vladami) je bistvena značilnost diplomacije. Formalni postopki v diplomaciji so bili vzpostavljeni, da bi omogočili komunikacijo in zmanjšali možnost nesporazumov. Pravila protokola, imunitete in nevmešavanja, ki uokvirjajo delovanje diplomatskih misij in so kodificirana v Dunajski konvenciji o diplomatskih odnosih, so nastala, da bi omejila nesporazume glede statusa diplomatov, in da bi preprečila vmešavanje sprejemne države v delo tujih diplomatov ter diplomatskih odposlancev v notranjo politiko gostiteljice (Russett in Starr 1996, 246; Devin 2008, 55, 56).

Diplomacijo kot sistem komunikacije med političnimi skupnostmi je zaznamoval razvoj razpoložljivih sredstev komunikacije in transporta; obstoječe oblike diplomatske komunikacije so se spreminjale prek tehnoloških revolucij zadnjih dvesto let. Diplomacija je postopoma izgubila svoj položaj glavnega komunikacijskega posrednika prek državnih meja. V preteklosti je diplomat s pomočjo opazovanja z obveščanjem (države pošiljateljice)

---

⁵⁴ Na primeru ZDA Blechman in Kaplan odkrivata štiri obdobja v 20. stoletju, v katerih je država uporabljala prikrito (pri)silo: med letoma 1946 in 1948 v Evropi, v obdobju od 1949 do 1955 v Vzhodni Aziji, od 1956 do 1965 predvsem v Srednji Ameriki in Jugovzhodni Aziji, v zadnjem proučevanem obdobju med letoma 1966 in 1975 pa na Bližnjem Vzhodu oz. v Severni Afriki in Jugovzhodni Aziji. Primer učinkovite uporabe prikrite sile je denimo kubanska raketna kriza leta 1962 (Taylor in Flint 2000, 36).

⁵⁵ Obveščevalne službe poskušajo izpolniti štiri naloge: pridobiti relevantne informacije, zavarovati skrivnosti pred tujim vdorom, dezinformirati nasprotnika in organizirati podtalne akcije (Devin 2008, 69-71).

ugotavljal premike v zunanjepolitični dejavnosti sprejemne države; ker lahko vlade dobijo danes informacije iz mnogih virov, se pomen te vloge zmanjšuje. Včasih je tudi trajalo dolgo, da so diplomati prejeli navodila iz svoje države, danes pa je njihovo delovanje veliko bolj definirano in omejeno (Hamilton in Langhorne 1995 v Jönsson in Hall 2004, 411). V preteklosti so večino diplomatske komunikacije vodili redni predstavniki zunanjih ministrstev (z vsakodnevnimi dejavnostmi in pomembnimi pogovori se je ukvarjalo osebje diplomatsko-konzularnih predstavništev), danes veliko dela opravijo na večstranskih forumih. Večje in bogatejše države lahko tudi »preskočijo« veleposlaništva in z organizacijo srečanj na vrhu izkoriščajo prednosti neposrednih stikov med voditelji ali pošiljajo posebne odposlance in visoke državne uradnike.⁵⁶ Sodobna zavezanost k hitrosti odločevalce pogosto tudi sili v hipne odzive na mednarodne dogodke mimo tradicionalnih diplomatskih kanalov, diplomati pa se hkrati prilagajajo in delujejo skozi »medijsko diplomacijo«, tj. uporabljajo medije za lastne namene (Cohen 1986, Jönsson 1996, Gilboa 2001 v Jönsson in Hall 2004, 411). Profesionalna podoba diplomata se je skladno z zunanjimi zahtevami skozi čas spremenila; iz klasičnega kariernega ta postaja sociološko, politološko, ekonomsko ali komunikacijsko podkovan predstavnik svoje države, ki izkazuje široko razumevanje temeljnih tokov v mednarodni skupnosti (Benko 1997, 259; Jönsson in Hall 2004, 410, 411; Russett in Starr 1996, 248).

Vez med diplomacijo in komunikacijo je tako rekoč izvorna, v 20. stoletju pa je postalo pomembno vprašanje, koliko diplomatske komunikacije naj bo odprte in koliko tajne. Zlasti idealisti so po koncu prve svetovne vojne menili, da je diplomacija zvit in nepošten posel, tajne pogodbe, ki so jih sklepale države, pa krive za vojno.⁵⁷ Zavzemali so se za razkrivanje sklenjenih sporazumov; tedaj novoustanovljeno Društvo narodov je objavljalo njihova besedila. Tudi v poznejši Ustanovni listini je obveljalo, da morajo države članice pri Sekretariatu organizacije registrirati vse meddržavne pogodbe – v nasprotnem primeru se nanje pred organi OZN ne morejo sklicevati.⁵⁸ Po drugi svetovni vojni je prevladala hibridna oblika diplomacije, ki vključuje tajna diplomatska pogajanja na eni in objavo doseženih rezultatov na drugi strani. V zadnjem času se sicer ideja komunikacije pojavlja v razpravah o stanju in prihodnosti diplomacije, ponazarjajo jo izrazi, kot so »težno-diplomacija«,

---

⁵⁶ Npr. hladnovojna srečanja med ZDA in Sovjetsko zvezo, konference G7, G8 itd.

⁵⁷ Medtem ko je bila v Stari Grčiji komunikacija precej odprtega značaja, je postala v Bizancu in renesančnih državah že bolj prikrita in skrivnostna. Woodrow Wilson je tako po koncu prve svetovne vojne pozval k zavračanju pretirano poudarjene tajnosti »stare diplomacije« (Jönsson in Hall 2004, 405, 406).

⁵⁸ Ustanovna listina Združenih narodov 1945, 102. člen.

»medijska diplomacija« in »digitalna diplomacija« (Russett in Starr 1996, 246, 247; Jönsson in Hall 2004, 396, 397; Devin 2008, 55, 56).

2. 4. 2 Javna diplomacija

Javna diplomacija vključuje prizadevanja oblasti ene države, da bi vplivala na mnenje elit ali prebivalcev druge; svoje občinstvo poskuša prepričati, da bi postalo naklonjeno njenim politikam, idealom in idejam.⁵⁹ V teoriji in praksi mednarodnih odnosov zadnjih let je to postala priljubljena krilatica, ki je sicer v 20. stoletju vzniknila iz dveh svetovnih vojn in hladnovojnega ravnotežja moči. V novem tisočletju prevladujejo globalizacija, preventivni vojaški vdori, tehnologije, ki krajšajo razdalje in čas ter vzpon nedržavnih delovalcev, ki izzivajo državne politike in prevladujoči diskurz. Zagovorniki javne diplomacije so tako prepričani, da se morajo diplomati preobraziti iz »poročevalcev in lobistov v zastarelih zadevah v oblikovalce javnih razprav po vsem svetu« (Leonard, Stead in Smewing 2002 v Jönsson in Hall 2004, 406). Nove družbene skupine, ki sodelujejo v artikulaciji in formulaciji javne diplomacije, so tej (in njeni negativni sopotnici propagandi) omogočile prepoznavnost in pomenljivost za različne javnosti. Po koncu hladne vojne so vladne in nevladne organizacije objavile številna poročila in druge dokumente, ustanavljale delovne skupine in podpirale nove pobude javne diplomacije. Z izjemo nekaj posameznih projektov gre pri vsem le za poziv za več javne diplomacije brez oblikovanja kakšnega konceptualnega okvira. Danes prevladujeta dve nasprotujoči prespektivi; po prvi velja javna diplomacija za nujno zlo, ki nudi le oporo tradicionalnim diplomatskim dejavnostim, po drugi pa ponuja kontekst za načine, na katere države vstopajo v medsebojne stike (Jönsson in Hall 2004, 406; Taylor in Snow 2008, ix; Snow, 6).

Javna diplomacija bi morala ustvarjati odnose; na začetku prek razumevanja potreb, kultur in ljudstev drugih držav, nato pa z iskanjem skupnih točk [v obliki prizadevanj oz. skrbi]. Z vzpostavitvijo tesnejših odnosov lahko doseže celo vrsto ciljev; od povečanja [občutkov] domačnosti, prek izboljšane vrednotenja in vključevanja ljudi do vplivanja na njihovo vedenje. Da bi dosegle te cilje, bi morale vlade komunicirati tridimenzionalno, v zvezi z vsakodnevnimi tekočimi zadevami, strateško (podobno politični kampanji) in z razvojem trajnih odnosov s ključnimi posamezniki prek štipendiranja, izmenjav,

---

⁵⁹ Javna diplomacija lahko deluje na različne načine: Francozi so se na primer poskušali povezati z drugimi državami zaradi prevlade ameriške kulture. Ko je postalo jasno, da francoski jezik ne bo mogel konkurirati angleškemu kot globalni, so si začeli prizadevati za večjezičnost. Na podlagi takega zgleda avtor meni, da bi morale v sodobnosti zahodne države poudarjati pluralizem kot bistven del svojih identitet in pokazati učinke drugih kultur v lastni (Leonard 2004, 232).

usposabljanja, seminarjev, konferenc in dostopa do medijskih kanalov (Leonard 2004, 230-232).

Avtorji v razpravah pazljivo ločujejo med javno diplomacijo in propagando, ki je v 20. stoletju prišla na slab glas. Propagando razumemo kot širjenje informacij z namenom, da bi javno mnenje politično usmerili v skladu s svojimi željami, zato je ta dejavnost povezana z obveščevalnimi službami; v splošnejšem smislu pa kot sredstvo mednarodnega delovanja, ki je v 20. stoletju postalo zelo pomembno. V preteklosti je mednarodno propagando poganjala logika političnega delovanja med razmeroma zaprtimi državami, danes pa je prerasla v neko obliko komercialnega tekmovanja in kulturnega vdora, ki prihaja z Zahoda. Sicer pa tudi teroristi niso neveščni propagandnih potez (spretno so uporabili simbola Abu Graiba in Guantanamo), ne branijo se niti uporabe namerno zavajajočih ali kar neresničnih informacij. Po letu 2001 se je močno razširilo število njihovih spletnih strani; Al-Kaida ima tudi svojo produkcijsko enoto Al Sahab (»Oblaki«), katere delovanje (»poročanje«, dokumentarni filmi ipd.) je precej bolj impresivno od zahodnjaških informacijskih kampanj (Jönsson in Hall 2004, 406, 407; Devin 2008, 75, 77; Taylor 2008, 13).

2. 4. 3 Komunikacijske težave javne diplomacije

Razmah komunikacijske tehnologije v javni diplomaciji ni vredno(s)tno nevtralen in tudi nima pozitivne vrednosti za njene tradicionalne diplomate. Nova tehnologija zapleta prakso javne diplomacije, saj silovito širjenje pogosto nepreverjenih ali neutemeljenih govoric močno otežuje delo javnega sektorja. Tudi samo dokazovanje (an. *case making*) v 21. stoletju ne zadošča več; svetovne javnosti ne pristajajo na omejeno vlogo poslušalcev, ampak zahtevajo več udeležbe v dialogu in možnost odzivanja s pomočjo novih tehnologij in medijev (*Second Life, Facebook, You Tube, MySpace*). Vsako raziskovanje javne diplomacije bi moralo upoštevati različne javnosti in diplomacije, ki se med seboj srečujejo, sodelujejo in se bojujejo. Diplomati bi morali preseči vlogo zgolj uradnikov in se vključiti v sodobne medije, kjer danes potekajo intenzivne razprave o aktualnih vprašanjih: kot so včasih klepetali s tujimi intelektualci na sprejemih, se lahko danes v medmeržju srečujejo s svetovno javnostjo. Ameriško zunanje ministrstvo že objavlja svoj blog,⁶⁰ ki pa deluje preveč nenaravno in nadzorovano (Snow 2008, 7, 8 in Floyd 2007).

Učinkovitost javne diplomacije je neločljivo povezana z verodostojnostjo sporočevalca, ki mora priznati tehtnost stališč svojega občinstva in raziskati legitimnost določenih temeljnih

---

⁶⁰ DipNote, US Department of State Official Blog, dostopno prek: <http://blogs.state.gov/>.

prepričanj v različnih družbah. Stališča držav so običajno prenašali veleposlaniki, v prihodnje pa bodo morale v ospredje stopiti institucije, ki so ločene in neodvisne od oblasti (npr. nevladne organizacije). Z vprašanjem verodostojnosti se sooča vsaka aktualna javna diplomacija, ki izvira z Zahoda. Če bi se ZDA zavedale in sprejele zamisel, da nimajo izključne pravice za uporabo mehke moči ali demokratičnih načel, bi se lažje razvile razprave in bi lahko sprejemale tudi nestrinjanje s svojimi posegi po svetu. Ker pa tega (še) ni, se Amerika sooča z obtožbami o dvoličnosti. Iz zagate bi ji lahko pomagala tudi kakšna kampanja javne diplomacije, ki je ne bi vodila (Busheva) vlada, ki v tujini ne uživa pretiranega ugleda in zaupanja, ampak ameriška javnost. Slednja je bila v zadnjih desetletjih razumljena kot samoumevna, Američanom je bila podeljena vloga opazovalcev, javnomnenjske raziskave pa so predstavljale nujno zlo. Tradicionalni pogled na ameriško javno diplomacijo se osredinja na enosmerni tok informacij (»pripovedovanje ameriške zgodbe«), potrebovali pa bi več dvosmernih izmenjav. Morali bi vlagati tudi v izobraževanje ameriškega občinstva (npr. prek Fulbrightovega programa študijskih izmenjav), saj so raziskave pokazale zelo omejeno zanimanje mladih Američanov za mednarodne teme.

V tradicionalnem pojmovanju pomeni diplomacija odnose med vlada, prek tradicionalne javne diplomacije vlade nagovarjajo javnosti. V zadnjem času pa tako vladni kot nevladni posamezniki in skupine posredno ali neposredno vplivajo na mnenja o zunanji politiki drugih držav. Tovrstne spremembe so povezane s tehnološkim razvojem in spremembami v medosebnih stikih, ki so mu sledile. Prav medosebna komunikacija ponuja najpomembnejšo priložnost za izgradnjo zaupanja, razumevanja in prijateljstva, zato bi zdaj potrebovali bolj odprte kanale komunikacije med vladnimi in nevladnimi delovalci, ki se vsakodnevno ukvarjajo s podobo in ugledom države (Snow 2008, 4-6; Taylor 2008, 15; Leonard 2004, 230-232).

3 Študija primera – ZDA

3.1 Zgodovina uporabe moči - ciklusi svetovnih hegemonij

V analizi svetovnih sistemov⁶¹ hegemonijo označuje prevlada na ekonomskem, političnem in ideološkem področju. Hegemonski cikel poteka v treh stopnjah: hegemon najprej doseže prednost pred tekmeči v proizvodni učinkovitosti, zaradi česar lahko njegovi trgovci dosežejo tržno prednost, njene banke pa finančno prevlado v svetovnem gospodarstvu. Država je hegemon, ko postanejo njene proizvodne, tržne (menjalne) in finančne dejavnosti

---

⁶¹ Avtorja omenjata sledeče: nizozemska sredi 17., britanska sredi 19. in ameriška sredi 20. stoletja. Vsi trije hegemoni so – vsak po svoje promovirali – liberalizem (Taylor in Flint 2000, 67, 68).

učinkovitejše od njenih tekmic. Hegemonske države meddržavni sistem obvladujejo z uravnoteževanjem sil, tako da preprečijo oblikovanje konkurenčnih zavezništev. Predstavljajo več kot zgolj politično vodstvo sveta in spodbujajo liberalno miselnost,⁶² ki jo je svetovni sistem v veliki meri sprejel. Vzponu in uveljavitvi hegemosne države sledi njen postopen upad. Odprtost njenega liberalizma omogoča njenim tekmicam posnemanje tehničnega napredka, njena prednost se zmanjša.⁶³ Gramscijeva razlaga hegemonije je povezana z njegovim razumevanjem moči po Machiavellijevem zgledu (mešanica prisile in pristranka). Medtem ko so se marksisti osredotočali na prisilne prakse, ki naj bi preprečevale upor, pa je Gramsci verjel, da sistem v razvitih zahodnih državah ohranja tudi pristanek, ki ga vzpostavlja in ohranja hegemonija vladajočega sloja v družbi, saj omogoča razpršitev vrednot prevladujoče skupine po vsej družbi, tako da jih sprejemajo tudi podrejene skupine. Prevladujoča ideologija prevzema status »zdrave pameti«, kar podpirajo institucije civilne družbe (mediji, izobraževalni sistem, religiozne in prostovoljne organizacije itd.) (Hobden in Wyn Jones 2007, 304-305; Taylor in Flint 2000, 67)

Ameriške hegemonije po drugi svetovni vojni se je prijel naziv »liberalizem privilegija« (Ikenberry 1999 v Dunne 2007, 250). Ker je liberalizem ustvaril zelo različno korist za Zahod in ostale dele sveta, se je hegemonijska sila ukvarjala predvsem z vprašanjem ohranjanja in širjenja svojega nadzora nad institucijami, trgi in viri. Koncu hladne vojne je botrovalo mnogo več kot zgolj sovjetsko rivalstvo z ZDA in ameriška grožnja; ameriška kultura je že dosti prej obvladovala vzhodnoevropski črni trg. Hegemon je stvaritelj novega sodobnega sveta (Taylor 1996, 1998 v Taylor in Flint 2000, 69); ustvari podobo sveta v prihodnosti, ki jo poskušajo druge države posnemati, in definira njihovo prihodnost, upornicam pa grozi neuspešno dohajanje ali zaostajanje. Potrošniška kultura, ki so jo ZDA spodbujale v 20. stoletju, je pomemben del ameriške hegemonije; ne glede na moč Sovjetska zveza ni mogla konkurirati ameriškemu »dobremu življenju«, ki so ga bile v obliki izvoza deležne zahodnoevropske države, vzhodnoevropske pa so bile zanj prikrajšane. Svetovni hegemoni so hkrati politični, ekonomski, družbeni in kulturni voditelji, kot taki tudi definirajo prevladujoče ideje v družbi. Ameriški predsednik George W. Bush je jezik liberalizma je uporabil proti Al Kaidi, talibanom in Iraku (»bojujemo se za pravičen mir«). Čeprav liberalisti odkrito ne zagovarjajo imperializma, je med slednjim na eni in intervencionističnimi strategijami za obrambo liberalističnih vrednot ter privilegijev na drugi strani zelo tanka ločnica. Zato njegovi kritiki

---

⁶² Štiri temeljne prvine liberalizma: enakost pred zakonom, demokracija, svoboda, prosti trg (Dunne 2007, 251)

⁶³ Avtorja navajata dva zgodovinska primera, ko je upad omililo zavezništvo med hegemoniskima državama v zatonu in v vzponu – sodelovanje Nizozemske z Veliko Britanijo in slednje z ZDA (Taylor in Flint 2000, 67).

menijo, da misijonarstvo liberalnih vrednot spodkopava tradicije in prakse nezahodnih kultur (Gray 1995 v Dunne 2007, 256). Radikalni liberalisti opozarjajo, da je postal hegemonski institucionalni red žrtev neoliberalističnega konsenza, ki minimalizira vlogo javnega sektorja pri zagotavljanju socialnih pravic in povzdiguje trg kot ustrezeni mehanizem za razporejanje virov, naložb in možnosti za zaposlovanje. Prav tako so kritični do neoliberalistične narave režimov in institucij – na globalni ravni naj bi obstajal velik demokratični primanjkljaj (Dunne 2007, 251-256; Taylor in Flint 2000, 68-69).

V povezavi z raziskovanjem hegemonije je treba omeniti tudi pomembno usmeritev v mednarodni politični ekonomiji – šola zatona hegemonizma, po predpostavkah katere naj bi ZDA izgubile hegemonsko moč. Šola, ki se deli na dve krili – liberalistično (prim. Keohane 1984 v Strange 1995) in realistično (prim. Gilpin 1987 v Strange 1995), se večinoma strinja glede vzrokov, ne pa tudi glede možnih rešitev zatona hegemonije. Najboljše nadomestilo za hegemonistično vodstvo je po mnenju liberalistov kolektivno delovanje. Nastale razmere naj bi rešilo multilateralno odločanje prek vplivnejše mednarodne organizacije. Bolj pesimistični realisti pa dvomijo v uspešnost in se nagibajo k »benignemu merkantilizmu«, tj. nadzorovanemu izpolnjevanju nacionalnih interesov, ki se poskuša izogniti temu, da bi škodovalo drugim ali sistemu. Dokazi o zatonu ameriške hegemonije slonijo na padcu deleža ZDA v svetovni proizvodnji in v svetovnem izvozu industrijskih proizvodov. Po razlagi Susan Strange pa se je vir ameriške moči od zemlje in ljudi premaknil k nadzoru nad strukturami svetovnega sistema. Statistika orisuje le približno podobo; pomemben je odnos med ZDA kot državo s politično oblastjo in korporacijami, ki delujejo v in zunaj ZDA – prav v tem pa naj bi se ameriška oblast v svetovnem gospodarstvu povečala in ne zmanjšala. Amerika tako lahko še vedno zavira realizacijo vseh predlogov v mednarodnih organizacijah, s katerimi se ne strinja. Ob tem Strangeva opozarja, da so ZDA svojo strukturno moč zlorabile v podporo ozkih nacionalnih interesov, kar jim prinaša dolgoročno tveganje – oslabitev sistema in njihove strukturne hegemonije. Negativni učinki destruktivne uporabe hegemonistične moči so se pomnožili z izrazitim povečanjem unilateralizma⁶⁴ v kreiranju ameriške politike (Strange 1995, 215-219).

---

⁶⁴ Ko se je predsednik George Bush leta 1990 želel odzvati na iraško invazijo v Kuvajtu, so si ZDA zelo prizadevale pridobiti podporo drugih držav v Varnostnem svetu OZN. Ko pa so blagoslov dobile, so si pridržale pravico, da se enostransko odločijo, kdaj bodo ukinile sankcije in uporabile silo ter kako in kdaj bo napad končan (Strange 1995, 219). Bushev sin George W. Bush je dobro desetletje pozneje politiko enostranskih potez privedel do novih skrajnih meja.

3. 2 Opredelitev okoliščin

3. 2. 1 Izzivi 21. stoletja

Od svojih začetnih nastopov na mednarodnem prizorišču je Amerika uporabljala posebno mešanico trde in mehke moči. Še posebno po koncu druge svetovne vojne si je prizadevala spodbujati pravila in red v svetu. Winston Churchill je tedaj spomnil, da je cena veličasnosti odgovornost, in da Američani ne morejo uiti odgovornosti do sveta, povojne generacije Američanov pa morajo občutek odgovornosti za svetovni red in varnost spet razviti.

Henry Kissinger je po koncu hladne vojne pripomnil, da spremembi značaja entitet, ki sestavljajo svetovni red, neizogibno sledi obdobje negotovosti oz. nestabilnosti. Po nastopih tedanjega predsednika Billa Clintona je opazal, da je Amerika že tretjič v 20. stoletju razglasila svoj namen izgradnje novega svetovnega reda z uporabo svojih vrednot v svetu (pred njim sta to storila predsednika Woodrow Wilson na Pariški mirovni konferenci 1918 in Franklin D. Roosevelt ob koncu druge svetovne vojne). Kissinger konec hladne vojne razume kot zmago ZDA in razvoj sveta, ki naj bi bil podoben sistemu evropskih držav v 18. in 19. stoletju, in kjer je v odsotnosti prevladujoče ideološke in strateške grožnje državam omogočena uporaba zunanje politike, vse bolj podrejene njihovim neposrednim nacionalnim interesom. Francis Fukuyama, ki je pred leti verjel v zmago liberalističnega kapitalizma, je padeč komunizma z daljše časovne razdalje označil bolj za srečen splet okoliščin (»loterijski dobitek«), in nasprotoval neokonzervativni razlagi, da gre za odraz najglobljih zakonov zgodovine, ki da delujejo v njihov in ameriški prid. Tudi ameriški obrambni minister Robert Gates pritrjuje; konec hladne vojne še ni prinesel konca zgodovine – ta se silovito vrača. Znova obujeni spori postajajo nevarnejši zaradi sodobne tehnologije, razsajajo pa po svetu, ki je mnogo bolj povezan in medsebojno odvisen kot stoletje nazaj (Kissinger 1994, 805-806; Armitage in Nye 2007a, 7; Gates 2007; Berman 2006).

Napadi 11. septembra so prekinili »lažni mir« in občutek, da si lahko svet »odpočije od zgodovine«. V ZDA se je tedaj razširilo prepričanje, da je skrb za dobrobit sveta postala manj pomembna, in da mednarodne norme in institucije ovirajo ameriško varnost; Amerika se je vse bolj naslanjala na svojo trdo moč, po svetu so se razrasli dvomi v njeno legitimnost, pa tudi strah pred uporabo te izjemne moči. Čeprav so izsledki raziskav javnega mnenja pokazali, da je ameriški ugled upadel, mehka moč pa oslabela, so neokonzervativni unilateralisti Busheve administracije dvomili v njihovo verodostojnost. Joseph Nye ankete predstavlja kot »nadomestke za merjenje izidov«: priljubljenost sicer ni vse, a svetovno javno mnenje vpliva na ameriško sprejemanje odločitev – ugled prinaša naklonjenost in sprejemanje

tudi manj priljubljenih podvigov. Komisija CSIS⁶⁵ o pametni moči opozarja, da lahko Amerika z multilateralnimi posvetovanji še naprej veliko učinkoviteje priključuje svojo mehko moč in legitimnost kot pa z unilateralnimi izrazi svojih vrednot. Prizadevajo si popraviti stanje, v katerem vidijo ZDA kot dvojne žrtve 11. septembra, prvič s samimi napadi, drugič pa z izgubo njihove samozavesti in optimizma (Whitney 2008; Armitage in Nye 2007a, 5, 13; 2007b, 15; 2008, 4; Berman 2006; Hamre 2007, 4; Gates 2007).

Že pred 11. septembrom pa sta svet zaznamovali dve globlji spremembi – razmah globalizacije in »informacijska revolucija«. Izjemne napredke tehnologije lahko nakažemo s povečanjem njihove dostopnosti: cena računalnikov se je v zadnjih 30 letih 20. stoletja zmanjšala za 1000-krat.⁶⁶ Kadar cena izjemno pade, se znižajo vstopne ovire; veliko več igralcev pa dobi priložnost vstopiti v igro. Učinki različnih nevladnih delovalcev so bili večinoma neškodljivi, nekateri (transnacionalne teroristične skupine) pa so bili bolj zlonamerni. Razmah tehnologije je omogočil privatizacijo vojne, ki za Ameriko pomeni enega največjih izzivov, s katerimi se je doslej soočala⁶⁷ (Myers 2004).

3. 2. 2 Razkol med Evropo in ZDA

Razlike v kulturi, ekonomskih interesih in porazdelitvi bremen so po koncu druge svetovne vojne večkrat pretresale zavezništvo med Evropo in ZDA. Z naraščajočim prepadom med Evropo in ZDA, ki ga je Ralf Dahrendorf poimenoval »evropeizacija Evrope« in »amerikanizacija Amerike«, je nastala ideja »dveh Zahodov«, ki se je v času nesoglasij glede vojne v Iraku razširila tudi v strokovni literaturi. Izrazi negativnih čustev so razkrili globlje

---

⁶⁵ Center za strateške in mednarodne študije (*Center for Strategic and International Studies*, CSIS) je nestransarska, neodvisna in nepridobitna organizacija, ki je bila ustanovljena leta 1962 in ki »ponuja strateške vpoglede ter politične rešitve odločevalcem v vladi, mednarodnih institucijah, zasebnem sektorju in civilni družbi«. Center vodi John J. Hamre, Komisijo o pametni moči (*CSIS Commission on Smart Power*), ki deluje pod njegovim okriljem, pa (republikanec) Richard L. Armitage in (demokrat) Joseph S. Nye. Komisija je bila oblikovana leta 2006, svoje poročilo (*CSIS Commission on Smart Power: A smarter, more secure America*) je objavila 7. novembra 2007. Takrat sta ga Armitage in Nye predstavila v Kongresu (*House Committee on Oversight and Government Reform, Subcommittee on National Security and Foreign Affairs*); 24. aprila 2008 pa sta sodelovala tudi v razpravi pred Senatnim odborom za zunanjo politiko (*Senate Foreign Relations Committee*).

Vzporedno s pobudami CSIS je v okviru južnokaliifornijske univerze (*Center for Public Diplomacy, Annenberg School for Communication, University of Southern California, Los Angeles*) pod vodstvom Ernesta J. Wilsona III nastal projekt »Hard power, Soft Power, Smart Power«. Njegov namen je »razvoj inovativnega pristopa k državnim močim, ki bi politikom na vodilnih položajih omogočal boljše povezovanje prvin prisilne moči (trde) s tradicionalno in javno diplomacijo (mehka moč)« (Wilson 2008, 122).

⁶⁶ Kot primerjavo Nye navaja, da bi lahko ob enakem znižanju cen prevoznih sredstev avto zdaj kupili že za pet dolarjev (Myers 2004).

⁶⁷ Teroristični napadi na ZDA 11. septembra 2001 so terjali več žrtev kot pa japonski napad na Pearl Harbor leta 1941 (Myers 2004).

razpoke v razumevanju temeljnih političnih fenomenov, začenši s koncepti moči in njene ustrezne legitimacije.

V ameriški politiki sta po drugi svetovni vojni skupaj delovala realizem in liberalizem, kar se je izkazalo za zmagovalno kombinacijo. Prvi je definiral strateške interese, podpiral vire trde moči in varnostna partnerstva, drugi pa ustvarjal pozitivni dnevni red in legitimacijo za globalno vodstvo (mehko moč). Ideja Amerike kot imperija po eni strani temelji na geopolitičnem vplivu prek trgovanja, investiranja in finančne odvisnosti, nadzora nad strateškimi viri, vojaško prisotnostjo, pogodbami z zaščitnimi državami in intervencijami v neubogljivih in strateško pomembnih državah oz. režimih. Po drugi strani pa je diskurz imperializma poskušal proizvesti ideologijo, ki bi opravičila globalni nadzor v smislu univerzalnih ciljev, vrednot in interesov, kot so ohranjanje miru, reda in blagostanja pa tudi v smislu izjemnosti (an. *exceptionalism*) ter misijonarske gorečnosti, kar je značilnost nacionalizmov velikih držav (Vaudagna 2005, 120-122; Kovačič 2005, 9-10).

Robert Kagan⁶⁸ je izdelal ključno proameriško realistično interpretacijo globalnih razmer in transatlantskih odnosov po 11. septembru 2001 s šibko Evropo in močnimi ZDA. V svojem post-suverenem, post-nacionalnem in post-zgodovinskem svetu utopičnega »večnega miru« lahko Evropa živi le zaradi ameriške realne [trde] moči in vojaške zaščite (Kovačič 2005, 11).

»Skrajni čas je, da se nehamo pretvarjati, da imajo Evropejci in Američani enak pogled na svet, ali celo da živijo v istem svetu. Ameriška in evropska perspektiva se razhajata pri pomembnem vprašanju moči, tj. glede njene učinkovitosti, moralnosti in zaželenosti. Evropa se obrača stran od moči oz. povedano nekoliko drugače, prek [meja] moči v izoliran svet zakonov in pravil, transnacionalnih pogajanj in sodelovanja. Vstopa v post-zgodovinski raj miru in relativne blaginje, v realizacijo »večnega miru« Immanuela Kanta. Sočasno pa ostajajo Združene države pogreznjene v zgodovino. Moč uporabljajo v anarhičnem hobbesovskem svetu, kjer ni zanesljivih mednarodnih zakonov in pravil, in kjer so dejanska varnost, obramba in širitev liberalnega reda še vedno odvisni od posedovanja in uporabe vojaške moči. Zato so v glavnih sodobnih strateških in mednarodnih zadevah Američani z Marsa, Evropejci pa z Venere: le v maločem se strinjajo in se vedno slabše tudi razumejo. Takšne razmere niso prehodne – v smislu posledic enih ameriških volitev ali ene [konkretne] katastrofe. Razlogi za čezatlantski razkol so globoki, imajo dolgo zgodovino in bodo verjetno

---

⁶⁸ Ameriški neokonzervativni zgodovinar in komentator. V administraciji Georja W. Busha je sodil med glavne načrtovalce močne in ekspanzivne ameriške [zunanje] politike; prim. Kagan, Robert. 2003. *Of Paradise and Power: America and Europe in the New World Order* (Wikipedia 2008d in The New York Times).

vztrajali še dolgo. Amerika in Evropa sta se razšli na področjih določanja nacionalnih prioritet, opredeljevanja izzivov, oblikovanja in izvajanja zunanje in obrambne politike.« (Kagan 2002; Tiersky 2004, 10).⁶⁹

Delovanje ZDA po napadih 11. septembra je ustvarjalo vtis dominantne in ne hegemonске sile. Glavni razlog krize atlanticizma je bilo ameriško enostransko uveljavljanje moči na temelju dvojnih meril: za Washington ne veljajo pravila, po katerih se mora ravnati preostali svet.⁷⁰ ZDA niso priznavale veljavnost Ženevskih konvencij v Guantanamo in so odklonile sodelovanje z Mednarodnim kazenskim sodiščem (ustanovljeno leta 1998, v veljavi od leta 2002). Blokiranje so mirovne operacije Združenih narodov, dokler Varnostni svet ni potrdil izvzetja ameriškega osebja v misijah OZN iz pristojnosti sodišča. Zamisel novega globalnega reda je povzela ameriška strategija nacionalne varnosti leta 2002, kjer je bila načrtana jasna moralna ločnica med podrejenimi zavezniki in odkritimi sovražniki. Tradicionalna zavezništva in uveljavljeni mednarodni forumi so se morali umakniti pragmatičnemu izboru zavezniških držav in režimov s skupnimi stališči in interesi v vsaki krizi.

Z vdorom ameriške vojske v Irak (brez odobritve Varnostnega sveta OZN) je Amerika artikulirala doktrino preventivnih napadov (an. *pre-emption*) oz. obstoj pravice do enostranskega napada celo v odsotnosti predhodnega oboroženega napada, kot je to sicer dovoljeno po sodobnem mednarodnem pravu. George Bush starejši se je v 90. letih Iraka lotil omejeno in s podporo široke koalicije, njegov sin pa je leta 2003 ob vdoru z ozko koalicijo držav puščal vtis imperialnega okupatorja. Zmerni Joseph Nye je poskušal omiliti razumevanje preventivnega delovanja: ko se država zaveda neposredne nevarnosti napada, in nato napade prva, gre za podaljšek pravice do samoobrambe v skladu z Ustanovno listino OZN. Napačno pa je zabrisanje razlike med preventivnim napadom in preventivno vojno⁷¹ ter v privzdigovanju slednje v veliko doktrino, ki je ZDA ne morejo izpolniti.⁷² ZDA je v

---

⁶⁹ V nekoliko blažji oceni evropski levičarski antiamerikanizem sestavlja »zamera, pomešana z nevoščljivostjo«, ameriška desničarska protievropskost pa temelji na »jezi ali nestrpnosti pomešani s prezirom«, na nezanimanju za in nepoznavanju Evrope, ki ne predstavlja niti posebne grožnje ameriškim strateškim interesom niti ne zaseda vloge pomembne partnerke (Garton Ash v Kovačič 2005, 8).

⁷⁰ Npr. enostransko razveljavljena pogodba o protibalističnih izstrelkih, pospešitev uporabe spornega sistema za prestrežanje izstrelkov, zavrnitev Kjotskega protokola itd.

⁷¹ Do »vnaprejšnje vojne« oz. preventivnega napada (an. *preemptive war / preemptive strike*) pride, ker naj bi tako odvrnili domnevno neizbežen napad v (domnevno) preteči vojni, še preden se grožnja udejanji. T. i. *preemptive war* se pogosto zamenjuje s preventivno vojno (an. *preventive war*). Slednja je po mednarodnem pravu prepovedana, preventivni napadi pa lažje dobijo [politično] podporo v smislu upravičenosti, čeprav je mednarodnopravno tudi to zavrnjeno (Wikipedia 2008c).

⁷² Nye opomni, da je administracija Georga W. Busha pozabila na napotek enega Bushevih predhodnikov, namreč govori blago, kadar nosiš veliko palico (an. *if you have a big stick, speak softly*) (Myers 2004). Citat

enostransko delovanje zapeljalo prepričanje, da so dovolj sposobne za samostojno akcijo. Ameriška vojaška moč je bila »tehnološko močna in politično krhka«: uporabi »trde moči« je pogosto primanjkovalo širše mednarodne podpore, ameriška domača podpora pa je temeljila bolj na ideologiji kot pa na iskrenem sprejemanju pravih ameriških interesov (Danner v Forsythe 2005, 23). Medtem ko je administracija trosila politične krilatice o Ameriki kot nepogrešljivi državi na križarskem pohodu za svobodo in demokracijo, so bili dejanski ameriški interesi bolj posvetne narave (Kovačič 2005, 7; Forsythe 2005, 17-23; Myers 2004).

Zunanja politika Geoga W. Busha je slonela na ameriškem nacionalizmu, v osrčju katerega je ideja o ameriški izjemnosti (an. *exceptionalism*), ki je Evropa ni nikoli dobro razumela. Od začetka ameriške republike je elita ustanoviteljev videla ZDA kot izjemen političen poskus, Američane pa kot izjemno dobro in blagoslovljeno ljudstvo. Posebna misija ZDA je bilo vodenje preostalega sveta k večji osebni svobodi v obliki demokracije, utemeljene v civilnih in političnih pravicah. Ko je ameriška moč naraščala, se je okrepilo poudarjanje ameriške moralne pravice, da v svet vnaša demokratične spremembe. Vlada je lahko uporabljala silo v tujini iz različnih interesov; kadar pa je potrebovala domačo podporo za dolgotrajnejše misije, je kot ključni razlog zanje navajala razvoj demokracije. ZDA sicer tudi drugače obravnavajo teritorialne države kot sodobna Evropa. »Izjemno« politično skupnost je težko prepričati, da bi kaj lahko ali celo moralo omejevati njeno suverenost. ZDA nimajo izkušenj z mednarodno nadnacionalno oblastjo, ki jo Evropa sprejema kot vsakodnevno resničnost – Amerika se smatra kot vizionarsko in idealistično sama zase. V Evropi velja država za le eno izmed pragmatičnih orodij za doseganje varnosti in blaginje državljanov, v ZDA pa za *najvišjo* silo za doseganje oz. ohranjanje zaščite in blagostanja. Legitimnost ameriške zunanje politike se presoja bolj s stališča domače odobritve kot pa s strani ocene in podpore mednarodnih režimov. Bushevi funkcionarji denimo mednarodnih pogodb niso videli kot zares zavezujoče in omejujoče; mednarodne institucije so označili kot koristne, kadar podpirajo ameriške interese, same po sebi pa naj ne bi imele nobene notranje integritete in pomena. Ameriški »ekscepcionalizem« je v osnovi omejen: preostalemu svetu naj bi prinašal svobodo, a le v skladu z ameriškimi vrednotami. ZDA v resnici ne verjamejo v univerzalne človekove pravice, kot so opredeljene v mednarodnem pravu; Amerika verjame v ameriško stališče do človekovih pravic (Forsythe 2005, 23-29, poudarek v izvorniku).

Ostali nacionalizmi oz. »ekscepcionalizmi« se od ameriškega razlikujejo po tem, da se bolj prilagajajo multilateralizmu, ker se pojavljajo v manjših, šibkejših in bolj mednarodno

---

Theodoreja Roosevelta na spletni strani *Theodore Roosevelt Association*: »Daleč boš prišel, če boš govoril blago in nosil veliko palico.« oz. v izvorniku: »*Speak softly and carry a big stick; you will go far.*«.

usmerjenih državah, na katere ima zunanja trgovina več vpliva. Samo ZDA pa lahko svoj »eksepcionalizem« tudi podprejo z izjemno močjo. Naglica ob enostranskem vdoru v Irak je bila manj povezana s samoobrambo in bolj z drugimi razlogi, tudi z misijonarsko željo prinesiti demokracijo, kar naj bi bil le prvi korak pri podiranju liberalnih domin, ki bi demokratizirale arabski in islamski svet. Manj odkrito izražena razloga pa sta še denimo vpliv na iraško nafto in odstranitev izraelskega nasprotnika (Forsythe 2005, 29, 31).

Čeprav ostaja ameriška odgovornost za razdejanje čezatlantskih odnosov primarna, pa je vendar zanj odgovorna tudi Evropa. Evropske države namreč niso v celoti uspele doseči zadostne ravni vojaške porabe, ki bi jim omogočila partnerski položaj v zahtevnih operacijah. Razen redkih izjem ni nobena evropska država sposobna izražati neodvisne »trde moči« izven meja Evrope; kadar mirovne in varnostne operacije vključujejo resno grožnjo, je težko najti evropsko državo, ki bi bila pripravljena in sposobna k njim pomembneje prispevati. Evropske države nedvomno potrebujejo konstruktivno ameriško udeležbo in celo vodstvo pri obvladovanju raznolikih mednarodnih problemov (Forsythe 2005, 31-33).⁷³

Novi predsednik ZDA Barack Obama je tako po dveh Bushevih mandatih podedoval težko breme notranje- in zunanjepolitičnih kriz. Ugled in zunanjepolitična legitimnost ZDA sta močno okrnjena, veliko zgodovinsko sicer obsežne mehke moči je izgubljene. Dediščina vključuje tudi dve sporni in dragi vojni, zaostrovanje odnosov z zavezniki in drugimi, škodljivo povezovanje islama s terorizmom, vtis, da je izvažanje demokracije videti kot le grobo vsiljevanje ameriških interesov. Če bo Obama želel spreminjati nastale razmere, se bo moral lotiti korenite preнове politik (Abdel-Atti 2008; Armitage in Nye 2007a, 14; Nye 2008).

3. 2. 3 Ameriška javna diplomacija pred in po 11. septembru

Med hladno vojno so ZDA razvile vrsto kulturnih in intelektualnih instrumentov, s katerimi so poskušale širiti ameriške vrednote za železno zaveso in med Neuvrščenimi. Čeprav je po njenem koncu javna diplomacija oz. komunikacija z javnostmi čez mejo postala še pomembnejša kot prej, so ZDA mnoga med temi propagandnimi in informacijskimi orodji kot domnevno nepotrebne ukinile; njihovemu zgledu pa so sledile tudi druge države. Ameriško javno diplomacijo je dolga desetletja uspešno vodila informacijska agencija USIA (*United States Information Agency*). Ob koncu 90. let je bilo število njenih kadrov prepolovljeno, agencija pa priključena zunanjemu ministrstvu, kar so mnogi ocenjevali kot

---

⁷³ Avtor navaja mednarodne operacije v Kuvajtu 1991, v Somaliji 1992/93, na Balkanu sredi 90. let 20. stoletja, na Kosovu leta 1999 in v Liberiji 2002 (Forsythe 2005, 33).

napačno potezo (Taylor in Snow 2008). Programi mednarodne izmenjave so se zmanjšali za tretjino.⁷⁴ V času Clintonove administracije je še kazalo, da bi lahko ZDA prevzele moralno vodstvo sveta, kmalu pa je postalo očitno, da so to poganjali predvsem ekonomski interesi; glavni projekt agencije je bila promocija severnoameriškega prostotrgovinskega sporazuma (NAFTA). (Leonard 2004, 228; Snow 2008, 5; Taylor 2008, 12; Myers 2004).

Napadalci 11. septembra so bili tipični predstavniki ciljnega občinstva tradicionalne javne diplomacije, ki je slonela na načelu »če nas poznate, nas ljubite«, in so kar dobro poznali ZDA in Zahod. Namesto na »humanitarne« intervencije Zahoda na Balkanu pa so se osredinili na primere »skrunitev« islama prek podpore Izraelu, sankcij proti Iraku ali pošiljanja »nevernikov« v Meko v času Puščavskega viharja. ZDA se na te obtožbe večinoma niso odzivale, temveč so počivale na lovorikah konca hladne vojne. Medtem je vpliv Al-Kaide naraščal, z razmahom interneta pa se je tudi lažje internacionaliziral. Neposredno po napadih so ameriško javno diplomacijo vodile komunikacijske teorije, ki so se izkazale za sporne; temeljile so na kriznih okoliščinah in se usmerile v samoohranitev.⁷⁵ Kot je včasih agencija USIA »svetu pripovedovala ameriško zgodbo«, bi morala v novem tisočletju (v luči novih grožnj) s svetom »deliti skupne vrednote, upe, sanje in spoštovanje«. ZDA bi se morale oddaljiti od Clintonove doktrine ekonomskega angažmaja in Busheve doktrine preventivne varnosti (an. *preemptive security*) ter se osrediniti na globalno partnerstvo in povezovanje. Vojna proti terorizmu je usmerjena predvsem proti skrajnim protiameriškim oz. protizahodnim militantnim islamistom. Šele v zadnjem času se je razširilo prepričanje, da bi bilo treba globalno vojno proti terorju (an. *Global War on Terror*) preoblikovati v v dolgo(ročno) vojno za srce in razum (an. *Long War for hearts and minds*), ki bi jo lahko dobili le »informacijsko« in ne vojaško⁷⁶ (Taylor in Snow 2008, ix; Snow 2008, 5, 7; Taylor 2008, 12).

Teroristični in zahodni pristopi k strateškemu komuniciranju se bistveno razlikujejo v (ne)poudarjanju dolgoročne strategije za doseganje svojih vizij prihodnosti informacijske

---

⁷⁴ Npr. različne radijske postaje (za promocijo ZDA). Takšen radio v Pakistanu v jeziku urdu oddaja le dve uri dnevno, čeprav naj bi bila država pomembna ameriška zaveznica v boju proti terorizmu (Myers 2004).

⁷⁵ Med institucijami, s katerimi so poskušali uspešneje obveščati in bolje usklajevati informacije v zvezi z ameriškim odzivom na napade, so bile tudi sledeče: *Coalition Information Centers*, *White House Office of Global Communications*, *Office of Strategic Influence* in *Total Information Awareness*. Njihovo glavno vodilo je bilo: več informacij vodi v boljšo komunikacijo (Snow 2008, 7).

⁷⁶ Op. izraz *winning hearts and minds*, ki se pojavlja v nekaj različicah, običajno označuje poskuse zahodnih vlad, da bi domnevno zatirana ljudstva prepričali v to, da jih poskušajo osvoboditi izpod represivnih režimov. Različni viri ga pripisujejo različnim avtorjem, delno se navedek nanaša na Sveto pismo, uporabljala pa naj bi ga tudi nekdanji ameriški predsednik Theodore Roosevelt in nekdanji britanski premier Harold MacMillan. Ob različnih priložnostih ga je izrekel nekdanji ameriški predsednik Lyndon B. Johnson v zvezi z vietnamsko vojno, ko so Američani poskušali pridobiti podporo tamkajšnjih prebivalcev. V zadnjih letih se uporaba te besedne zveze nanaša na ameriško vojno v Iraku (Wikipedia 2008a).

dobe. V preteklem velikem ideološkem sporu med hladno vojno je vsaka stran uporabljala svojo veliko strategijo,⁷⁷ v sodobni dolgi vojni pa zmaga ni nedvoumna – je končni cilj denimo izpogajani mir ali brezpogojna vdaja? Medtem ko Al-Kaida bije dolgo vojno in bin Laden Afganistan in Irak obravnava le kot zadnji bitki tisočletne križarske vojne proti nevernikom, pa Zahod še nima svoje drugače velike informacijske strategije, za kar je »kriva« narava demokratične politike. Izvoljeni politiki merijo čas z volilnimi cikli, bolj se ukvarjajo z zmago na naslednjih volitvah kot pa z vprašanjem, kako služiti dolgoročnim interesom države. Vse to zavira strateško komuniciranje; tudi poteze po napadih pričajo o tem. Ameriški odziv je bil vojaški, ne pa natanko preiščena dolgoročna politična vizija boja proti »terorju«. Zavrnilo so možnosti pogajanj, ker naj tega demokratične države ne bi počele in se terorizma lotili z vojsko, čeprav so nekatere pretekle (uspešne) evropske izkušnje slonele na delu obveščevalcev in policije. Administracija je tudi zavzela povsem brezkompromisno stališče »ste z nami ali proti nam«, kar je močno zarezalo v mednarodne odnose. Nasprotniki Busheve doktrine so bili ožigosani z izdajo ali popuščanjem (po zgodovinsko netočni analogiji z odnosom do Tretjega rajha). Že sam izraz »vojna« v besedni zvezi »vojna proti terorju« je nesmiseln, teroristi pa so ga lahko uporabili za svoje potrebe – iz navadnih zločincev ali anarhistov so postali vojščaki. Vojaškim potezam je sledila še prevlada vojaških doktrin, čeprav bi se morala v ospredje prebiti javna diplomacija, saj bi tako lažje vodili informacijsko vojno v globalnem informacijskem prostoru – kot to počne Al-Kaida. Vojni v Afganistanu in Iraku sta še bolj omejili prizadevanja javne diplomacije, saj potrjujeta že sicer v arabskem svetu razširjeno prepričanje, da je Zahod z ZDA na čelu vpleten v »trk civilizacij« oz. »križarsko vojno« proti islamu, česar tudi z vztrajnim zanikanjem ne bo lahko odpraviti (Taylor 2008, 12-15).

3. 2. 4 Primer iz prakse: Oglaševalska kampanja *Shared Values* (Skupne vrednote)

Leta 2002 je položaj podsekretarke za javno diplomacijo na ameriškem zunanjem ministrstvu prevzela Charlotte Beers, ki je pred tem ustvarila zelo uspešno kariero v oglaševanju. Njena glavna naloga je bilo oblikovanje celovite oglaševalske kampanje, s katero naj bi izboljšali vtis o ZDA in Američanih v arabskem svetu. K sodelovanju so pritegnili tudi ameriško islamsko združenje *Coalition of Muslims for Understanding and the American People*. Pri oglasih, ki so jih v ramadanskem času predvajali v islamskih državah, pa je prišlo do šuma v komunikaciji: ZDA so verjele, da so dogodki 11. septembra izraz nesporazuma

---

⁷⁷ Štirje stebri strateškega komuniciranja: informacijske in psihološke operacije, javna diplomacija ter javne zadeve (Taylor 2008, 13).

(»svet nas ne pozna in ne razume dovolj dobro, sicer do tega ne bi prišlo«), ciljno občinstvo pa je videlo le razkorak med (ugodnim) položajem ameriških muslimanov in (trpljenjem) muslimanov v avtokratskih režimih z ameriško podporo. Po svetu niso zavračali ZDA in njenih vrednot univerzalizma, hkrati pa so dobro razumeli politiko Busheve administracije in se z njo preprosto niso strinjali. Kampanja *Shared Values* je bilo bolj ekonomsko ustvarjanje blagovne znamke ZDA (an. *nation branding*), kot pa delovanje javne diplomacije (Taylor 2008, 15; Snow 2008, 7, 8).

Kljub precejšnjim prizadevanjem javna diplomacija ni prinašala zelenih izidov – ameriški ugled ni rasel, ampak celo upadel, neuspeh pa se je odražal tudi v vrsti odstopov funkcionark, ki so bile zanjo zadolžene (Charlotte Beers, Margaret Tutwiler, Karen Hughes, Dina Habib Paul), in ki so se njenih težav lotevale z odnosi z javnostmi. Na položaju podsekretarja za javno diplomacijo jih je zamenjal Jim Glassman, ki prav tako ni dosegel bistvenih uspehov.

Ameriške komunikacijske strategije na splošno delujejo po načelih več, ne manj, hitreje, ne počasneje in glasneje, ne tišje. Že pred nekaj desetletji pa je kongresno poročilo v zvezi z javno diplomacijo nakazalo, da »več komunikacije še ne pomeni boljše komunikacije«, ampak da to »le povečuje možnosti za nastanek nesporazumov«;⁷⁸ na kar so sodobni strategji in odločevalci očitno pozabili. Spodletele strategije so pokazale, da javna diplomacija ne »prodaja« politike aktualne administracije, ampak je njena naloga vplivati na tuje javnosti in širiti dialog med ameriški državljani ter ustanovami in njihovimi tujimi sogovorniki. Prva ovira za izboljšanje podobe ZDA po svetu je vsebina njihove politike in ne njena »embalaža«; šele ko rešijo politične težave, se lahko Američani lotijo spreminjanja promocije svojih vrednot. *Shared Values* in podobne kampanje v nešteto ponovitvah ne morejo odpraviti trajne škode, ki jo je naredilo (nasilno) povezovanje Sadama Huseina z napadi 11. septembra in zavajanje glede orožja za množično uničevanje. Novinar Walter Cronkite je tako opozoril, da bi morale ZDA svetu dokazati, da ameriški duh, ki je prišel do izraza prek pomoči po obeh svetovnih vojnah, še obstaja kljub nasilništvu, s katerim so zaznamovale začetek 21. stoletja (Snow 2008, 5, 9; Taylor 2008, 16; Floyd 2007; Abdel-Atti 2008; Holmes 2008).

3. 3 Strategija pametne moči

Ideja pametne moči izvira iz ZDA in ponuja vizijo razvoja ameriške zunanje politike. Gre za spretno kombinacijo trde in mehke moči; pristop, ki poudarja nujnost močne vojske,

---

⁷⁸ 1968. *The Future of US Public Diplomacy*. 91st Congress Report 91-130 v Snow 2008, 9.

hkrati pa se naslanja na zavezništva, partnerstva in institucije na različnih ravneh, s pomočjo katerih se lahko širi ameriški vpliv in utemeljuje legitimnost ameriškega delovanja. Ključnega pomena je skrb za skupno dobro. Prvine pametne strategije že obstajajo, niso pa celovito povezane ali institucionalno utemeljene.

Prvo oviro intergrirani pametni strategiji predstavlja pretirano naslanjanje na trdo moč, ker je ta najbolj neposreden in opazen vir ameriške moči. Pentagon je zaradi svojih izjemnih sposobnosti prisiljen reševati tudi težave, s katerimi bi se morale spopasti civilne institucije, čeprav lahko trda moč v kontekstu 21. stoletja doseže le nekatere cilje. Tudi instrumenti mehke moči v zunanji politiki ZDA niso ustrezno razviti; diplomacija in tuja pomoč dostikrat ne uživata zadostne finančne podpore⁷⁹ in nista ustrezno usmerjeni, saj so učinki njunega delovanja na kratek rok težko dokazljivi. Najbolje financirane in cenjene mehanizme mehke moči predstavljajo človekoljubne operacije, ki jih je izvajala ameriška vojska (npr. pomoč žrtvam cunamijev v Jugovzhodni Aziji, popotresna pomoč v Pakistanu) – in prav te so ponudile jasne, merljive in neizpodbitne dokaze. Uporaba mehke moči je zahtevna, ker veliko njenih virov leži izven neposrednih oblastnih struktur, v okviru zasebnega sektorja, civilne družbe, bilateralnih zavezništev in multilateralnih institucij. Tretjo oviro uvajanju pametne moči predstavlja razdrobljenost ameriških zunanjepolitičnih institucij; koordinirajo se le na najnižjih ali na najvišjih ravneh, in to običajno v kriznih obdobjih, ko je dolgoročno načrtovanje oteženo; skupno, poenoteno delovanje je tako močno omejeno (Armitage in Nye 2007a, 7-9; 2007b, 6).

Moč je vedno vpeta v kontekst, ki ga Joseph Nye ponazarja s tridimenzionalno šahovnico. Na vrhnji ravni so ZDA edina velesila, v nekaj prihodnjih desetletjih ni pričakovati premika v ravnotežju vojaške moči. Na srednji ploskvi (mednarodni ekonomski odnosi) ravnotežje moči že obstaja⁸⁰ in ne moremo govoriti o »ameriški hegemoniji«. Spodnje ploskve meddržavnih odnosov, ki predstavlja čezmejne probleme izven nadzora držav,⁸¹ ne obvladuje nihče – tu je moč organizirana in razporejena kaotično, zato so izrazi »ameriška hegemonija«, »imperij« ali »unipolarnost« povsem neustrezni.⁸² V odzivanju na nove grožnje, ki izvirajo iz spodnje plasti transnacionalnih odnosov, bi morala pomembnejšo vlogo igrati mehka moč, v nekaterih primerih pa bi bila dobrodošla tudi uporaba vojaške moči. A šele ko se bo Amerika naučila bolje kombinirati obe, bo lahko postala pametna moč. Nye je zato

---

⁷⁹ Financiranje tuje pomoči je v zadnjih 20 letih - z izjemo dodatne podpore nekaterim evropskim državam po koncu hladne vojne - postopoma upadalo (Armitage in Nye 2007b, 9).

⁸⁰ Nye navaja usklajevanja ekonomskih politik ZDA in EU (Myers 2004).

⁸¹ Nalezljive bolezni, trgovino z mamili, terorizem (Myers 2004).

⁸² Gre za metafore z najvišje ravni Nyeve šahovnice, ki pa na spodnji ne veljajo (Myers 2004).

nasprotoval »novemu unilateralizmu« Busheve administracije⁸³ kot izrazu enodimenzionalne perspektive v tridimenzionalnem svetu – z nezaželenimi posledicami za ZDA. Dvom v mehko moč je med ameriškimi neokonzervativci precej razširjen,⁸⁴ podcenjevanje pomena sposobnosti vplivanja mehke moči na trdo in pritegnitve drugih k sodelovanju pa je nevarno, trdi Nye. Skeptiki vztrajajo, da mehka moč in njena pretekla uporaba nista povezani s trenutnim stanjem, da teroristi predstavljajo novo obliko grožnje in jih ni mogoče pritegniti k sodelovanju oz. na svojo stran. Tudi sam Nye priznava, da je včasih uporaba vojaške moči neizbežna, a da to ne more biti edina strategija (Myers 2004, Marcus 2008).

Mehka moč igra pomembno vlogo v širšem kontekstu. Predstava boja proti terorizmu v smislu spopada med islamom in Zahodom je napačna, saj gre za konflikt znotraj islamske civilizacije – med skrajneži, ki poskušajo ostalim vsiliti svojo inačico čiste vere in večino, ki ima precej običajne univerzalne želje.⁸⁵ Potrebno je torej najti način, na kateri bi skrajni manjšini preprečili radikalizacijo zmerne večine, slednjo pa pritegnili k vrednotam raznolikega in pluralističnega sveta. V boju proti terorizmu ZDA ne morejo zmagati, če ne prevlada zmerna večina, skrajnežev pa ne bodo premagale, če jim ne uspe na svojo stran pritegniti večine zmernežev. Prav v tem je bistvo vloge mehke moči. Bin Laden poskuša radikalizirati islamski svet, da bi ta verjel v trk civilizacij; ljudi poskuša prisiliti k opredelitvi. Bin Laden s pomočjo mehke moč ne bodo spreobrili; lotiti bi se ga morali s trdo močjo, ob tem pa morajo ZDA ravnati previdneje: bolj ko nespametno odtujujejo ali žalijo zmerne muslimane, bolj pomagajo novačenju teroristov. Spoznati bi morale, da so razpoložljiva sredstva trde moči nujni, a ne zadostni pogoj sodobne varnosti (večja poraba za trdo moč ne bo nujno prinesla večje varnosti), in da bo uspešnost ameriškega delovanja povezana z njeno sposobnostjo pridobiti nove zaveznice in okrepiti obstoječe vezi na ravni vlade in civilne družbe (Myers 2004; Nye 2007; Armitage in Nye 2008, 4, 10; Whitney 2008; Boot 2004).

Pametna moč sloni na treh načelih: ameriški ugled v svetu vpliva na varnost in blaginjo ZDA; s sodobnimi izzivi se lahko spopadejo le s pomočjo sposobnih in voljnih zaveznikov ter partnerjev; civilni mehanizmi lahko povečajo legitimnost, učinkovitost in trajnost politik ameriške vlade. Nova administracija bi morala v boju proti terorizmu upoštevati nekaj splošnih smernic. Še naprej bi morala delovati ofenzivno, a svojo moč bolj umeriti. Preverjati

---

⁸³ Avtor izraza, ki označuje politično usmeritev, je novinar in komentator Charles Krauthammer. Gre za prepričanje, da so ZDA dovolj močne, da lahko delajo, kar hočejo, drugi pa jim morajo slediti; v skladu s tem je bila za reševanje različnih težav večkrat uporabljena ameriška vojaška moč (Myers 2004).

⁸⁴ Ne verjamejo, da bi morala priljubljenost narekovati zunanjo politiko in zato zavračajo pomen izsledkov javnomnenjskih raziskav (Myers 2004).

⁸⁵ Boljše življenje, izobrazbo, zdravstvo, priložnosti [za razvoj, napredovanje itd.] in občutek dostojanstva (Myers 2004).

bi morala možnosti, da bi se teroristi dokopali do orožja za množično uničevanje, hkrati pa se ne ujeti v past – da bi se zaradi omejenih, manjših napadov zapletla v spore, v katerih bi ZDA utrpela nezaželene strateške posledice. Ukiniti bi morala simbole nestrpne in nepravilne Amerike, ostro obsoditi mučenje in zlorabe zapornikov. Svojo diplomatsko moč bi morala uporabiti za pozitivne namene (se denimo dejavnije vključiti v reševanje izraelsko-palestinskega spora). Učinkovito posredovanje po svetu bi okrepilo njeno legitimnost, ki je pomemben vir pametne moči. Ameriška zunanja politika potrebuje novo jedro kot nadomestek vojne proti terorju, ki je marsikje razumljena kot vojna protu islamu. Komisija CSIS v tem smislu predlaga obnovljeno skrb za dobrobit sveta (an. *global good*), ki bi izvirala iz ameriških načel, podpirala njihove interese in hkrati okrepila njihovo varnost (Armitage in Nye 2008, 3, 11; 2007a, 11, 12).

3. 3. 1 Ključne točke strategije CSIS

Kot že rečeno, ni vprašljivo odzivanje na sovražnosti teroristov nasploh, ampak sočasna ohranitev legitimnosti ZDA, za kar morajo te vzpostaviti ustrezno ravnotežje med uporabo sile (v skrajnih primerih, ki izključujejo možnost dialoga) in drugimi sredstvi. Nobena država ne mara občutka manipulacije – tudi če gre za mehko moč; ameriški multilateralizem mora biti iskren in ne le propagandna strategija za zameglitev dejansko unilateralnega delovanja. Komisija CSIS v svojem poročilu izpostavlja pet ključnih področij, na podlagi katerih bi morale ZDA graditi svojo novo pametno moč (Armitage in Nye 2007a, 13).

Administracija bi morala okrepiti ameriško zavezanost novemu multilateralizmu: OZN denimo ne bi smela zanemarjati, a si prizadevati za njegovo izboljšanje. Na sistem zavezništva (s pogodbami in varnostnimi zavezami) ne bi smeli gledati kot oviro za ameriško delovanje, ampak kot multiplikator moči. V insitucionalnih strukturah manjka zlasti učinkovit forum za koordinacijo globalnih strateških odzivov na specifične praktične izzive. Iz skupine G8 bi lahko izrasli novi letni forumi na različne teme (energija in podnebje, neširjenje orožja, zdravje, izobraževanje in svetovno gospodarstvo).

Administracija bi morala poenotiti svoj pristop k globalnemu razvoju. Za ta namen bi se moral posebni namestnik za pametno moč v predsednikovem kabinetu povezati z vsemi resorji. Primer pomembne pobude bi bilo denimo svetovno javno zdravstvo, tj. razvoj svetovnega omrežja zdravstvene oskrbe, dostopnost varne pitne vode in življenje v urejenih higienskih razmerah za vse ljudi sveta.

V ameriški javni diplomaciji in strateškem komuniciranju bi si morali prizadevati za več avtonomije, jasnosti in učinkovitosti – zato bi morali povečati namenska sredstva in načrtovati

morebitne institucionalne spremembe. Ponovna obuditev USIA morda ne bi bila najbolj praktična, lahko pa bi ustanovili novo avtonomno organizacijo, ki bi odgovarjala neposredno zunanjemu ministru in se ukvarjala s celotnim spektrom dejavnosti javne diplomacije. Z znanjem zasebnega sektorja in posebno nevladno institucijo, ki bi izvajala neodvisne ankete, raziskave in analize, bi lahko izboljšali strateško komunikacijo. Morali bi spodbujati in širiti izmenjavo idej, ljudi in informacij na medosebni ravni (prek izobraževalnih in kulturnih izmenjav), ker pozitivno vplivajo na učinkovitost javne diplomacije.

Ameriško gospodarstvo bi moralo postati dovolj prožno in konkurenčno, da bi prinašalo gospodarske koristi, hkrati pa omililo človeško ceno prilagajanja spremembam. Na splošno bi si morala administracija prizadevati za svetovno liberalizacijo trgov oz. za širitev kroga držav, ki bi znotraj WTO sklenile prostotrgovinske sporazume. Ker pa so koristi od mednarodne menjave neenakomerno porazdeljene, bi morala preveriti svoje politike do revnejših držav in jim pomagati. V svetu vlada konkurenca bolj za kapital, talente in zamisli, kot pa za trge; nanjo bi se morale ZDA bolje pripraviti.

S spodbujanjem ameriških inovacij bi se morala administracija in Kongres dejavno lotiti podnebnih sprememb in energetske varnosti. V prihodnosti bo moralo prevladati gospodarstvo, ki bo omejevalo porabo ogljika. Medtem ko narašča povpraševanje po energiji, bi si morali prizadevati za izboljšanje učinkovitosti, razpršitev dobaviteljev energije in izbora goriv ter uravnavati geopolitiko v regijah, bogatih z viri. V okviru mednarodnih institucij bi si morali prizadevati za oblikovanje listine skupnih načel za energetske varnost in trajnostni razvoj – z mednarodnim sodelovanjem bi lahko znižali stroške in izboljšali pretok znanja (Armitage in Nye 2008, 8-10).

3. 4 Implementacija pametne moči, nevarnosti in težave

3. 4. 1 Proračunski razkorak med trdo in mehko močjo

Institucije trde moči so neprimerljivo večje, bolje financirane in vplivnejše od institucij mehke moči. ZDA za trdo moč namenijo približno štiristokrat toliko proračunskih sredstev, kot za mehko moč – vsi programi javne diplomacije in razvojne pomoči (v okviru *USAID* in *Trade Development Authority*) predstavljajo le drobec proračuna obrambnega ministrstva. Ocene se med avtorji sicer razlikujejo, a vojska upravlja s približno bilijonom dolarjev na letni ravni (vključujoč izdatke za vojni v Afganistanu in Iraku) in ima pod svojim okriljem okoli tri milijone ljudi, zunanje ministrstvo pa razpolaga s 36 milijardami. V začetku novega tisočletja so ZDA za javno diplomacijo po celotnem islamskem svetu v enem letu porabile

okoli 150 milijonov dolarjev, tj. za približno dve uri vojaških izdatkov.⁸⁶ Če bi mehki moči namenili le en odstotek vojaškega proračuna, bi lahko programe javne diplomacije početrili.

Nekdanja zunanja ministrica Condoleezza Rice je proti koncu svojega mandata že zaprosila za povečanje sredstev, kar je podprl tudi obrambni minister Robert Gates; tudi sam se namreč zavzema za močno povečanje porabe za civilna sredstva nacionalne varnosti (diplomacijo, strateško komuniciranje, tujo pomoč, državljske dejavnosti, gospodarsko obnovo, razvoj). Čeprav se morda zdi takšno stališče obrambnega ministra paradoksalno (v Pentagonu niso vsi navdušeni nad zamislijo), pa je sodelovanje civilnih institucij v vojaških operacijah pomembno za njihov uspeh in za oporo »pogumnim in preobremenjenim vojakom« (Gates 2007). Ustrezno usposobljeni civilisti bi lahko tudi občutno zmanjšali potrebe po pošiljanju vojakov. Obrambno ministrstvo že izvaja zelo uspešen program izobraževanja vodilnih kadrov. V svoj proračun običajno vključuje deset odstotkov več častnikov, kot je zanje mest v terenskih operacijah; zaradi »rezerve« se lahko ti častniki v vmesnem času naprej izobražujejo in usposablajo. V civilnih ustanovah pa podobnega mehanizma (še) ni (Wilson 2008, 116; Shanker 2007; Gates 2007; Myers 2004; Armitage in Nye 2008, 7).

3. 4. 2 Predlogi institucionalnih sprememb

Trenutna institucionalna ureditev v ZDA predstavlja precejšnjo oviro – pametna moč bo morala zrasti iz pametnejših institucij, kot obstajajo zdaj. Civilni instrumenti, s pomočjo katerih so ZDA »dobile hladno vojno«, so v 90. letih razpadli (omejevanje zaposlovanja na zunanjem ministrstvu, krčenje kadrov USAID in odprava USIA). Komisija CSIS zato predlaga povečanje števila zaposlenih na zunanjem ministrstvu za več kot tisoč oseb in podrobno preučitev potreb po (več) kadrih v drugih civilnih agencijah. Predlogu nasprotujejo tisti, ki verjamejo v veliko strategijo Busheve administracije in dvomijo v moč civilnih institucij, vzbuja pa tudi nezadovoljstvo zaradi počasnega prevajanja idej pametne moči v konkretne dejavnosti. V komisiji kljub temu ne verjamejo v odlašanje izvršilne in zakonodajne oblasti, če naj bi se Amerika preobrazila v pametno moč (Wilson 2008, 116, 121; Armitage in Nye 2008, 6, 7).

Da bi nastal specifičen dnevni red preorazbe, bi morali vzpostaviti splošen konsenz glede pametne moči; preveč različnih komisij, delovnih skupin in strokovnjakov bi lahko zavrlo zanos, ki vlada v trenutni podpori oblikovanja nove strategije. Komisija CSIS med

---

⁸⁶ Nye navaja ugotovitve nekdanjega ameriškega veleposlanika Edwarda P. Djerejian, izrečene na dvostrankarski razpravi o javni diplomaciji v islamskem svetu (Myers 2004).

glavnimi institucionalnimi reformami navaja nastavitve posebnega namestnika svetovalca za nacionalno varnost, ki bi bil hkrati namestnik proračunskega urada (*Office of Management and Budget*). Različni mehanizmi, ki so na razpolago ameriški vladi, so razpršeni po različnih uradih in oddelkih; le težka se povezujejo. Namestnik sekretarja za nacionalno varnost se bi lahko osredinil na bolj dolgoročni razvoj strategij, kot je to omogočeno samemu sekretarju, in vodil usklajevanja med raznimi uradi. Razvijal in vodil bi strateški okvir za načrtovanje politik in dodeljevanje virov. Analogno obrambnemu poročilu (*Department of Defense Quadrennial Review*) bi na štiri leta za civilne mehanizme nacionalne moči pripravljajl sistematično in celovito oceno ciljev, strategij in načrtov. Da bi razvili integrirano urejevalno strukturo in institucionalni načrt, s katerima bi na ravni vlade delovali v prid svetovnega razvoja, bi moral namestnik za pametno moč (v predsednikovem kabinetu) dejavno sodelovati z različnimi vladnimi resorji (Armitage in Nye 2008, 7).

Nekatere prvine integracije trde in mehke moči, ki so večinoma organizirane *ad hoc*, so že v uporabi – v boju z iraškimi uporniki, v državotvornih in protiterorističnih dejavnostih. Podpreti pa bi morali povečanje števila civilnega osebja (zdravnike, inženirje, učitelje, bančnike, policiste in druge civiliste kot državotvorne »vojščake«), ki bi lahko sodelovalo v civilnih ekspedicijskih misijah. Tudi obrambni minister Gates je pozval k oblikovanju stalne skupine strokovnjakov z raznolikimi sposobnostmi (»civilnega korpusa«), ki bi jih pripeljali iz civilne družbe in ki bi pomagali vojski obnoviti in stabilizirati svetovna žarišča. Zunanje ministrstvo si že prizadeva oblikovati civilno odzivno skupino, a le težko najde voljne kandidate (Armitage in Nye 2008, 7; *Virginian-Pilot* 2008; Shanker 2007; Gates 2007; Easterly 2008).

Zmaga v vojni ni enaka doseganju miru; Gates pravi, da so se ZDA v zadnjih intervencijah naučile, da je za pravo in dolgoročno uspešnost pomembna vloga obnove, razvoja in vladavine. Zaradi velikega zanašanja na trdo moč so se nalog, ki so jih v preteklosti opravljale civilne agencije (npr. gradnja izobraževalnih ustanov, podpora lokalnim oblastem), zdaj v veliki meri lotili vojaki. Čeprav bi morala vojska tudi v prihodnje razvijati netradicionalne sposobnosti, pa to ne nadomešča udeležbe civilistov in prispevka njihovega znanja (Armitage in Nye 2007a, 9; Gates 2007)

3. 4. 3 Izrazi podpore in praktične rešitve

Zaradi visoke cene iraške vojne se širi priljubljenost pametne moči tako na Capitol Hillu (med zakonodajalci) kot tudi v Pentagonu (na obrambnem ministrstvu in v vojaškem vrhu). Zanja sta se denimo zavzela general Anthony C. Zinni in admiral Leighton W. Smith, ki sta

pred Senatom (*Senate Foreign Relations Committee*)⁸⁷ zastopala združenje več kot 50 upokojenih častnikov in širšo koalicijo *Center for U.S. Global Engagement*.⁸⁸ Sklicujeta se na nekaj poročil preteklih let (*9/11 Commission Report, 2006 Department of Defense Quadrennial Review Report, 2006 National Security Strategy*), v katerih sta našla potrditev za domnevo, da se ZDA ne bi smele zanašati zgolj na vojaško moč; ameriški razvoj in varnost sta postala neločljivo povezana z razvojem in varnostjo drugih. Učinkovito vodstvo sveta od Amerike zahteva tri vidike moči: obrambo, diplomacijo in razvoj (an. *defense, diplomacy, development*). Upokojeni častniki so se zato zavezali, da bodo lobirali za povečevanje vlaganja v programe tuje pomoči in razvoj civilne »armade« različnih poklicnih profilov, da bi pomagali obnavljati in razvijati politične, gospodarske in druge sisteme v kriznih območjih (Zinni in Smith 2008a, 1, 2; 2008b, 1; *Virginian-Pilot* 2008).

Robert Gates, ki je zasedel mesto ameriškega obrambnega ministra konec leta 2006 (in se obdržal na položaju tudi v novi administraciji predsednika Obame), je prav tako zagovornik prestrukturiranja ameriške zunanje politike, ker ne verjame, da lahko vojska sama varuje ameriške interese po svetu. Zavzel se je za občutno povečanje proračuna zunanjega ministrstva in razvoj strategij mehke moči. Sicer se mehka moč v Pentagonu pojavlja tudi v obliki OOTW (*Operations Other Than War* oz. nevojne operacije). Pravila in taktike človekoljubnih intervencij so bolj podobne oblikam javne diplomacije in mehke moči kot pa tradicionalnemu bojevanju. Vojaški vrh si prizadeva izboljšati »kulturne sposobnosti« vojakov, da bi jim olajšali stike z lokalnim prebivalstvom območij, v katerih posredujejo (Gates 2007; Shanker 2007; Wilson 2008, 121).

V novejši pomorski strategiji "*A Cooperative Strategy for 21st Century Seapower*", ki povezuje mornarico, marine in obalno stražo, je v boj proti terorizmu vključene tudi več mehke moči. Poleg zmag v vojnah je kot pomembno izpostavljeno preprečevanje konfliktov v skladu s prepričanjem, da nobena država ni več sama sposobna braniti svetovnih voda pred terorizmom in drugimi grožnjami. Strategija načrtuje, da bodo manjše skupine vojakov podpirale človekoljubne misije, protiteroristično delovanje, boj proti piratstvu ipd. Posmезne skupine pomorskih sil naj bi pošiljali na varnostne misije, za urjenje ali človekoljubno pomoč

---

⁸⁷ Pričanje pred Senatom 5. marca 2008. Tudi Senadni odbor za zunanjo politiko si »od leta 2003 prizadeva oblikovati novo (pametno) strategijo, tj. izboljšano delovanje diplomacije in sredstev tuje pomoči ter njihovo integracijo z vojaškimi prvinami nacionalne moči. Leta 2006 je med drugim raziskoval vlogo vojske v civilnih (državotvornih, človekoljubnih) operacijah, leta 2007 pa programe tuje pomoči.« (Lugar 2008, 1).

⁸⁸ *Center for U.S. Global Engagement* predstavlja »izobraževalno prvine kampanje za svetovno vodstvo ZDA in združuje poslovne, civilnodružbene, vojaške, verske in politične voditelje, ki si prizadevajo poglobiti razumevanje ameriških interesov v izgradnji boljšega in varnejšega sveta. Center poskuša ozaveščati ameriško javnost, mnenjske voditelje in politike, da predstavljajo ustreznejše naložbe v razvoj in diplomacijo bistveno prvine ameriške zunanje politike in strategije nacionalne varnosti« (Zinni in Smith 2008a, 2; 2008b, 4).

in obnovo. Čeprav je bila prejšnja strategija bolj ofenzivna, pa vojaški analitiki v novi ne vidijo bistvenega napredka in opozarjajo, da se ZDA še ne morejo pohvaliti z brezhibno usklajeno pomorsko silo (Scott Tyson 2007).

Obrambno ministrstvo razvija tudi program Minerva, v okviru katerega želi za varnostne raziskave v svoje vrste zvabiti družboslovce (psihologe, demografe, sociologe, zgodovinarje in antropologe). V preteklosti so financirali že več znanstvenih in inženirskih raziskav, vlaganje v družboslovne in humanistične pa je bilo bolj redko. V petih letih naj bi za raziskovanje varnosti namenili 50 milijonov dolarjev. Zbliževanje akademske in vojaške sfere pa je vzbudilo tudi nekaj nasprotovanja (z akademske strani); obstaja namreč bojazen, da bi lahko finančna podpora obrambnega ministrstva spodkopala verodostojnost in neodvisnost raziskav. Strokovnjaki kot opomin navajajo vietnamsko izkušnjo; po McCarthyjevi protikomunistični gonji so z univerz pregnali vse liberalne izvedence za Vzhodno Azijo, zato je politika pozneje dobivala močno okrnjene informacije. Ključnega pomena je organiziranje financiranja, akademikom se bolj kot neposredno financiranje iz Pentagona zdi sprejemljiva podpora prek Nacionalne znanstvene fundacije (*National Science Foundation*) ali podobne institucije. Gates, ki je v času svoje akademske kariere tudi sam užival podporo podobnega programa, pa je aprila 2008 poudaril, da bo ključno vodilo Minerve popolna odprtost in strogo podrejanje akademski svobodi ter integriteti, saj se želi administracija poglobiti v ključna vprašanja, ne glede na to, ali so stališča naklonjena ali kritična do trenutne obrambne politike (Cohen 2008).

3. 4. 4 Pasti zameglitve meja med človekoljubnimi dejavnostmi in vojsko

Sodelovanje vojske v civilnih operacijah ni novost; vsiljivost programov tuje pomoči v ekonomskih politikah in političnih institucijah revnih držav sega v 80. leta 20. stoletja, v zadnjih 25 letih pa postaja vse bolj imperialna. Delež tuje pomoči, ki jo namesto civilnih organov razdeljuje Pentagon je med letoma 2002 in 2005 narasel s šestih na dvaindvajset odstotkov. Čeprav se delovanje civilnega strokovnega osebja v iraški okupaciji in rekonstrukciji ni izkazalo za uspešno, ameriško obrambno in zunanje ministrstvo podpirata vključevanje večjega števila civilistov v prihodnje vojaške operacije. V načrtovanem sektorju za koordinacijo rekonstrukcije in stabilizacije naj bi vojaki in družboslovci družbo vodili od vojne proti »legitimnim in stabilnim varnostnim institucijam«, »legitimiral politične institucije in procese politične participacije«, vodili »dolgoročne razvojne programe«, da bi dosegli »delujoč pravni red, ki bi bil sprejet kot legitimen in bi temeljil na mednarodnih normah«. V primerjavi z dejanskimi izidi v Iraku in Afganistanu delujejo načrti precej

ambiciozno. Tudi OZN ima več kot 100.000 vojakov v 19 različnih mirovniških misijah, katerih naloga ni le varovanje miru, ampak tudi podpirati obnovo in razvoj ključnih služb ter pomagati reševati vzroke konflikta. Nov zagon programov tuje pomoči so spodbudili napadi 11. septembra (»teroristične skupine prihajajo iz dežel, kjer vladata revščina in vojna«). Gotovo obstajajo primeri, kjer so človekoljubne intervencije zaželeni, ne bi pa se smeli na podlagi pomanjkljivih izsledkov raziskav zatekati k novemu imperializmu moči. Soglasja o (ne)političnosti in (ne)problematičnosti človekoljubnih intervencij ni. Zdravniki brez meja in podobne organizacije se že pritožujejo, da vojaške intervencije usodno zaznamujejo nevtralnost humanitarnih delavcev. Ker so na začetku vdora v Afganistan pomoč delili vojaki, je bilo težko razlikovati med njimi in civilnimi humanitarnimi delavci. Afganistanci so lahko človekoljubno pomoč vsaj delno razumeli kot krinko za vojaške operacije, humanitarni delavci pa so postali tarča napadov v tej državi in drugje. Čeprav imajo lahko določene intervencije človekoljubne namene, pa nimajo nujno tudi človekoljubnih posledic. Kot pravi dolgoletni humanitarni delavec Alex de Waal, je »človekoljubni imperializem še vedno imperialen« (Easterly 2008).

Sklep

Amerika se je v zadnjih nekaj letih soočila z mnogimi izzivi. Ob koncu hladne vojne v svetu ni zavladal mir, z 11. septembrom 2001 pa je mednarodni terorizem potrkal neposredno na ameriška vrata. V šoku se je tedanja administracija neposredno po napadih silovito odzvala in si poleg skrajnih islamskih sovražnikov nakopala tudi precej političnih nasprotnikov. Poskus izkoreninjenja terorizma v Afganistanu se je izjalovil, še dosti bolj sporna vojna v Iraku pa se je izkazala za zelo drago avanturo, ki je v dobrih šestih letih terjala že mnoga življenja vojakov in civilistov ter močno obremenila ameriški proračun.

Politiki so sčasoma spoznali, na kar so različne svetovne in ameriške javnosti opozarjale že leta – da v vojni proti terorizmu na način, ki ga je načrtovala Busheva administracija, ne bo mogoče zmagati, zato so zamislili o novih strategijah naletele na bolj voljno občinstvo kot prej. Joseph Nye je pred slabimi dvajsetimi leti začel svojo kampanjo v podporo mehke moči, ki pa je vselej ostajala v ozadju velike sestre – trde moči. Tradicionalno (neo)realistično prepričanje, da močno državo krepijo predvsem njena vojska in ekonomske zmogljivosti, je dolgo uživalo status zdrave pameti in je usmerjalo politiko ZDA. Čeprav Kaganova ločnica med »Evropo z Venere« in »Ameriko z Marsa« nemara ni povsem zgrešena, pa se tudi bojiviti Novi svet zaveda, da obstoječe strategije v svetu 21. stoletja preprosto niso več vzdržne.

Zamisel o pametni moči je oblikovala komisija CSIS in jo uspešno predstavila zakonodajalcem, podprla pa so jo tudi različna civilnodružbena gibanja in celo vidni predstavniki vojske, vključno z obrambnim ministrom, izognil se ji ni niti tedaj še predsedniški kandidat in zdajšnji predsednik ZDA Barack Obama. Pametna moč deluje vsečno, ker zajema celovitejšo strategijo zunanjepolitičnega delovanja predvsem na podlagi sodelovanja in ne prisiljevanja, z izpostavljenostjo moralno noto (spoštovanje mednarodnih zavez in partnerstev, skrb za skupno dobro, okoljska zavest).

Navedene smernice pa so seveda ideal, za katerega ni mogoče z gotovostjo napovedati, če oz. v kolikšni meri je uresničljiv. Z ustrežno presojo bo treba počakati še nekaj let. Se je Amerika resnično spremenila, namenila občutno več proračunskih sredstev diplomatskim dejavnostim in razvojni pomoči, ravnala bolj multilateralno ali vsaj manj unilateralno, je to ohromilo mednarodni terorizem in svetu končno prineslo več miru in blagostanja? Nerazrešeno vprašanje ostaja tudi prepletanje vojaških misij s civilnimi – zaenkrat se le malo civilnih strokovnjakov odloča za sodelovanje zaradi groženj njihovi varnosti, o čemer zgovorno pričajo napadi na predstavnike nevladnih organizacij v vojnih območjih. Dokler se dejavno ne spremenijo politike in posledično tudi ugled Amerike v svetu, bodo takšne misije najverjetneje obsojene na neuspeh.

Literatura:

Abdel-Atti, Amr. 2008. Revitalising America's Image. *Al-Ahram Weekly On-line* 923, (20. - 26. november). Dostopno prek: <http://weekly.ahram.org.eg/2008/923/op15.htm> (24. november 2008).

Armitage, Richard L. in Joseph S. Nye Jr. 2007a. Introduction: How America Can Become a Smarter Power. V *CSIS Commission on Smart Power: A smarter, more secure America*, ur. Richard L. Armitage in Joseph S. Nye Jr, 5-14. Washington: The CSIS Press. Dostopno prek: http://csis.org/files/media/csis/pubs/071106_csissmartpowerreport.pdf (15. junij 2008).

--- 2007b. *Smart Power and the U.S. Strategy for Security in a Post-9/11 World*. Izjava (*Hearing on Smart Power and the United States Strategy for Security in the Post-9/11 World*) v Kongresu (*House Committee on Oversight and Government Reform, Subcommittee on National Security and Foreign Affairs*), 7. november 2007. Dostopno prek: <http://nationalsecurity.oversight.house.gov/documents/20071106143950.pdf> (1. februar 2009).

--- 2008. *Implementing Smart Power: Setting an Agenda for National Security Reform*. Izjava pred Senatom (*Senate Foreign Relations Committee*), 24. april. Dostopno prek: <http://www.csis.org/media/csis/congress/ts0804024armitage-nye.pdf> (1. februar 2009).

Arquilla, John in David Ronfeldt. 1999. *The Emergence of Noopolitik: Toward An American Information Strategy*. RAND Corporation. Dostopno prek: http://www.rand.org/pubs/monograph_reports/MR1033/MR1033.sum.pdf (15. februar 2009).

Astier, Henri. 2008. Obama: 'Soft power' and hard reality. *BBC News*, 24. november. Dostopno prek: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/7743267.stm> (24. november 2008).

Bachrach, Peter in Morton S. Baratz. 1962. Two Faces of Power. *American Political Science Review* 56: 947-52.

Baldwin, David A. 2005. Power and International Relations. V *Handbook of International Relations*, ur. Walter Carlsnaes, Thomas Risse in Beth A. Simmons, 177-188. London: SAGE Publications.

Barnett, Michael in Raymond Duvall. 2005. Power in International Politics. *International Organization* 59: 39-75.

Bealey, Frank, Richard A. Chapman in Michael Sheehan. 1999. *Elements in Political Science*. Edinburgh: Edinburgh University Press. Dostopno prek: http://books.google.com/books?id=Zkr_8paP_zwC&printsec=frontcover (12. oktober 2008).

Benewick, Robert in Philip Green. 1998. *The Routledge Dictionary of Twentieth-century Political Thinkers*. Routledge. Dostopno prek: http://books.google.com/books?id=nO_H_VNSIEC&printsec=frontcover (10. oktober 2008).

Benko, Vlado. 1997. *Znanost o mednarodnih odnosih*. Ljubljana: FDV.

--- 2000. *Sociologija mednarodnih odnosov*. Ljubljana: ZPS.

Berman, Paul. 2006. Neo No More. *The New York Times*, 26. marec. Dostopno prek: <http://query.nytimes.com/gst/fullpage.html?res=9405EFD81131F935A15750C0A9609C8B63&n=Top%2fFeatures%2fBooks%2fBook%20Reviews> (30. junij 2008).

Bially Mattern, Janice. 2005. Why »Soft Power« Isn't So Soft: Representational Force and the Sociolinguistic Construction of Attraction in World Politics. *Millenium* 33 (3): 583-612.

Boot, Max. 2004. Books of the Times: Soft Power And Hard, And Perhaps Compromise. *The New York Times*, 25. februar. Dostopno prek: <http://query.nytimes.com/gst/fullpage.html?res=980DE6D6143CF936A15751C0A9629C8B63> (30. junij 2008).

Cohen, Patricia. 2008. Pentagon to Consult Academics on Security. *The New York Times*, 18. junij. Dostopno prek: <http://www.nytimes.com/2008/06/18/arts/18minerva.html?sc>

p=2&sq=soft%2Bpower&st=nyt (30. junij 2008).

Cox, Michael. 2007. 6. poglavje: Od hladne vojne do vojne proti terorju. V *Globalizacija svetovne politike. 1. zvezek: Uvod v mednarodne odnose*, ur. John Baylis in Steve Smith, 167-202. Ljubljana: FDV.

Dahl, Robert Alan. 1970. *A Preface to Democratic Theory*. Chicago: University of Chicago Press. Dostopno prek: http://books.google.com/books?id=tqJCN6_7NQcC&printsec=frontcover (10. oktober 2008).

Devin, Guillaume. 2008. *Sociologija mednarodnih odnosov*. Ljubljana: FDV.

Domhoff, G. William. 1978. *Who Really Rules?: New Haven and Community Power Reexamined*. Piscataway, New Jersey: Transaction Publishers. Dostopno prek: <http://books.google.com/books?id=4uA4yL-a-cC&printsec=frontcover&rview=1> (10. oktober 2008).

Dunajska konvencija o diplomatskih odnosih. 1961. V Simoniti, I. 1994. *Diplomatsko pravo*, 31-47. Ljubljana: FDV.

Dunne, Tim. 2007. 8. poglavje: Liberalizem. V *Globalizacija svetovne politike. 1. zvezek: Uvod v mednarodne odnose*, ur. John Baylis in Steve Smith, 237-261. Ljubljana: FDV.

Dunne, Tim in Brian C. Schmidt. 2007. 7. poglavje: Realizem. V *Globalizacija svetovne politike. 1. zvezek: Uvod v mednarodne odnose*, ur. John Baylis in Steve Smith, 205-236. Ljubljana: FDV.

Easterly, William. 2008. Foreign Aid Goes Military! *The New York Review of Books* 55 (19). Dostopno prek: <http://www.nybooks.com/articles/22126> (4. december 2008).

Floyd, Price B. 2007. Try policy instead of PR: U.S. foreign policy, not Karen Hughes, is the reason we're losing the world. *Los Angeles Times*, 19. november. Dostopno prek: <http://articles.latimes.com/2007/nov/19/news/oe-floyd19> (16. januar 2009).

Forsythe, David P. 2005. The US and the Trans-Atlantic Relations: On the Difference between Dominance and Hegemony. V *Discussing Transatlantic Gap: The Future of Euro-American Relations*, ur. Gorazd Kovačič, 17-46. Ljubljana: Mirovni inštitut.

Frankel, Benjamin. 1996. *Realism: Restatements and Renewal*. Routledge. Dostopno prek: <http://books.google.com/books?id=T4mTzYTZ1pcC&printsec=frontcover> (25. november 2008).

Ganjidoost, Mohammad. 2006. A Soft Power, Noopolitik Approach: President Ahmadinejad's Letter to President Bush. *University of Southern California Center on Public Diplomacy Blog* (24. julij). Dostopno prek: <http://uscpublicdiplomacy.com/index.php/newsro>

om/pdblog_detail/060724_soft_power_noopolitik_approach_president_ahmadinejads_letter_bush (16. januar 2009).

Gates, Robert. 2007. Beyond guns and steer: reviving the nonmilitary instruments of American power. Dobesedni zapis govora 26. novembra v Manhattnu, Kansas. *Military Review* (januar-februar). Dostopno prek: http://findarticles.com/p/articles/mi_m0PBZ/is_1_8/ai_n25410259?tag=content;coll (10. februar 2009).

Guzzini, Stefano. 1993. Structural power: the limits of neorealist power analysis. *International Organization* 47(3): 443-478.

--- 2000. The use and misuse of power analysis in international theory. V *Global Political Economy: Contemporary Theories*, ur. Ronen Palan, 54-67. Routledge. Dostopno prek: <http://books.google.si/books?id=Fmxanvrkie0C&printsec=frontcover> (10. april 2009).

Hamre, John J. 2007. Foreword: Restoring America's Inspirational Leadership. V *CSIS Commission on Smart Power: A smarter, more secure America*, ur. Richard L. Armitage in Joseph S. Nye Jr., 3, 4. Washington: The CSIS Press. Dostopno prek: http://www.csis.org/component/option,com_csis_pubs/task,view/id,4156/type,1/ (15. junij 2008).

Hay, Colin. 2002. *Political Analysis: A Critical Introduction*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire, England: Palgrave Macmillan.

Herrmann, Richard K. 2005. Linking Theory to Evidence in International Relations. V *Handbook of International Relations*, ur. Walter Carlsnaes, Thomas Risse in Beth A. Simmons, 119-132. London: SAGE Publications.

Hobden, Steven in Richard Wyn Jones. 2007. 10. poglavje: Marksistične teorije mednarodnih odnosov. V *Globalizacija svetovne politike. 1. zvezek: Uvod v mednarodne odnose*, ur. John Baylis in Steve Smith, 291-321. Ljubljana: FDV.

Howard, Michael. 1994. World According to Henry: From Metternich to Me. *Foreign Affairs* 73 (3). Dostopno prek: <http://www.foreignaffairs.org/19940501fareviewessay5117/michael-howard/the-world-according-to-henry-from-metternich-to-me.html> (2. november 2008).

Holmes, Kim. 2008. President-elect Obama, we need a new kind of public diplomacy. *The Washington Times*, 20. november. Dostopno prek: <http://washingtontimes.com/news/2008/nov/20/president-elect-obama-we-need-a-new-kind-of-public/> (24. november 2008).

Jackman, Robert W. 1993. *Power Without Force: The Political Capacity of Nation-states*. Ann Arbor, Michigan: University of Michigan Press. Dostopno prek: <http://books.google.com/books?id=Haif9alxQv0C&printsec=frontcover> (6. november 2008).

Joffe, Josef. 2006. The Perils of Soft Power. *The New York Times*, 14. maj. Dostopno prek: http://www.nytimes.com/2006/05/14/magazine/14wwln_lede.html?scp=1&sq=soft%20

power&st=cse (5. november 2008).

Jönsson, Christer in Martin Hall. 2004. Communication: An Essential Aspect of Diplomacy. V *Diplomacy, Volume I: Theory of Diplomacy*, ur. Christer Jönsson in Richard Langhorne, 396-415. London: SAGE Publications.

Kagan, Robert. 2002. Power and Weakness. Why the United States and Europe see the world differently. *Policy Review* 113. Dostopno prek: <http://www.hoover.org/publications/policyreview/3460246.html> (7. november 2008).

Keohane, Robert Owen. 2002. *Power and governance in a partially globalized world*. Routledge. Dostopno prek: <http://books.google.com/books?id=LhhycP8Pz5sC&printsec=frontcover> (10. april 2009).

Kissinger, Henry. 1994. *Diplomacy*. New York: Simon & Schuster.

Kovačič, Gorazd. 2005. Introduction: The Transatlantic Debate between Power and Deliberation. V *Discussing Transatlantic Gap: The Future of Euro-American Relations*, ur. Gorazd Kovačič, 5-15. Ljubljana: Mirovni inštitut.

Lamy, Steven L. 2007. 9. poglavje: Sodobni večinski pristopi: neorealizem in neoliberalizem. V *Globalizacija svetovne politike. 1. zvezek: Uvod v mednarodne odnose*, ur. John Baylis in Steve Smith, 263-289. Ljubljana: FDV.

Lauren, Paul Gordon. 2004. Ultimata and Coercive Diplomacy. V *Diplomacy, Volume I: Theory of Diplomacy*, ur. Christer Jönsson in Richard Langhorne, 327-351. London: SAGE Publications.

Layne, Christopher. 2006. *The Peace of Illusions: American Grand Strategy from 1940 to the Present*. Ithaca, New York: Cornell University Press. Dostopno prek: http://books.google.com/books?id=baGI7O3wd5kC&printsec=frontcover&dq=the+peace+of+illusions&as_brr=3&ei=XPcTSeWiHYqEywS56Pz1CQ&hl=sl (6. november 2008).

Leonard, Mark. 2004. Diplomacy by Other Means. V *Diplomacy, Volume III: Problems and Issues in Contemporary Diplomacy*, ur. Christer Jönsson in Richard Langhorne, 228-237. London: SAGE Publications.

Lugar, senator Richard G. 2008. Opening Statement for Hearing on Civilian National Security Capabilities. V *Strengthening National Security through Smart Power – a Military Perspective*, Anthony Zinni in Leighton W. Jr. Smith, izjava pred Senatom (*Senate Foreign Relations Committee*), 5. marec. Dostopno prek: <http://foreign.senate.gov/testimony/2008/LugarStatement080305a.pdf> (10. februar 2009).

Lukes, Steven. 2005. Power and the Battle for Hearts and Minds. *Millenium* 33 (3): 477-493.

Marcus, Jonathan. 2008. Bright ideas in the Wild West. *BBC News*, 3. julij. Dostopno prek: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/7488333.stm> (31. maj 2009).

McGettigan, Timothy. 1998. Redefining Reality: Epiphany as a Standard of Postmodern Truth. *Electronic Journal of Sociology* 3 (4). Dostopno prek: <http://www.sociology.org/content/vol003.004/mcgettigan.html> (2. oktober 2008).

Mollenkopf, John Hull. 1994. *A Phoenix in the Ashes: The Rise and Fall of the Koch Coalition in New York City Politics*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press. Dostopno prek: <http://books.google.com/books?id=Hmo8oltzkhoC&printsec=frontcover> (5. oktober 2008).

Morgenthau, Hans. 1995. *Politika med narodi: borba za moč in mir*. Ljubljana: DZS.

Muqtedar Khan, M. A. 2004. *Jihad for Jerusalem: Identity and Strategy in International Relations*. Westport, Connecticut: Greenwood Publishing Group. Dostopno prek: <http://books.google.com/books?id=SFcm8Z66kVQC> (10. oktober 2008).

Myers, Joanne J. 2004. *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. Intervju z Josephom S. Nyejem Jr., 13. april. Dostopno prek: <http://www.cceia.org/resources/transcripts/4466.html> (30. junij 2008).

Nye, Joseph S. Jr. 2004. *The Benefits of Soft Power*. 2. avgust. Dostopno prek: <http://hbswk.hbs.edu/archive/4290.html> (30. junij 2008).

--- 2007. Soft Power. *The Atlantic*, 24. september. Dostopno prek: <http://www.theatlantic.com/doc/200711/nye-soft-power> (30. september 2008).

--- 2008. Barack Obama and Soft Power. *The Huffington Post*, 12. junij. Dostopno prek: http://www.huffingtonpost.com/joseph-nye/barack-obama-and-soft-pow_b_106717.html (4. december 2008).

Priročni slovar tujk. 2005. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Rong Phua, Charles Chao. 2008. Rekindling U.S. holistic power in the 21st century. *Military Review* (maj-junij). Dostopno prek: http://findarticles.com/p/articles/mi_m0PBZ/is_3_88/ai_n25432660/pg_1?tag=artBody;coll (30. junij 2008).

Russett, Bruce M. in Harvey Starr. 1996. *Svetovna politika: izbira možnosti*. Ljubljana: FDV.

Schmidt, Brian C. 2005. Competing Realist Conceptions of Power. *Millenium* 33 (3): 523-549.

Scott Tyson, Ann. 2007. New Maritime Strategy to Focus on 'Soft Power'. *The Washington Post*, 17. oktober. Dostopno prek: <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2007/10/17/AR2007101700536.html> (30. junij 2008).

Shanker, Thom. 2007. Defense Secretary Urges More Spending for U.S. Diplomacy. *The New York Times*, 27. november. Dostopno prek: <http://www.nytimes.com/2007/11/27/washington/27gates.html?scp=15&sq=soft%2Bpower&st=nyt> (30. junij 2008).

Showstack Sassoon, Anne. 1991. Hegemony. V *A Dictionary of Marxist Thought*, ur. Thomas Burton Bottomore, 229-231. Oxford: Blackwell Publishing. Dostopno prek: http://books.google.com/books?id=q4QwNP_K1pYC&printsec=frontcover&hl=sl (15. november 2008).

Simoniti, Iztok. 1995. *Multilateralna diplomacija*. Ljubljana: FDV.

Smith, Steve in John Baylis. 2007. Uvod. V *Globalizacija svetovne politike. 1. zvezek: Uvod v mednarodne odnose*, ur. John Baylis in Steve Smith, 1-19. Ljubljana: FDV.

Smith, Steve in Patricia Owens. 2007. 12. poglavje: Alternativni pristopi v mednarodni teoriji. V *Globalizacija svetovne politike. 1. zvezek: Uvod v mednarodne odnose*, ur. John Baylis in Steve Smith, 349-378. Ljubljana: FDV.

Snow, Nancy. 2008. Rethinking Public Diplomacy. V *Routledge Handbook of Public Diplomacy*, ur. Philip M. Taylor in Nancy Snow, 3-11. Oxon, New York: Taylor & Francis. Dostopno prek: http://books.google.com/books?id=tY_KN8WVrEgC (15. januar 2009).

Strange, Susan. 1995. *Države in trgi*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Taylor, Peter J. in Colin Flint. 2000. *Political Geography: World Economy, Nation-State and Locality*. Harlow, England: Pearson Prentice Hall.

Taylor, Philip M. 2008. Public Diplomacy and Strategic Communications. V *Routledge Handbook of Public Diplomacy*, ur. Philip M. Taylor in Nancy Snow, 12-16. Oxon, New York: Taylor & Francis. Dostopno prek: http://books.google.com/books?id=tY_KN8WVrEgC (15. januar 2009).

Taylor, Philip M. in Nancy Snow. 2008. Preface and Introduction. V *Routledge Handbook of Public Diplomacy*, ur. Philip M. Taylor in Nancy Snow, ix-xii. Oxon, New York: Taylor & Francis. Dostopno prek: http://books.google.com/books?id=tY_KN8WVrEgC (15. januar 2009).

The New York Times. Times Topics: Robert Kagan. Dostopno prek: http://topics.nytimes.com/top/reference/timestopics/people/k/robert_kagan/index.html?scp=1-spot&sq=robert%20kagan&st=cse (7. november 2008).

Theodore Roosevelt Association. 1998. *In his own words. Life of Theodore Roosevelt. Quotations from the speeches and other works of Theodore Roosevelt*. Dostopno prek: <http://www.theodoreroosevelt.org/life/quotes.htm> (5. november 2008).

Tiersky, Ronald. 2004. *Europe Today: National Politics, European Integration, and European Security*. Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield. Dostopno prek: <http://books.google.com/books?id=prUfOcIcn3YC&printsec=frontcover&dq=Europe+Today&ei=7W4ZSbTPK4LgywT766m-Bg> (11. november 2008).

Traub, James. 2005. The New Hard-Soft Power. *The New York Times*, 20. januar. Dostopno prek: <http://www.nytimes.com/2005/01/30/magazine/30IDEA.html?scp=13&sq=soft%2Bpower&st=nyt> (30. junij 2008).

United Nations Organization Charter. 1945. Dostopno prek: <http://www.un.org/aboutun/charter/>(5. januar 2009).

Ustanovna listina Združenih narodov in Statut Meddržavnega sodišča. 1992. Ljubljana: Društvo za Združene narode.

Vaudagna, Maurizio. 2005. Citizenship, Welfare and the State in the Controversy over the »Widening Atlantic«. V *Discussing Transatlantic Gap: The Future of Euro-American Relations*, ur. Gorazd Kovačič, 119-147. Ljubljana: Mirovni inštitut.

Vienna Convention on Diplomatic Relations. 1961. Dostopno prek: http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/9_1_1961.pdf (5. januar 2009).

Virginian Pilot. 2008. Study Calls for 'Soft Power' Tactics, 19. marec. Dostopno prek: <http://www.military.com/NewsContent/0,13319,164334,00.html> (30. junij 2008).

Whitney, Joel. 2008. How Soft is Smart. *Guernica: A Magazine of Art and Politics*, oktober. Dostopno prek: http://www.guernicamag.com/interviews/777/how_soft_is_smart_1/ (2. februar 2009).

Wikipedia. 2008a. *Hearts and Minds (Vietnam)*. Dostopno prek: [http://en.wikipedia.org/wiki/Hearts_and_Minds_\(Vietnam\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Hearts_and_Minds_(Vietnam)) (5. november 2008).

--- 2008b. *James Madison*. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/James_Madison (10. oktober 2008).

--- 2008c. *Preemptive War*. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/Preemptive_war (5. november 2008).

--- 2008d. *Robert Kagan*. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/Robert_Kagan (7. november 2008).

Wilson, Ernest J. III. 2008. Hard Power, Soft Power, Smart Power. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science* 616 (1): 110-124. Dostopno prek: <http://ann.sagepub.com/cgi/content/abstract/616/1/110> (15. julij 2008).

Zinni, Anthony C. in Leighton W. Smith Jr. 2008a. *Smart Power: Building a Better, Safer World*. Izjava pred Senatom (*Senate Foreign Relations Committee*), 5. marec. Dostopno

prek: <http://foreign.senate.gov/testimony/2008/ZinniTestimony080305a.pdf> (10. februar 2009).

--- 2008b. *A 21st Century Vision of U.S. Global Leadership: Building A Better, Safer World*. Izjava pred Senatom (*Senate Foreign Relations Committee*), 5. marec. Dostopno prek: <http://foreign.senate.gov/testimony/2008/SmithTestimony080305a.pdf> (10. februar 2009).